

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

DR. GULYÁS PÁL

*1911. évi folyam * III. füzet.*

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA.

1911.

TARTALOM.

	Lap
Kereszty István. Liszt Ferencz kéziratai a Nemzeti Múzeumban	193
Dr. Gulyás Pál. A newyorki közkönyvtár és új épülete. (Négy szövegképpel.)	205
Dr. Iványi Béla. Az irás és könyvek Eperjesen a XV—XVI. században. (Második közlemény, három szövegképpel és egy melléklettel.)	215
Videki könyvtáraink 1909-ben	227
Dr. Sztripszky Hiador. A hazai rutének legrégebb nyomtatványai. (Második, befejező közlemény, két szövegképpel és egy melléklettel.)	243
Tárcza. A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtára az 1911. év második negyedében	263
Szakirodalom. E. Morel: La librairie publique. Ism. <i>dr. Gulyás Pál.</i> — K. Friese: Geschichte der kgl. Universitäts-Bibliothek zu Berlin. Ism. Σ . — A. Staerk: Les manuscrits latins à la bibliothèque impériale de St. Petersbourg. Ism. Σ	268
Külföldi folyóiratok szemléje. Deutsche Literaturzeitung, XXXII. 16—20. 2. 24. — La bibliophilie, XIII. 1—3. — Revue des bibliothèques, XXI. 1—3. — Rivista delle biblioteche e degli archivi, XXI. 1—12. — The library journal, XXXVI. 3—6. — The library world, XIII. 58—60. — Zeitschrift für Bücherfreunde, III. 1—3. — Zentralblatt für Bibliothekswesen, XXVIII. 4—6	273
Horváth Ignác †. A magyar bibliografiai irodalom az 1911. év II. negyedében	278
Vegyes közlemények. Változás a Magyar Könyvszemle szerkesztésében. — Horváth Ignác †. — Tóth Árpád †. — Emőkei Emich Gusztáv †. — Változások a M. N. Múzeum könyvtára tisztviselői karában. — A magyar emigráció egy emléke. (V. J.) — Ujabb adat Székely István krónikájának 1558-iki kiadásáról. (<i>Harsányi István.</i>) — Az országos levéltár új épületéről. — Mit olvas a magyar nép? (<i>Observer.</i>)	280
Változások a magyarországi nyomdáknál. 1911. január—szeptember	288
II. melléklet: A hazai időségi sajtó 1910-ben. I. Magyar nyelvű hirlapirodalom. II. Nem magyar nyelvű hirlapirodalom. Összeállította <i>Kereszty István.</i> III. Folyóiratok. Összeállította <i>dr. Fitos Vilmos.</i> Függelék. A magyar nyelvű hirlapok és folyóiratok statisztikája. Id. <i>Szinnyei József</i> nyomán	1—91

LISZT FERENCZ KÉZIRATAI A NEMZETI MUZEUMBAN.

KERESZTY ISTVÁNTÓL.

A legnagyobb magyar zenészt, Liszt Ferenczet, joggal és kötelességszerűleg ünnepli születésének századik évfordulóján a Magyar Nemzeti Múzeum is. Maga Liszt Ferencz személyes kapcsolatban is állt a Múzeummal: az intézet dísztermében tartotta 1856 augusztus 28—29-én egyik legnagyobb művészi alkotásának: az esztergomi székesegyház fölszentelésére frott ünnepi mise-zenéjének főpróbáit s ugyanezt a remekét ugyancsak maga dirigálta el ugyanitt 1858 április 10.-én; végrendeletében is megemlékezett nevezetes kulturintézetünkről, mely azóta is kegyelettel gyűjti a magyar lángelmével vonatkozásban álló írott és nyomtatott emlékeket.

Ezek közt természetesen az Országos Széchényi-könyvtárban őrzött, Liszt kezétől származó írások a legértékesebbek. Aránylag bizony nagyon kevés: még száz darab sincs; köztük 18 zeneszerzemény, a többi (szinte mind) levél. Hetvenöt életével, hatvannégyéves művészpályájával szemben ez, ismétlem: elenyészően csekély; de a ki nem akar igazságtalanul itélni: az nem felejtí, egyrészt, hogy bármily gazdag élet dokumentumait, mennyiségük helyett tartalmuk, miségük súlya szerint kell mérni; másrészt nem hagyhatja figyelmen kívül azt a sajnálatos tényt, hogy a Nemzeti Múzeum szűkre szabott dotációja egy ilyen európai híru és jelentőségü szellem piacra kerülő hagyatékának teljes beszerzését nem teheti lehetővé. Pedig amit eddig nem tehattünk meg, az a későbbi korokban mind nehezebben lesz meg valósítható.

A művészet külső oldalának története tele van az emlékek hihetetlen drágulásának eseteivel; minden bizonynyal számtalan példát fog erre szolgáltatni Liszt kézírathagyatéka is, hiszen minden nagy, sőt páratlan ünnepeltetése mellett is, a melyet a «zongora-

király» boldogan élvezett egész hosszú életen át: eleget szenvedett Liszt, mint zeneköltő, attól a banális igazságtól, hogy kortársainak szemében ő nem volt próféta. Ötnegyed századdal ezelőtt érthetetlen, chaotikus, «nehéz» zenének hirdették Mozart «Don Juan»-ját; 40 év multán Beethovent kiáltották ki örültnek, mert a megszokottól eltérő, eredeti gondolatait öntötte megfelelő, új formákba; ugyanez a «crucifige!» zúgott a XIX. század közepétől kezdve több, mint egy emberöltőn át Richard Wagner és Liszt Ferencz feje körül; pártszempontok, művészeti iskolák kicsinyítő szemüvege és néhány értelmetlen ellenfél hangossága nem engedte a nagy többséget önállóan itélni — s így csak lassan terjedt el mindezeknek az óriási nagyságoknak a való értékük szerinti méltatása. Az idő megérlelte az újabb nemzedéket a magasabb művészet felfogására, méltatására és bálványozására; így nyert újabb időben, s fog még ezentúl is sokáig nyerni, Liszt zeneköltői nagysága és egész egyéni értékének jelentősége.

Röviden ismertetem Nemzeti Múzeumunk kézirati Liszt-anyagát; elsősorban a (bármily csekély vonatkozásban is) magyar érdekű darabokat — időrendben.

I.

(Mus. Ep. 14.)¹ 1847 újév napján írta ezt a levelet Liszt; talán Bucuresci-ben? és kinek? nem tudhatni. Nagy magyarországi és keleti művészkörútjában írta; érdekes — és természetesenek találjuk —, hogy újabb zeneköltéséről ennyit mond: «Neues habe ich nichts anderes, als Ungarisches aufgeschrieben»; kár, hogy nem részletezi: vajjon *hallott* magyar zenét gondoljon-e olvasója, vagy pedig a hazai föld szuggerálta őt magyarjellegű zenei motívumokra. Ma már csak megmosolyogjuk, a következő megjegyzését: «Das sollen aber auch die letzten seyn — der Cyclus scheint mir jetzt ganz vollständig»; hiszen tudjuk, hogy minden művész egyszerre csak úgy érzi, hogy kiírta magát, új gondolata nem jelentkezik parancsszóra; a talaj egyelőre kimerül — a pihenés aztán, idővel, ismét termőképessé tökéletesíti.

Nem kevésbbé érdekes — mert a legtöbben nem is tudnak

¹ Így jelzi a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi-könyvtárának kézirattára.

róla, hogy Liszt (a 11 éves korában Párisban komponált «Don Sancho» után) egyáltalán írt operát — az a mondat e levélben, hogy «operám I. felvonása kész.» Legújabb életrajzírója, Julius Kapp, Lisztnek két operájáról is tud — mint tervekről; csak szövegüket említi. (Alább e tárgyat illetőleg meglepetéssel szolgálunk.)

(Mus. Ep. 15.) Jassy, 1847 január 4. (= 16.) (Az első dátum az oláhországi görög-nem-egyesültek naptára szerinti.) «Mon cher ami», így szólítja meg az előttünk ismeretlen címzettet. A hosszú levél elég keveset mond: leírja, hogyan ünnepelték őt mindenütt, főleg Erdélyben; «il m'est venu plus d'une fois de sérieuses émotions au coeur...» S idézi egy más barátjának írt levélből (németül): «élő művészek közt én az egyetlen vagyok, a kire hazája méltán büszke», s leírja a diadalmenetszerű fogadtatásait. Oroszországba készül.

(Mus. Ep. 14.) Stanislawow, 1847 május 18. Ajánlólevél «un compatriote de Kecskemét» érdekében egy közelebről nem ismert «Monsieur le Conseiller»-hez. Mint írja: elég szerény az illető honfitárs vágya. Talán ezért nem él e jótétemény emléke: sem Kecskemétről, sem máshonnan nem szólt senki róla a világnak.

(Mus. Ep. 6.) Woronisce, 1847 nov. 7. A Párisba készülő Hugo Károlyt látja el nemcsak jó tanácsokkal, hanem Eskeles bankárnak szóló, 100 aranyat érő utalványnyal. Bátorítja, hogy ajánlólevél nélkül, mint drámairó keresse föl személyesen Jules Janint és Dumast. És fölkéri: szerezze meg az ő édesanyjának azt az örömet, hogy meglátogatja. — S itt helyénvalónak látom föl- említeni, a mit magyarul még nem olvastam, de a mi reánk nézve nagyon érdekes s a minek való voltát Bayreuthban igazolhatják: Liszt anyja (osztrák leány volt, lélekben magyarrá lett) nemcsak szerette férjének és nagy fiának hazáját, hanem állandóan figyelemmel is kísérte a magyarországi eseményeket s ezt a meleg szeretetet és állandó érdeklődést évtizedeken át átplántálta Cosimára — a kit ő nevelt, — hogy Liszt Ferencz leánya és Richard Wagner özvegye még 70 éves korában is teljesen tájékozva volt a magyar viszonyokról és felőlük szívesen, ott-honosan beszélt. Lehetséges-e tehát, hogy az anyja oldalán élő Liszt Ferencz megszűnt volna magyarnak lenni?

(Mus. Ep. 14.) Eilsen (schaumburg-lippe-i fürdőhely), 1851 júl. 10.

Egy előttünk ismeretlen barátjához intézett e levelében arról szól, hogy Löwy Simon bécsi bankár fogja neki elvinni a Rákóczi-induló korrekuráját és a — rendesen, úgy látszik: Párisban lakó — maréchal de logis, Belloni, fogja a címzettet értesíteni az induló párisi kiadásának ideje felől.

Ramann nagy Liszt-életrajza 1853-ra tesz egy Rákóczi-indulót és pedig úgy zenekarra szerzett formájában, mint zongorára 2 és 4 kézre átírva; ezeket, úgymond Berlioz iránti gyöngédségből, csak 1871-ben adatta ki Liszt. Nem tartom valószínűnek, hogy húsz évig korrekura-példány állapotában maradtak. Ramann műve, úgy látszik, itt hézagos.

(Mus. Ep. 14.) Weimar, 1855 nov. 22. Liszt ajánlólevele egy ismeretlen barátjához Dionys Pruckner érdekében, a ki Bécsben készül hangversenyt adni. A levél eleje valami függő dologról szól, a melyet nem ismerünk, vitáról («querelle d'Allemand») s Liszt a szójárásban foglalt «német» jelzöt vígan felkapva, magyar voltát szegezi ellenébe — ő nem házsártoskodik...

(Mus. Ep. 15.) *Erkel* Ferenczhez írta Weimarban 1856 júl. 28. Úgy látszik, a magyar opera megteremtője holmi áskálódások felől tudósította Lisztet, mint a kit nem valami ideális karnagynak festettek itthon. Liszt köszöni az értesítést; válasza: meg lehet győződve Erkel, hogy ő általános meglegedésre fogja megoldani feladatát — az esztergomi primási székesegyház fölszentelésére írott mise-zenéjének dirigálását.

(Mus. Ep. 15.) *Erkel*hez, Bécs, 1856 szept. 19-én. Pachl (János, pesti zongorakészítő) át fog adni Erkelnek Lisztől emlékül egy szivartárczát. — L. Prágába, onnan Wagnerhez Zürichbe készül; hazatérve, Weimarból fogja kérni a «Hunyadi László» partitúráját, beleírott német szöveggel! (Vajjon min mult, hogy még sem adták ott?) Végül L. kéri Czeke értekezéseit a magyar zenéről.

(Mus. Ep. 15.) *Erkel*hez, Zürich, 1856 nov. 21. Gratulál gr. Ráday intendánsnak (eleve Lisztet emlegették erre a tisztre!); Liszt, *ha magyar operája megszületik*, mint «redlich gesinnter und wahrhaftig getreuer Landsmann» reméli: R. tartja a művet keresztvízre. Most egy szimfoniai költeményt tervez, főmotívuma az «Isten áldd meg a magyart» első két üteme... «Az ön jó tanácsát követem az «Ideale» szimf. költeményben: négy «be-

vágást» szerkesztek, olyan fokozással, hogy maga Festetics Leó gr. is kedvet kap beleénekelni!»

Wagnerrel nagyszerű napokat töltött Liszt. «Sein Ring des Nibelungen... ist eine gänzlich ungeahnte, sublime Welt.»

Hol késik a «Hunyadi László» szövegének német fordítása?

Különös, hogy Esztergomból (az ünnepi mise óta, tehát negyedéve!) semmi életjel sem jön, egy sornyi elismerés sem...

St.-Gallenben, 25-én, folytatta Liszt a levelet: Wagner itt tegnap az Ercicá-t dirigálta, a képzelhető legmesteribben; volt is hozzá nagy, méltó zenekara.

Ezer szíves üdvözllet Doppleréknek és Brandnak! (tudnivaló, hogy az utóbbiból lett Mosonyi Mihály.) — Köszönet Pachl úrnak, hogy oly szíves volt megküldeni Czeke értekezéseit a cigányzenéről. Meg kell jegyeznünk, hogy Lisztnek a cigányokról és zenéjükéről írott könyve csak három év múltán jelent meg — tehát ebben ő okvetlenül felhasználta azt, a mit Czeke Sándornak (a «Pester Lloyd» volt zenekritikusának) műveiben elfogadhatónak talált.

Indítatva érzem magamat, az egyetlen *Liszt*hez írott levelet is ismertetni; a Mester tisztelői (s ma ki nem volna az?) csak jó néven vehetik, ha a közleményem czimében foglalt ígéreten *felül* nyernek valamit.

Szintén a Múzeum könyvtári kéziratárában, **Mus. Ep. 280.** jelzéssel ellátva, valóságos hódoló-felirat található. Különös, megmagyarázhatatlan, hogy eredeti aláírásukkal látták el: J. Ign. Assmayr k. k. 1-r Hofkapellmeister (nyilván a nagyformájú levélpapír gyöngy-írásának fogalmazója), Carl Haslinger k. k. Hof-Musikalienhändler, Jos. Hellmesberger, Johann Krall, Joh. Herbeck, L. A. Zellner — nagyobb-nál nagyobb bécsi nevek — s mégis tele van jelentékeny törlésekkel és változtatásokkal, úgy, hogy a rajongó tisztelet emanációja végül lehiggadt egyszerű udvarias meghívással: jöjjön és igazgassa a két előadást. A Bécsben, 1857 («november» szót áthúzták.) deczember 15-én kelt levél czimzése:

«Seiner Hochwohlgeboren. Herrn Doctor Franz *Liszt*, Königl. preussischer Hofrath, grossherz. Weimarischer Hofkapellmeister, Commandeur und Ritter hoher Orden, etc. Weimar.»

Az egy lapnyi levél meghívja a Mestert «esztergomi miséjének» két bécsi előadására a jövő évi márcz. 21.-e tájára. A papír alja ollóval le van vágva; a hátsó oldalon jelentik ki a nevezett aláírók, hogy az előadást létesítő bizottságba lépnek.

Melléje való a **Mus. Ep. 325.** jelzésű nyomtatvány: a fönn kitűzött előadások programja. Bécs város neve hiányzik rajta, a magánénekesek: Josefina *Ernst-Kaiser*, Therese *Ellinger-Engst*, Albert v. *Jekelfalussy*, Karl *Köszeghy* a pesti Nemzeti Színház drága nevei — az ember azt hihetné, hogy a magyar fővárosban folyt a nagyszerű előadás; csak színhelye: «im k. k. grossen Redouten-Saale» téríti gondolkodásunkat a helyes irányba. Aztán módunkban áll utánanézni pl. a «Pester Lloyd»-ban, mely részletesen beszámol az aránylag nem nagy jövedelemről; a tetemes kiadások miatt a két jótékony czélnak szánt tiszta jövedelem mindössze 231 frt 44 kr. volt — s ezt Liszt nagylelkűen kiegészítette kerek 1000 forintra, holott ő fődözte a nevezett pesti művészek uti- és összes egyéb költségeit!

(Az ének- és a zenekar 250 tagból állott. Az operaszólamot Alexander Winterberger játszotta, a kiról Wohl Jankánk francziául írt Liszt-könyvében azt olvassuk, hogy a Mesterhez feltűnően hasonlított...)

Érdemesnek vélem fölemlíteni, hogy három hét mulva Pesten ismételték meg az Esztergomi Mise két előadását: 1858 ápr. 10-én, szombaton, a Nemz. Múzeum dísztermében, másnap pedig a belvárosi plebániatemplomban.

(**Mus. Ep. 12.**) Weimar, 1858 febr. 1. Simonffy Kálmánnak, a remeklő nótaköltőnek, megköszöni «Magyar hangfűzér»-ét, elfogadja a «Tárogató» cz. új nótagyűjtemény ajánlását («*hizeleg nekem e hazafias figyelem*») s aláír 5 példányt. A levél második felében igen diszkrét módon figyelmezteti Liszt Simonffyt a zenei helyesírás szemmeltartására...

(**Mus. Ep. 15.**) Erkelhez, Weimar, 1870 junius 20. Megköszöni az aug. 18-ára Pestre kitűzött országos dalegyesületi ünnepre szóló meghívást. El fog jönni, s megbeszéljük a Beethoven születésének századik évfordulójára (decz. 16.) kitűzendő ünnep részleteit; erre az alkalomra írta Liszt a «Beethoven-Cantate»-t.

(A dalversenyen, aug. 19.—20., jelen is volt, szerenádöt kapott, s másnap maga dirigálta a Vigadóban Dante-szimfoniájából az Inferno-t.)

(Mus. Ep. 1.) Szegszárd, 1870 okt. 15. Dr. Julius Langhoz, egy bécsi művészeti lap szerkesztőjéhez. Köszönetet mond «F. Liszt in Ungarn» cz. ragyogó czikkeért; különösen meghatja és megörvendeztetti ennek két főpontja: első, hogy *tárgyilagosan hangsúlyozza Lisztnek, sok művön és sok éven át, következetesen érvényesült magyar-érzését*; a második: Weimarhoz való viszonya, melyet nem szándékszik felbontani. — Egyébiránt L. házigazdája, báró Augusz Antal (volt helytartótanácsi elnök) a Szegszárdon okt. 22-én tartandó ünnepre meghívja Langot.

E levél mellett őrizzük a báró levelét is, mely szintén megköszöni a «Deutsch-Ungarische Monatschrift»-ben és a «Pester Tagblatt»-ban írott Liszt-czikkeket. A főntebb idézett irat: önálló füzet,¹ a melyből L. 12 példányt kér.

(Mus. Ep. 3.) *Nunc venio ad fortissimum*... Nem csoda, hogy legujabb időben ezt a L.-levelet emlegetik és idézik legsűrűbben. Most már bizonyos, a mit a «Pallas»-lexikon csak mint «állítólag» szemetszuró okot említ fel: hogy t. i. Augusz bárót hazafias gondolkozása miatt mentették föl a Bach-korszakbeli helytartótanácsban viselt elnöki tiszte alól. A kivel szemben így lehetett szint vallani!

Weimarban, 1873 május 7.-én írta L. e levelet.

Szól a felállítandó országos jellegű magyar zeneakadémiáról: helyesli Haynald kalocsai érsek indítványát egyházi-zenei tanszék felállítására, ajánlja is reá a legnagyobb tekintélyt: ez Franz Witt, Regensburgban, a német Cäcilien-Verein elnöke. (Milyen botorság volt az egész gondolatot mellőzni!) — Rendkívül örül L. Simonffy Kálmán (akkor orsz. gy. képviselő) alapítványának, mely évi 20 db arannyal jutalmazza a legjobb magyar stílusú, zeneművet; ezen az uton szilárdul meg és világít messzire a zeneakadémia nemzeti alapja! — Ugyancsak felállítandó egy tanszék «a magyar népdal és fejlődése» számára. «Csak megengedik nekem, hogy sajnálatos magyarul-nemtudásom

¹ Följegyzésre méltó, hogy Kapp («Vollständige L.-Bibliographie») nem ismeri.

ellenére is, születésemtől kezdve siromig, szivemben és elmém-ben *magyar* maradjak, és tehát a magyar zenei kulturát komolyan előbbre akarjam vinni.»

Ezt az őszinte expektorációt, remélni akarom, tudomásul fogja venni hamarosan az egész érdeklődő világ. Valaki épen e napokban fac-similét készítettet róla. Legfőbb ideje!

Azt óhajtja L., hogy a zeneakadémiára vonatkozó hivatalos határozmányokat Hegedüs Kandid — az a min. oszt. tan., a kinek ügykörébe a művészet akkor tartozott — fordíttassa le számára németre. Egyszersmind kis lakást óhajt a z.-akadémia épületében: hálósobáján kívül egyetlen szobát; de magyar inasa (Miska) számára is egy szobát.

Május 29-én a «Christus»-oratoriumot adják elő; nem jöhetne-e el arra Ábrányi?¹

(Ott is volt id. Ábrányi Kornél az ifjabbal: fiával; vele gr. Apponyi Albert, Mihalovich Ödön, Plotényi Nándor, Reményi Ede, Rosty Pál.)

... Méltó párja a következő, *Mihalovich* Ödönhöz írott, leg-később 1874-ben kelt (kelet nélküli) levele. (Mus. Ep. 10.)

A zeneakadémia kérdésével szemben L. teljesen önzetlen: az eszme nem az övé, de még kivételét sem szorgalmazza, mert 1. az ország szegény ahhoz, 2. van már két nagy zeneiskola Budapesten, harmadikat felállítani «szegényes fényűzés lenne»: mire való volna pl. a bécsivel vagy a lipcseivel akarni versenyezni? 3. Hogy hatalmas lendületet nyerjen a művészet Magyarországon: ahhoz elismert, nagytekintélyű tanári kar kel-lene, a minőt összeválogatni nehéz feladat lenne s nemcsak sok értelem, hanem sok pénz is kellene hozzá. L. maga nem támaszt nagy igényeket, az ő vallási rajongáshoz hasonló meghódolása «hazánk és művészetünk előtt» beéri azzal, hogy szolgál nekik, tehetségének csekélységéhez mérten... «Távol vagyok minden nekem tulajdonított hiú gondoktól. Az én igazi barátaim azok, a kik az ideálért harcolnak; erről ismerjük meg egymást mindörökké.»

Korántsem magában álló L.-nek ez a nyilatkozata; a leg-őszintébb vallomás — s a ki valami «pose»-t vél benne találni:

¹ Lisztnek Ábrányihoz írt levelei rég megjelentek (a La Mara-féle gyűjteményben), azért nem foglalkozom velük.

a legalaposabban csalódik. Lisztnek emberemlékezet óta sohasem volt oka arra, hogy csaljon.

Bőjtben, írja tovább L., Budapestre jön és megszólaltatja a «Strassburgi harangok»-at — «és az ön «Sellő»-jét is.» (1875. márcz. 11.-én Wagnerrel együtt adott hangversenyt L. Budapesten; ekkor mutatta be «A strassburgi monostor harangjai» cz. nagy karénekművét).

(Mus. Ep. 15.) *Erkelnek*, Róma (Villa d'Este), 1875 okt. 14. Megszólítása: «Hochgeehrter Herr, Verehrter Freund!» Ön 30 év óta képviseli s előbbre viszi a magyar zenét; ez lesz ezentúl a budapesti zeneakadémiának is feladata — kezeskedik érte az, hogy Ön igazgatja. «De rajtam sem mulik.»

(Még ezt a csekélységet is jó volna ismernie a L. magyar szimpatiait tagadó «Berliner Börsen-Courier»-beli, új névtelen ellenségünknek.)

(Mus. Ep. 1.) Budapest, 1877 december 23. Állítólag dr. Julius Langhoz szól, azt erősítve, hogy L. magatartása mindig teljességgel nélkülözi a politikai hajlamokat, ellenben kizárólag a zenében olvad föl, annyira, hogy más szakmabeli dolgokat megítélni képtelen. — Nyilván valamely politikai jellegű beavatkozásra akarták rábírni.

(Mus. Ep. 15.) *Erkelhez*, Weimar, 1879 júl. 14. Jusson eszünkbe a Mihalovichhoz írt levélből, hogy L., joggal, milyen tekintélyes tanári kart igényelt az országos zeneakadémia számára. A jelen levél keltekor az akadémia már négy teljes éve működött, igen kevés tanárral, — igaz, hogy igen kevés tanítványnyal is. Maga Liszt csak három-négy téli hónapot szokott Budapesten tölteni — ezért kellett, alábbi levelével, méltó helyettesről gondoskodnia.

«Juhász Aladár huzamos betegeskedése elszomorít... Nézetem szerint először is egy fiatal *virtuóz* zongorajátszóra van szükségünk, a ki a növendékeknek helyesen eljátszhatja a legnehezebb dolgokat; erre J. kiválóan alkalmas.»

(Mus. Ep. 15.) *Erkelhez*, csakhamar. (Weimar 1879 július 26.) Ajánlja Juhász Aladárt E. mellé segédtanáru: jelentékeny tehetség! Ha nem gyógyulna fel hamarosan: mindenestre kívánja L., hogy tartsák fenn J. számára a zeneakadémiai tanszéket. Egyszersmind, összhangtanra és zongoratanzékra, Gobbi Henriket ajánlja. — Gratulál Erkel fiának, Gyulának, tanszékéhez.

U. a. sz. a. még hét, Erkelhez szóló rövid levele van Múzeumunknak.

Weimar, 1881 máj. 31. A L. tulajdonát képező, Chickering-féle (ma is pompás) hangversenyzongora az akadémia zenetermébe jöjjön, de csak kivételes alkalmakkor használják.

Weimar, 1882 június 8. (Távirat.) Szükség esetén felhasználhatják a szalont, de a hálósoba maradjon zárva. (Vajjon mire akarták használni?)

Weimar, 1884 szept. 6. A «Magyar király-dal» mindössze 50 ütem, 6—8 perczig tart, az operaház megnyitőelőadása elején nem lehet farsztó.

(... Persze, hogy nem! De ilyen nevetséges, bárgyú kifogás jutott eszükbe azoknak, a kik nem merték L.-nek szemébe mondani a megrendelt karének mellőzésének igazi okát, hogy t. i. a loyális alkalom és szöveg egy kurucz nóta motivumát kapta zenei mez gyanánt. A mellőzést már akkor is hyperloyalitásnak és méltatlanságnak tartotta mindenki — az intéző hatalmat kivéve.)

Budapest, 1885 márcz. 14. reggel. A «Szent István» mai sikeréhez gratulál.

(Az üdvözlés korai volt, épen a sikerről való szilárd meggyőződés bizonyosága; csak aznap *este* mutatta be a M. Kir. Operaház Erkel F. utolsó dalművét, mely a megírás hosszú ideje alatt czimét «Szt. István»-ról «István király»-ra változtatta.)

Ezen kívül több keltezetlen levél, egészen jelentéktelen ügyekben, melyek csak autogramm értékével bírnak.

— — Ugyancsak E. hagyatékából való, tehát zeneakadémiai hangversenyekre vonatkozik, L. három sajátkezű programja, a 70-es évek végéről, mikor Bloch József (a mai z.-ak. hegedűtanár), Juhász Aladár, Rausch Károly, Majewska (orosz hölgy?), Nikó Hortense, Voigt Gizella tartoztak az intézet kötelékébe. Szembetűnő a műsorok szerencsés sokoldalúsága.

(Mus. Ep. 14.) Pozsony, január 20, szombat. Év és címzett: ismeretlenek. Érdekes volna tudni, mert a pár sornyi irás ezt mondja: «Euripides- és Edda-hasonlításait szívesen beszélem meg önnel ma 11—12 ó.» (Talán gr. Zichy Géznál volt L. szállva? akkor a félkezű Liszt-tanítvány, de esetleg a város ősz levéltárosa: Batka János felvilágosíthatna az érdekes tudós kiléte felől.)

(Mus. Ep. 2.) Budapest, 1883 január 18. Válasz ismeretlenek.

«60 évi zongorázás után ideje volt abban hagynom. A bécsi Beethoven-szobor javára felleptem legyen zongoraművész-pályám határköve.»

Az egyáltalán nem hazai vonatkozású levelek közül csak a legérdekesebbet kivonatolom; sajnos, nem tudjuk, hogy kihez szól.

(Mus. Ep. 14.) Weimar, 1856 máj. 18. «Cher ami», Küldöm szimfoniai költeményeim első hat számát; csakhamar több hasonló fog következni, mert végkép eltökéltem, hogy nem térek le a köveces ösvényről, melyet meggyőződésemmel számomra kijelölt. Bár e művekről is elmondhatni, a mit Cherubini mondott Berlioz szimfoniáiról: tökéletes minták arra, hogy hogyan nem szabad komponálni...

II.

A kézirati zeneművek közül sem adatott, épen a legbecsebbeket megszerezni. De van azért köztük korszakalkotó is, s nem egyet büszkén vallhatna magáénak bármely gazdag gyűjtemény is.

A magyar zenét hat darab képviseli. A *Rákóczi-induló*nak, zongorára 2 kézre, Ramann L. csak két kidolgozását ismeri; nekünk három van meg (Mus. Ms. 16, 22, 23.); mindegyik eltér a másiktól; csak abban egyek, hogy a maga nemében mind remek. Javítás alig van bennük. Az egyes tételek hossza, a periodusok száma és tagozódása, erősen eltérő; de mindig erő és képzelet öntik meg az új formát. Ez az újra meg újra kigondolás, más-ként és gyönyörűen alakítás, azt az elvet bizonyítja, hogy a művészetnek értékmérője a «mikép?» Csak egy pillantást vessünk a Rákóczi-induló «népszerű», könnyebb átíratára (a Rhodaunban írott és Haslingernél megjelent Liszt-kézirat mellé tették: Erkel Ferencz műve, Wagner «Josef» adta ki, Lisztnek van ajánlva s az ő magyarzsinóros mellképe díszíti a borítékot) — óriási a különbség, a távolság a két nagy zenész munkája közt. Ez nem lekicsinylése Erkelnek, a kit kiadója egyenesen azzal bizott meg, hogy a vásárló nagy közönség képességeihez tartsa magát — míg Liszt fantáziája szabadon csaponghatott.

A kevésbé ismeretes «*Csárdás obstiné*» (Mus. Ms. 21.) mond-

hatni: csak egy csárdás frisse, végkimerülésig — a bal kézben egyforma, kábitó topogással igazolja a sajátságos czimet. — A mű nincs kijelölve a Breitkopf és Härtel czég által teljesnek hirdetétt, mostanában megindított L.-kiadás jegyzékében.

Az I. és a II. *Rhapsodie hongroise* 1851-i korrektura-példányait (Mus. Ms. 113.) a kéziratár őrzi, mert csak a hangjegyananyag van nyomtatva; az időmérték és a dinamika jelzése, gyakran a kellő ujjak kijelölése: L. saját kezeirása.

A nem-magyar jellegű zenei alkotások közt említsük legelőbb a (Mus. Ms. 17.) jelzésűt, mert sehol nem találtam nyomát, hogy megjelent volna, s a Breitkopf-féle «teljes kiadás» sem említi föl: «Weber's Schlummerlied, mit Arabesken von Fr. L.» Egyik-másik variációja ügyességet igényel, de a darab különben nem nagyigényű.

Magasan az egész kollekczió fölött áll legújabb szerzeményünk: Liszt «*Faust-szimfoniájának*» eredeti, első partitúrája. Az I. tétel («Faust») 37 lapra terjed, a lassú II. («Gretchen») 17-re, a befejező III. pedig («Mephistopheles») 32 lap; ez alá írta Liszt: «August angefangen, 14. (= 19.?) October Instr. fertig.» Évszám nincs; Lina Ramann 1853-at és 1854-et állít. Igen, de 1857-ben a Mester még énekkart (Chorus mysticus) költött hozzá, — ez már nincs meg a mi példányunkban. A hatalmas mű azonban így is, Sofie Menter szerint, «wunderbare Arbeit der göttlichsten Hand, die je existierte»; az imént megdöbentő hirtelenséggel elhunyt Felix Mottl szerint is «das grösste und weitaus hervorragendste Werk Liszts.»

Ekkora kincs mellett elenyészők a többiek: egy orgonára írt «Via crucis» (14 igen rövid stáció, helylyel-közzel néhány ének-szólammal); a «Stabat Mater» a «Krisztus»-oratoriumból való, két kidolgozásban; továbbá az első (C-dur) Prélude (az újabb feldolgozásban); a «Vergessene Romanze» (hegedű-zongora); egy megjelent miniatűr «Ave Maria» újabb, néhány ütemmel Budapesten bővített átdolgozása; a «Tannhäuser»-beli «O du mein holder Abendstern» zongoraátiratának idegen kéztől való másolata, L. korrektúráival; és kikutathatatlan egyéneknek írott kicsiny albumlapok. A ki azonban tüzetesen foglalkozik a Mester szellemi hagyatékával: tartsa kötelességének ezeket is mind megsemlélni.

A NEWYORKI KÖZKÖNYVTÁR ÉS ÚJ ÉPÜLETE.

DR. GULYÁS PÁLTÓL.

(Négy szövegképpel.)

Abból az alkalomból, hogy a newyorki községi szabad könyvtár új épülete elkészült, az amerikai Library Journal májusi és júniusi számai több cikk keretében ismertetik az újvilág e nagyszabású intézményének állományát, működését, új épülete berendezését s megnyitását.

Oly fontos esemény ez a könyvtárak fejlődéstörténetében, miszerint helyénvalónak tartottuk e lap cikkei alapján az Egyesült-Államok ezen egyik legnagyobb szabású intézményét bővebben megismertetni a magyar közönséggel.

A New-York public library jelen szervezetében alig 16 esztendő óta létezik. 1895-ben alakult az Astor Library, Lenox Library és a Tilden Trust egyesítéséből.

Az Astor-libraryt a heidelbergi születésű J. J. Astor alapította 400.000 \$-ral; az alapítványt fia 550.000, unokája pedig 850.000 \$-ral növelte.

A Lenox-libraryt 1870-ben alapították. Szép ősnymtatvány-, biblia-, Shakespeare- és Miltonra vonatkozó gyűjteményeket, gazdag hangjegykönyvtárat, számos Americanát stb. tartalmazott. E könyvtár részére vették meg többek közt 1893-ban 84.492 \$-ért George Bancroft amerikai történetíró gyűjteményét is. A Tilden Trust pedig Morel szerint¹ 30.000 kötet és két millió dollár fölött rendelkezett.

Az egyesítés alkalmával 353.000 kötet volt a gyűjteményben. Azóta több más könyvtárral is egyesült. Jelenleg a város különböző pontjain 40 fiókja van, melyek épületeit Carnegie költségére emelték. A fiókok száma a közel jövőben 60-ra fog emelkedni. A város hozzájárulása a fentartási költségekhez 1907-ben 460.000 \$-ra rúgott.

¹ La librairie publique, Paris, 1910. 96 l.

1908. őszén a newyorki közkönyvtár tudományos osztálya (reference department) mintegy 800.000 kötetet, 300.000 füzetet, 100.000 kéziratot és 70.000 metszetet, két képtárt és egy nagy térképgyűjteményt tartalmazott. Ezenkívül a 40 fiókkönyvtárban mintegy 780.000 kötet volt, melylyel évi 7 millió kötetes kölcsönforgalmat bonyolítottak le. A fiókok könyvkészlete 8000—30.000 kötet közt váltakozik, mindegyikben van egy kis kézikönyvtár s egy jól felszerelt gyermekkönyvtár.

Billings igazgatónak a könyvtár anyagát ismertető cikkéből¹ a következőket emeljük ki:

A könyvtárban leginkább keresik a folyóiratokat. Ennek megfelelően a rendelkezésre álló szak- és szépirodalmi folyóiratok száma 7000 körül jár; ebből mintegy 1000-ból a fontosabb cikkeket külön czédulajegyzék indikálja. A régi folyóiratok mintegy 90.000 könyvtári kötetre ruznak. A napilapok közül a könyvtár eddig 50-re fizetett elő; az új helyiségben 200 lap számára van hely.

Az Americana-gyűjtemény is páratlanul gazdag. Az Egyesült-Államokra vonatkozó kézirati anyag 1500 kötetből és 50.000 külön okmányból áll.

A speciális gyűjteményeket külön alapítványok kamataiból gyarapítják s minden egyes kötetét az alapító nevét viselő bélyegzővel látják el. Billings hozzáteszi, hogy «az ország egyetlen könyvtárában sincs több kilátás arra, hogy több biztonszággal és nagyobb haszonnal állíttassanak föl a külön közgyűjtemények s hogy minden ily gyűjtemény az adományozó vagy alapító örök emlékeül fog szolgálni».

Az új épület — Carrère és Hastings építészek alkotása — melynek főhomlokzata a Fifth avenuera, hátsó homlokzata pedig a Bryant-parkra nyílik s két oldalt a 40. és 42. utca által van határolva, hosszúkás négyszög, melynek hosszoldala 390 láb, mélysége pedig 270 láb. Két belső udvara van, melyek mind-egyike 80 négyzetláb. Az épület pinczéből és négy különböző magasságú emeletorból áll.

A pincze 13, a mély földszint 15 láb, a magas földszint 22 láb, 6 hüvelyk; az első emelet 16 láb, a második emelet alacsonyabb

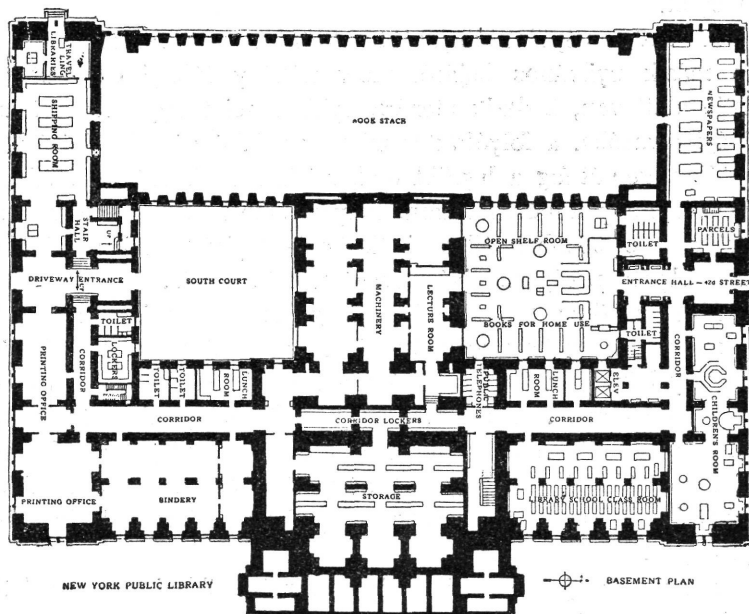
¹ Library Journal. XXXVI: 233—237. 1.

részein 11—23 láb s a nagy olvasó-, valamint nyilvános katalógusterem 50 láb magas. Az épület 115.000 négyzetláb területet foglal el. Költartalma 10,380.000 köbláb.

Az egész épület negyedfél millió kötet és 1700 olvasó befogadására képes.

A falak cementtel kötött téglából készültek s kívülről átlag egy láb vastag márványréteg borítja.

A lépcsőházak, folyosók, vesztibül és a kiállítási terem borí-

1. ábra. A newyorki könyvtár mély földszintje.

tásához szintén márványt használtak. A szerkezeti czélokra fölhasznált márvány mintegy 375.000 köbláb, míg a belső díszítésnél alkalmazott márvány 50.000 köblábnyi tömeget tett.

A folyosókon a padlót és a falakat márvány, a mennyezetet gipsz-vakolat födi; a hivatalokban tölgyfa-burkolat, márványszegély, vakolt fal és mennyezet van; az olvasótermekben fémkönyvszekrények, tölgyfaburkolat, márványszegély, vakolt falak és mennyezetek, téglavagy parafapadlók láthatók, a főhomlokzatra nyíló földszinti szobák faburkolata francia diófából készült. A nagy

olvasóteremben a padlót márványkeretbe foglalt kőlapok alkotják, az ablakok alatt tölgyfa-könyvpolczok állanak, fölöttük a falakat műkö borítja s a mennyezeteket gazdag stuccodísz három, festmények befogadására alkalmas mezőre osztja.

A fényüzően berendezett, elsőrangú anyagból kiállított könyvtár-palota, mely némileg modernizált XVI. Lajos korabeli barokk formákat mutat, a telek nélkül, 9 millió dollárba, vagyis *45 millió koronába került* és városi telken, kizárólag városi pénzen épült.

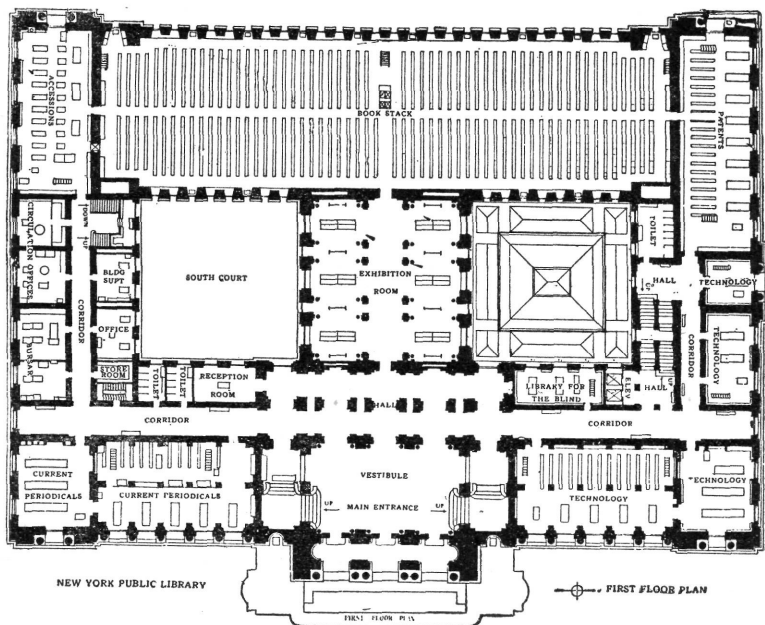
A hatalmas épület főbejárója a Fifth avenuen van elhelyezve. Egy másik nyilvános bejáró, mely néhány lábnyira az utca szintje alatt van, a 42-ik utczára nyílik s minthogy ez vezet az ifjúsági olvasóba, a folyóiratterembe és a kikölcsonzó-helyiségbe, hihetőleg ezen át fog a legtöbb ember közlekedni. Ettől a mellékbejárótól, mely a mély földszint helyiségeibe vezet, jobbra van a ruhatár, vele szemben áll a kikölcsonzó-helyiség ajtaja; a jobboldali folyosó pedig az újság-olvasóterembe nyílik.

Maga a könyvkikölcsonzó-helyiség nem más, mint az épület egyik udvara, melyet a magas földszint magasságában üvegtető borít s a mely közvetlen összeköttetésben áll a hátsó homlokzatot elfoglaló főraktárral. Az ekként nyert 80 négyzetláb területű, felülről világított terem falait körül 6 láb magas fapolczok borítják, ezenkívül még mintegy 20 négy láb magas, szabadon álló állvány is el lesz benne helyezve, úgy, hogy a terem befogadóképessége 20.000 kötet.

A bejárótól jobbra nyíló folyosó a mély földszint északkeleti részét elfoglaló ifjúsági olvasóterembe vezet, melyben alacsony könyvpolczok s vagy egy tuczat asztal fog állani, még az ablakfülkék is olvasó- vagy mesélőhelyiségek gyanánt fognak fölhasználtatni. A folyosónak a Fifth avenue-vel párhuzamos része mentén vannak a könyvtári iskola osztály- és előadóterme, a férfi és női étkező, a hol az olvasók a *magukkal hozott* ételeket elkölthetik, a távbeszélő kapcsolóhelyisége és a könyvkötészet. Ez utóbbival szomszédos a nyomdahelyiség, melynek a 40. utczára nyíló kocsibejáróra is van kijárata. A kocsibejárón túl van a csomagolóhelyiség s e mögött a vándorkönyvtárak irodája, melynek külön kapuja van a Bryant Park felől. A csomagolóhelyiségből ajtó vezet a főraktárba, mely 297 láb hosszú,

78 láb széles és 6—7 láb magas könyvtáremeletre oszlik. Minden második vagy harmadik könyvtáremelet a rendes emeletekkel egy szintbe kerül. A raktár két végén egy-egy s a közepen négy könyvfölvonó van alkalmazva. A természetes világosságot két oldalról alkalmazott prizma-üvegből készült ablakok adják. (1. ábra.)

E hatalmas, mintegy 3 millió kötet befogadására szolgáló

2. ábra. A newyorki könyvtár magas földszintje.

raktár vasszerkezetének súlya 8 millió font (3.628.720 kg.); ez a jelentékeny súly könyvekkel megrakva mintegy 12 millió fontra fog emelkedni.¹

A magas földszintre a főbejáró három bronzkapuján juthatnak. E kapukkal szemben nyílik a vestibülből a kiállítási terem; ezen 80 négyzetláb területnyi terem falait fehér márvány, mennyezetét faragott tölgyfa borítja. A kiállítási teremtől balra nyílik a violaszínű márvánnyal burkolt kis fogadószoba. Ugyanezen oldalnak

¹ Morel i. h. 97 l.

a főhomlokzatra eső részén van a folyóiratterem. Szabadon csupán a legnépszerűbb revuekhöz lehet hozzáférni, míg a kevésbé keresettek polczokon vannak elhelyezve. Kötött folyóiratokat a nagy olvasóteremben lehet csak használni. E folyóiratteremben s a mellette lévő sarokszobában összesen 100 olvasónak van helye. A 40-ik utca felőli részen több hivatalos helyiség nyert elhelyezést.

A főbejárótól jobbra van a technológiai irodalomnak fönntartott két, dúsan aranyozott terem 24, illetve 42 olvasóhelylyel s 30.000 kötetre számított befogadóképességgel. E termekbe, ép úgy, mint a többi külön olvasótermekbe, csakis speciális olvasójegygyel léphet be az olvasó. Az udvar felőli részen van a vakok könyvtára, míg a 42-ik utca menti részen kisebb technológiai könyvtárterem s a szabadalmi leírások tágas, 64 olvasóra és 20.000 kötetre berendezett szobája van. (2. ábra.)

Az első emelet délnyugati sarkán van az emeleteket összekötő szolgálati lépcső, mely az emeleten jobbfelől a katalogizáló munkálatokra fönntartott három terembe vezet, melyek a raktárral és a teherszállítóval összeköttetésben állanak. Mellettük van a rendelések szobája s ezzel szemben az udvari részen a bizottság szobája. A Fifth avenue felőli részen a lépcsőháztól balra van az igazgató helyisége, az előadóterem és a könyvtárbizottsági terem közé ékelve. Az előadóteremben mintegy 185 egyén fér el. A folyosó mélyén széles ablakon át az érdeklődő a könyvraktárba vethet egy szempillantást. A fölépcső jobboldalán két terem van 50.000 kötetnyi befogadóképességgel és 68 olvasóra berendezve a természettudományok számára. A 42-ik utca menti részen van a 30 olvasó és 20.000 kötetre berendezett szociológiai és a 30 olvasó és 80.000 kötetre berendezett hivatalos nyomtatványok könyvtára. (3. ábra.)

A II. emeletnek a raktár fölötti, magasabb részét a kétoldali világitású nagy olvasóterem foglalja el, a hová az ugyanolyan magasságú katalogus-szobán át jutunk, mely a fölépcső előcsarnokából nyílik.

A 80 négyzetláb területű katalogus-szobában a falak mentén 6000 katalogus-fiók van elhelyezve. A terem közepén van a közönség tájékoztatására kirendelt tisztviselők hivatalos helye; körülötte 13 magas íróasztal, a hová az olvasóknak ki kell helyez-

a 20.000 kötetre és 30 olvasóra berendezett képzőművészeti könyvtár, majd a sarkon s a 40-ik utcára nyíló homlokzaton vannak elhelyezve a ritka nyomtatványok, metszetek és kéziratok megőrzésére és tanulmányozására szolgáló helyiségek. Az utolsó terem, mely a nagy olvasótól balra nyílik, az amerikai történet befogadására szolgál. A 40-ik utca udvarfelőli részén van a térkép-gyűjtemény, míg a Fifth avenue udvarfelőli traktusán, két a nyomtatványi osztályhoz tartozó, külön olvasóterem van berendezve. (4. ábra.)

Az épületben szükséges mechanikai erőt egy különálló erőtelep szolgáltatja az épület déli részén. A kazánházban nyolcz Babcock és Wilcox-kazán van, melyek 2000 lóerőt fejlesztenek. A szénraktárak, 1000 tonna befogadóképességgel, közvetlenül a kazánok fölött vannak elhelyezve. A kazánokba szükséges vizet három Worthington-féle szivattyú szolgáltatja. A villanyfejlesztő telep négy Fitchburg-féle gépből és négy összesen 1400 kilowatt befogadású Westinghouse-féle generátorból áll. E telep a világi-táshoz és erőművekhez 235 volta erejű áramot szolgáltat.

Az új épület¹ egyaránt 2—2 mérföldnyire van a beleszánt gyűjtemények befogadására szolgáló eddigi épületek, a Lenox- és az Astor-épületektől. Az átköltözés márczius 15-étől május 18-ig tartott, de előkészítése: nevezetesen az egyes gyűjtemények és szakok által elfoglalandó terület kiszámítása, hónapokat vett igénybe.

A Lenox-épületet márczius 18-án zárták be, miután a képek becsomagolását már 15-én megkezdték. Ez épület tartalmának átköltöztetése április 12-én nyert befejezést s mindjárt másnap megkezdték az Astor-épület anyagának elszállítását, míg az épületet csupán április 15-én zárták be. Az utolsó fuvar május 18-án hagyta el ezt az épületet.

A könyveket 3 láb hosszú, 1 láb mély és 1 láb magas faládákba csomagolták el, úgy, hogy egy-egy láda tartalma éppen az új épület egy-egy polczát töltötte ki. A láda egyik végére 3 hüvelyk széles és 5 hüvelyk hosszú papirvignettát ragasztottak, melyre fölírták a szakjelzést s az új épületben elfoglalandó hely pontos megjelölését. Ilyenformán:

¹ H. M. Lydenberg. Moving the New York public library. Library Journal XXXVI: 296—97. 1.

karzati raktárakat pedig páros folyószámokkal, az állványokat betükkal s a polczokat ismét számokkal jelölték meg. Így minden könyv azonnal az előre megállapított helyre került.

A lakatra záródó szállítókoszokra 6 láb magasságban állították egymásra a könyvesládákat. A kocsikat a könyvtár két oldal-bejáratánál egy-egy tisztviselő fogadta, a ki jegyzék alapján konstátálta egy-egy szállítmány helyes beérkezését. A ládákat elevátorok szállították a megfelelő könyvtári vagy épületelemekre. A kicsomagolást a helyszínén 1—2 tisztviselő ellenőrizte s kék czeruzával húzta át a kiürített ládákon lévő vignetták fölírását.

Egy-egy szállítmányra átlag 80 láda s egy-egy napra átlag 18 szállítmány esett, úgy, hogy naponkint mintegy 1400 ládat szállítottak el, melyek átlag 20—20 kötetet tartalmaztak. A Lenox-épületből 220, az Astor-épületből pedig 500 szállítmány került ki.

A fényes épületet¹ 1911. május 23-án d. u. 2 órakor nyitották meg Taft elnök és mintegy 500 meghívott vendég jelenlétében. Az ünnep első szónoka John Bigelow, a könyvtári bizottság 93 éves elnöke volt, a ki röviden vázolta a könyvtár és az építkezés történetét. Utána még számos beszéd hangzott el, legutolsónak a Taft elnöké, melynek következő részletét ragadjuk ki:

«A könyvek fölhalmozása egyetlen könyvtárban, bármily értékesek, ritkák és nagyszámúak legyenek is azok, ha nem jár vele a megtekintés, használat és kikölcsönzés könnyűsége, hasonló azokhoz a föld mélyén elraktározott s értékes ásványokat tartalmazó bő erekhez, melyek létezéséről tudunk, de a melyekhez nem férhetünk hozzá, hogy az emberiség számára hasznosíthassuk».

Valódi aranymondás, melyet figyelmeztetőül minden köz-könyvtár kezelőjének be kellene vésni emlékezetébe!

Az ünnepséget Farly érsek áldó imádsága rekesztette be. Négy óra után a főbb helyiségeket külön erre jogosító jegyekkel bíró egyéneknek is bemutatták. A kiváltságos látogatók száma 15.000 volt. Másnap már a forgalomnak is átadták az új épületet s hozzávetőleges becslés szerint e napon 50.000 egyén fordult meg az épületben. A hivatalos megnyitás előestéjén az intézet nagy-energiájú igazgatója, dr. J. S. Billings, szép házi ünnepet rendezett, melyen a tisztviselők közt a nevezetes nap emlékére ezüst- és bronzérmeket s virágcsokrokat osztott szét.

¹ Dedication of the New York public library. U. o. XXXVI: 293—295. l.

AZ IRÁS ÉS KÖNYVEK EPERJESEN A XV—XVI. SZÁZADBAN.

DR. IVÁNYI BÉLATÓL.

(Második közlemény három szöveggéppel és egy melléklettel.)

Miután a könyvirókkal, továbbá az irás és könyvek anyagával megismerkedtünk, térjünk át immáron magukra a könyvekre.

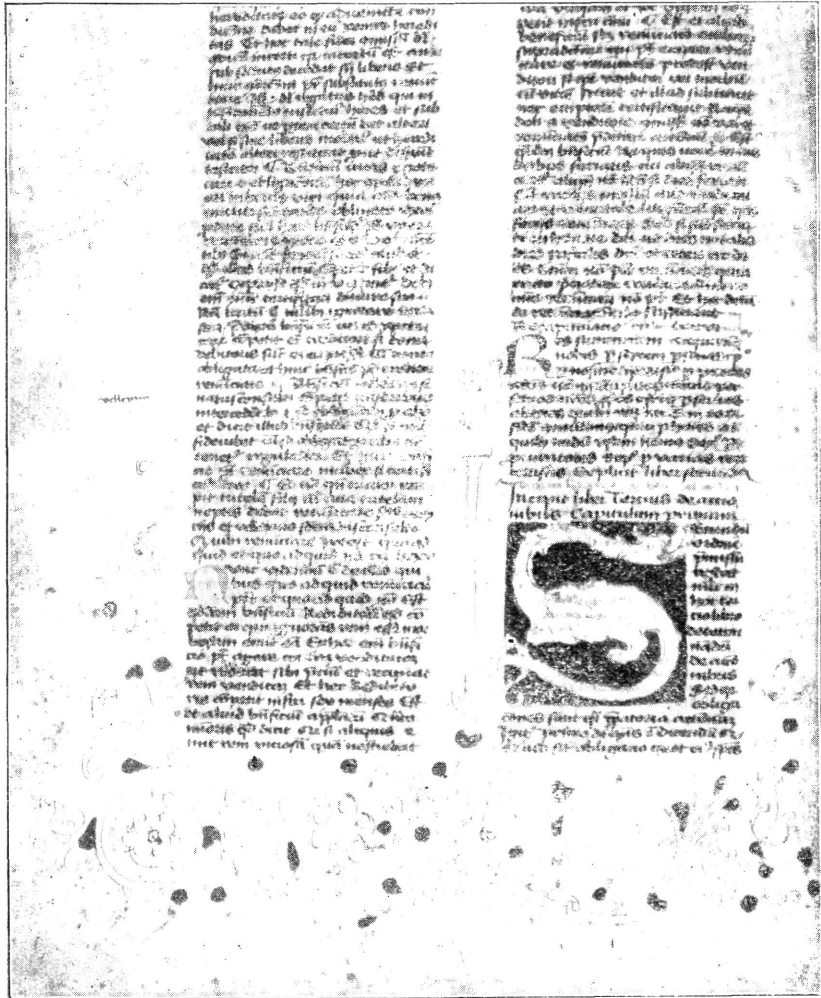
Elsősorban természetesen magának Eperjes városának könyveiről, könyvtáráról kell megemlékeznünk. Ez a könyvtár, a mint azt a számadási följegyzések, továbbá maguk a megmaradt könyvek is igazolják, már a középkorban elég tekintélyes volt.

Már említettük, hogy a városnak Zsigmond király korában volt már valami jogkönyve, a Rüstorffer-féle kompiláció. A XV. század későbbi folyamán volt valószínűleg a városnak több irott könyve is, azonban ezek közül is csak egyetlenegy példány maradt fenn az utókorra. Ez a könyv egy «summa legum», egy jogi kompendium, mely más városok tanácsainál is használatban volt, így például Bártfán is.¹ A nagy kötött könyv első hártyalapján XVI. századvégi — XVII. századi írással ez a följegyzés olvasható: «L. I. C.! Statuta seu iura municipalia regiae liberaeque civitatis Epperiessensis iustitiae conferencia per eandem hactenus rite observata ac futuris quoque temporibus sine ulla immutatione semper observanda.» Azonban ez a fölírás nem fedi a könyv tartalmát, mert az nem Eperjes város municipális statutumait, hanem a római és egyházi jogból összeszerkesztett kompendiumot tartalmaz.

A 39 nagy folio papírlapra (78 oldalra) írt könyv lapjain vízjegyet hiába keresünk, így tehát annak származása meg nem állapítható. A papírra a szöveg kéthasábosan van írva. A díszes első lapon a bevezető sorok, továbbá a fejezetek czimei (rubrum)

¹ Iványi Béla: Bártfa sz. kir. város levéltára I. kötet. 511. lap.

vörös festékkel vannak írva, maguk a kezdőbetűk kék vagy vörös festékkel. A summa három könyvre oszlik. Minden könyv kezdőbetűje nagyon disztesnek készült. (1. és 2. ábra.) A miniator

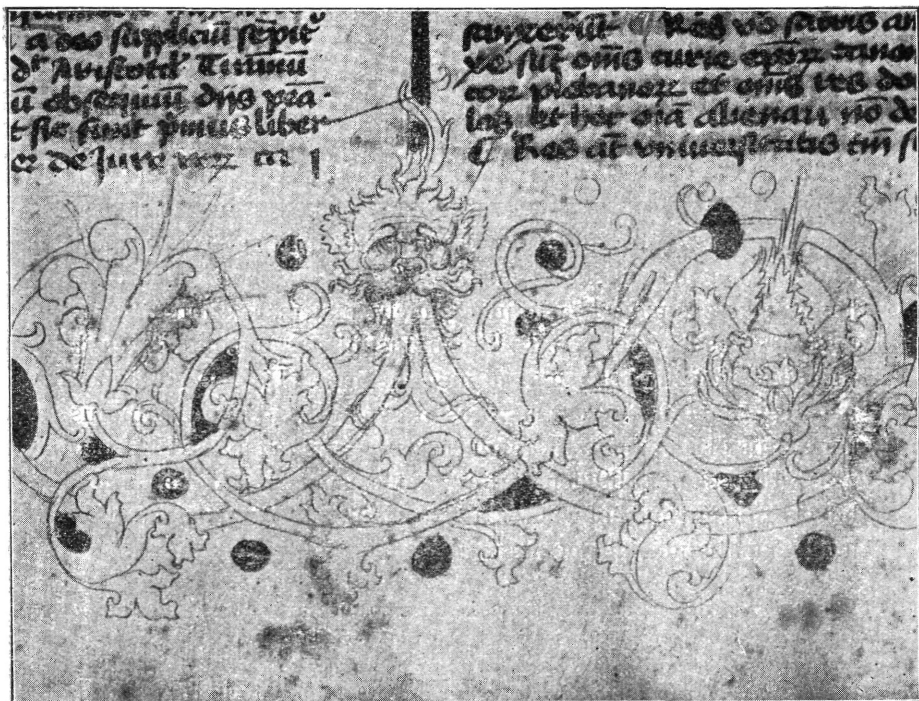

1. ábra. A «Summa» egyik kezdőbetűje.

például az első lap díszítésénél nemcsak a vörös alapfestéket, de a léczekre a lap alján és jobboldalán az aranyat is felrakta, de azután, mivel úgy látszik, a megrendelő tanácsnak a könyvre

szüksége volt, az initialék diszítését már be nem fejezhette. A könyv végén tartalomjegyzék van, melynek legutolsó soránál — «L. Pena mutatur» az évszám, 1481 olvasható, ebben az esztendőben készült tehát a könyv.

Hogy a város tanácsa csakugyan használta ezt a summát, azt Glogovita Lőrincz, Czibner Keresztély, Fontanus Imre és

2. ábra. A «Summa» egyik lapszéli dísze.

más XVI. századi városi jegyzők marginális bejegyzései bizonyítják. A könyv kötése: préselt barna bőrrrel bevont fatábla, rézkapcsokkal. A bőrkötésen három sorban czimeres oroszlán, sas, keresztbe tett kard, továbbá arczképek láthatók, a legbelső sor képei alatt *Joh(annes)*, *Mar(cus)* és *Era(zmus)* felirattal.

Mivel a summa az egybekötött papirosnak csak kisebb részét foglalja el, a fennmaradt tiszta lapokra a tárnokjogi czikkek, a városi tisztviselők eskümintái stb. vannak XVI—XVII. századi írással bevezetve.

Ha kutatjuk, hogy ki volt a könyvnek miniatora, úgy arra az eredményre kell jutnunk, hogy valószínűleg a már általunk ismert Henckl György másolta, a ki — a mint azt már említettük — ezen időtájt (1489) Eperjesen tartózkodott. Ezen a könyvön fölül a XV. században meg voltak a városnak az ország törvényei, meg az ország krónikája.¹ Fenmaradt továbbá a város levéltárában négy darab XV. századi ösnyomtatvány is, ezekről azonban később lesz szó.

A XVI. század elejéről már több adat van a városi könyvtár állagának szaporodásáról. Így például: 1515-ben megveszi a város a «császári» (azaz német birodalmi) törvényeket, helyesebben a digeszták és pandekták négykötetes lyoni kiadását, mely ma is megvan a város levéltárában. Ugyanezen évben vesz a város 75 dénárért egy «*liber artis militiae*»-t is, a mely azonban ma már nincsen meg. 1520-ban Werbőczy Hármaskönyvét veszik meg 1½ forintért, mely ma már szintén nincs meg a város levéltárában. 1538-ban Justinianus Institutióit veszik meg egy forintért. Ez ma is megvan még. Ugyanezen évben még egy naptárt is vesz a város 5 dénárért. 1542-ben Ambrus könyvárustól két naplót — «*ephimerides*» — vesz a tanács. 1544-ben az egyház számára 90 dénárért egy katechismust vásárol a tanács, hogy azonban ma hol van ez a valószínűleg Luther-féle katechizmus, nem tudjuk megmondani.²

¹ 1497. Bertalan előtti szombaton: Pro ligatura decreti et *Cronice Regni* xL den. Eperjes város levéltára 598/a. 103. lap.

1498. Assumptio utáni szombat: Pro decreto regni 1 fl. U. o. 122. l.

1500. Visitatio utáni szombat: Pro decreto regni den. III. U. o. 171. l.

² 1515. Luca utáni szombaton.

Pro uno coreo ad leges imperiales den IX.

Pro asseribus ad eundem librum et pro una rama den. XII.

Eperjes város levéltára 890. a. 23. lap.

Die solutionis post Thome apostoli.

Pro introligacione legum imperialium den. XXXII. U. o.

Sabbati post b. Barnabe apostoli.

Pro uno libro *artis milicie* den. LXXV. U. o. 36. lap.

1520. Die solutionis ante dominicam oculi

Pro legibus Stephani Verbecy fl. 1½. U. o. 121. lap.

1588. Sabato ante Ascensionis.

Liber Institutionum Justiniani imperatoris germanice cum commentariis emptus fl. 1. Eperjes v. számad. kve. 1538—44—78. lap.

Azonban a kulturára fordított kiadások nem merültek ki a városi könyvtárnak vétel útján való gyarapításával, hanem támogatja a város anyagi segítséggel a magánosok könyvtárának szaporítását is. Így például 1538-ban előfordul, hogy a szlávok hitszónokának egy forintnyi segélyt ad a tanács könyvvételre. 1536-ban a város Korponáról hívott meg hitszónokot, kinek könyvtárát a város szállíttatta Korponáról Besztercebányán, Liptószentmiklósön, Szepesszombaton, Lőcsén át Eperjesre. A könyvtár szállításának díja összesen négy forint 34 dénár volt. 1549-ben (Tordai) Gelous Zsigmond eperjesi tanítónak három forintnyi segélyt ad a tanács, hogy javait és *könyveit* Vittembergából Eperjesre szállíthassa. Ugyanez a tanító úgylátszik még két évig Olaszország valamely egyetemén is tanult, mert 1551-ben, midőn Eperjesen «publicus professor» lett, «pro viatico et vectura librorum ex Italia» a tanács összesen huszonöt forintot — az akkori viszonyokhoz képest nagy összeget — szavazott meg.¹

1538. Pro tabula sive *Calendario* den. V. U. o. 113. lap.

1542. Sabato ante Gregorii.

Papyrus empta item ephimerides 2 ab *Ambrosio bibliopola* den. LXXV. U. o. 479. lap.

1544. *Liber catechismi* emptus pro ecclesia a domino Bartholomeo Bogner (ez volt ekkor a németek hitszónoka) solutus per dominum Johannem Roth den. 90. U. o. 690. lap.

¹ 1536. Exposita extraordinaria.

Vectura librorum domini concionatoris a Sancto Nicolao usque ad Jorgenperck constat et Lewscham den. XLXVI. (így!)

Vectura domini concionatoris librorum a Carpona Bistriciam et Bistricia Sanctum Nicolaum soluta flor. 11 den. XVIII. Eperjes város 1528—37. évi számad. kve 567. l.

Sabato ante dominicam Palmarum.

Vectori libros domini concionatoris Alemanici aportanti in Lewscha in vecturam dati flor. 1. dem. LXX. U. o. 599. lap.

1549. De adducta supellectili, *libris* videlicet etc. domini Sigismundi Geloj ex ipsa Viteberga stb. addidit civitas flor. 3. Eperjes v. számadás-könyve 1545—54-ből, 383. lap.

1551. Domino Sigismundo Geloj publico professori.

Item 16. decembris eidem domino Sigismundo Geloj pro viatico et *vectura librorum ex Italia* fl. 25. U. o. 538. lap.

Tordai Gelous Zsigmond — úgy látszik — a páduai egyetemen tanult, mert 1549-ben Páduában egy könyv is jelent meg tőle, melynek czíme volt: *Oratio de beatitudine*, mely ma már csak két példányban ismeretes.

Daczára Gutenberg korszakos találmányának, Eperjes városa még a XVI. század közepén is másolat, — igaz ugyan, hogy csak az ország törvényeit, noha azok már ekkor nyomtatásban is megjelentek. Így például 1543-ban a tanács 75 dénárt fizet a löcsei városi jegyzőnek azért, hogy az országos törvényt lemásolta. 1550-ben bizonyos Márton nevű tímár (lanio) 12 dénárt kap azért, mert az országos törvényt lemásolta.¹

Ha már most azt keressük, hogy vajjon voltak-e Eperjesen olyanok, a kik könyvek árusításával hivatásszerűen foglalkoztak, úgy arra az eredményre jutunk, hogy már a középkorban volt Eperjesen hivatásos könyvkereskedő. Így 1519-ből bizonyos *Márk* nevű könyvkereskedő létezéséről van tudomásunk. 1542-ben egy *Ambros* nevű könyvkereskedőt, ugyancsak 1542—43-ban még egy *Márton* nevű könyvkereskedőt is ismerünk, ez utóbbiál azonban könyvet nem, hanem inkább fűszerszámot, sáfránt, borsot stb., vesz a tanács.²

Azonban Tordai nemcsak ekkor, hanem később is fejtett ki irodalmi működést. Ugyanis 1551 januárjában Bázelen jelenik meg az: Euripides Orestes tragoedia cum primis elegans stb. című munka, 1554-ben pedig Bécsben jelenik meg egy műve, a melyet Pozsonyban írt és a mely a Nádasdi Tamáshoz írt epigrammáit tartalmazza. Ez a munka csak egyetlen példányban ismeretes. (Ld. Szabó-Hellebrant: Régi magyar könyvtár III. 1. 117, 120 és 126. lap.)

¹ 1543, Aulica.

Notario Leuchoviensi de articulis regnicolarum descriptis dati sunt den. LXXV. 1538—44-es számadkv. 541. lap.

1550. Sabato Misericordia.

Martino lanio scriptori articulorum den. XII. 1545—54-es számadkv. 510. lap.

² 1519. Wolff Lőrincz babérkoszorús végrendelete. Ennek egyik pontja:

Domino *Marco* bibliopole pro sex alexandris fl. 1. den XXX. Eperjes v. leltára 1009. szám.

1542. Sabato ante Gregorii.

Papyrus empta item ephimerides 2 ab *Ambrosio* bibliopola den LXXV. 1538—44-es számadáskv. 469. lap.

1542. Ad calculationem.

Feris Andree pro condimentis adferendis dati sunt *Martino* bibliopolae fl. XIV. U. o. 509. lap.

1543. Ad magnum convivium.

Condimentis a *Martino* bibliopola croc. π 1 f. $4\frac{1}{2}$ et pip. π 2 fl. V (den.) LXXXX. U. o. 557. lap.

A város kulturkiadásai közt előforduló tétel még a könyvnek kötetésére fordított költség is. Az 1441—54. évi számadáskönyv bekötetése 12 dénárba került, a mi aránylag olcsó volt, mert például 1497-ben az országos törvény és Magyarország krónikájának bekötése negyven dénárjába került a városnak.

1517-ben a «császári» törvények négy kötetének bekötése összesen 53 dénárba került, ebből bõrre, fatáblára, szóval anyagra 21 dénár kellett, maga a kötetés 32 dénár volt.

1517-ben a tanács a város egy könyvének bekötési táblájához egyszer tíz, majd ismét busz dénárért csatot (fibula) vesz.

1544-ben az egyház számára vett katekizmust is beköteti a város, ugyanekkor a jegyző vagy számadáskönyvek bekötéséért fizet a tanács a könyvkereskedőnek egy forintot.¹

Ezek után áttérünk a város levéltárában mind mai napig megőrzött könyvek, ösnyomtatványok és XVI. századi könyvek — a város hajdan nevezetes könyvtára romjainak — ismertetésére.

A városi könyvtár XV. századi nyomtatott könyveinek száma ma már csak öt darab.

A legrégebb 1483-ból való. A könyvek majdnem kivétel nélkül jogi tartalmuak, hiszen a tanácsnak főleg ilyenekre volt szüksége.

Maguknak a könyveknek leírása a következő:

1. 1483. Nürnberg.

A. M. T. S. Boetius: De consolatione philosophica.²

Folio kötet, elől czimlapja nincsen, hanem az indexxel kezdődik, mely azonban az *I.* betű végéig hiányzik. Az öt könyvre osz-

¹ Ld.: a 218. lapon levő jegyzeteket. Ezeken felül:

1441. Item pro copertorio huius registri XII. den. Eperjes v. lt. 210. a. 1. lap.

1517. Beraczk napja utáni csütörtök,

Pro fibulis ad librum civitatis aplicatis den. X. Eperjes v. lt. 890 a. sz. 61. lap.

1517. Sabbato ante Luce evangeliste.

Pro fibulis ad unum librum civitatis den. XX. U. o. 60. lap.

1544. 7. maj.

Pro ligatura catechismi in ecclesiam, item pro regestis papyr fl. 1 den. 35. Eperjes város levéltára 1538—44. évi számadásk. 634. lap. —

Pro ligatura regestorum bibliopole fl. 1. U. o.

² V. ö. Hain I: 463 l. 337 l. (Szerk.)

tott munkában a kezdőbetűk festésére mindenütt helyet hagytak, de csak az első oldalon van egy kisebb és egy nagyobb *C* betű gyors és vázlatos tollrajzzal, minium festéssel odavetve, a többi kezdőbetű helye üres. Ehhez hozzá van kötve: Margarita decreti seu tabula martiniana edita per fratrem Martinum ordinis prae-dicatorum, domini pape penitentiarum et capellanum.

A két hasábosan nyomott könyvnek évszáma, kiadója meg-nevezve nincsen. Az initálék festésére itt is helyet hagytak, de csak egy kezdő *I.* és *A.* betű van miniummal megfestve, a többi-nek a helye üres.¹

A két munka bőrrel bevont fatáblába van együvé kötve és bőrös rézcsatokkal ellátva.

2. 1494. Decretalium dñi pape Gre-||gorij noni cōpilatio accurata || diligentia emendata fūmoqꝫ || studio elaborata et cū scriptu || ris sacris aptiffime ꝑcordata.²

Azépállapotban lévő quart alaku könyv bőrrel bevont fatáblába van kötve, rézverettel és rezes csattal van ellátva. Kötése 1500 körül készülhetett, mert az első tábla belső tiszta lapján a könyv egykori volt tulajdonosának következő bejegyzései olvashatók:

«Ego Johannes Heidelberger ordines minores sumsi in Romana curia vigilia nativitatis Domini, anno incarnationis Domini 1501 in fine jubilei, ordinem vero diaconatus in die Stephani, ordinem presbiteratus in die Johannis evangeliste eiusdem anni, primicias cecini tertia feria inter festa Penthecostes, eiusdem anni in Novozolio patre spirituali existente magnifico domino Michaeli Kunigsperger, cuius anima vivat cum superis uxore existente eiusdem Benigna N., suscepi statum caplanatus Kramnicie eodem anno in vigilia visitationis gloriose virginis Marie, in quo permansi usque ad vigiliam Trinitatis. In vigilia Trinitatis recessi a Kremnicia Wiennam versus studii causa. 1502 veni Wiennam 6 feria post festum Corporis Christi. Tercia feria sequentis septimane intitulatus sum ad matriculam alme universitatis Wiennensis per egregium doctorem Joannem Keckinam tunc temporis rectore existente universitatis eiusdem. Sequenti die intitulatus sum ad facultatem iuris canonici per eximium doctorem Joannem Kaltmarter eo tempore decano eiusdem facultatis s. — Anno 1502, mansi autem Wiene annis fere duobus in iure canonico audiente ordinario primo existente doctore Wolffgango, post ipsum egregius vir utrorumque iurium licenciatus Gabriel N., decreti Magister Johannes Weydel, post ipsum magister cori licenciatus Sexti et Cle. elegantissimus doctor utriusque iuris

¹ Valószínűen azonos Hain III: 367 l. 10837. sz. a. leírt művel. (Szerk.)

² Hain II: 520 l. 8031. sz. a. leírt mű. (Szerk.)

Georgius Madeil filius Poseniensis. Recessi a Vienna 1504. post festum Ascensionis Domini. Item incepti legere ad lecturam Sancti Johannis Elemosinarii 20. die septembris anno 1506. — in Novosolio mortura est autem mater mea spiritualis Benigna Kunigspergerin die 16. januarii ante horam tertiam in nocte anno 1507.

3. 1496. Nürnberg.

Czime: Decretales cum summariis suis et textuum divisionibus ac etiam rubricarum continuationibus.¹

A nyomtatott czim alatt XVI. század elei írással mintegy czimkiegészítéssel ezt olvassuk: «In legum corruptores ex divo Gregorio episcopo Nazanzeno paraphrase (?) Petro Moselano auctore».

Ezután ugyanazzal az írással egy: «Perplexis legum versari in rhetibus usque» kezdetű hét soros vers következik.

A bekötési tábla első belső lapján VIII. Incze pápának 1487. november 10-én Rómában kelt és az erfurtiakhoz intézett brevéje van beragasztva, melyben a pápa az apostoli szék által engedélyezett bucsú nyilvános kihirdetését illetőleg intézkedik.

A 382. lapos folio könyv bőrrel bevont fatáblákba volt kötve, azonban a kötés rongált, a bőr nagy része lekopott. A rézkapcsolók elvesztek. A kezdőbetűk festésének mindenütt helyet hagytak, valamennyi ki is van festve kék festékkel, kivéve az első *G* kezdőbetűt, a mely kék, piros és arany festékkel van kifestve. A könyv a nedvesség folytán, meg a rovarok pusztításaitól annyira megrongálódott, hogy a 266. laptól kezdve majdnem teljesen hasznavehetetlen.

4. 1498. előtt.

Ein new geteütscht Rechtbuch gezogen ausz Geystlichen und weltlichen Rechten. Bövebb czime a czímlap belső oldalán olvasható: Klagantwurt und auszgesprochne urteyl gezogen ausz geysztlichen und weltlichen rechten, so vil und der czu teglichem gebrauch und yebung nott sein. Ezután a «Register» következik.

A könyv levelei számozva vannak, összesen 174 levelet (348 lapot) tartalmaz.

Czímlapján egykoru írással írva ezt olvassuk: «*Sum civitatis Epperies, anno Domini 1498.*» (3. ábra.)

¹ V. ö. Hain, II. 521. l. 8034. sz. a. (*Szerk.*)

A kis folio könyv bőrrel bevont fatáblába van kötve, a kötéson rézcsatokkal.

5. 1498. Velenceze.

Summa Azonis.¹

Végén: Defende nos beate pater Antoni. Ezen fohász alatt Szent Antalnak fametszetű színezetlen képe látható.

A 320 folio lapnyi könyv első lapjai felül és a belső alsó sarokban víztől rongáltak, a többi lapok vízfoltosak. Kezdetűi kifestve vagy írva nincsenek. Kötése fatábla, kissé már megrongált bőrrel bevonva, a könyv bőrös rezes csatjai elvesztek.

Ennyi a város könyvtárának középkori könyvtárának maradványa. Bizonyára csak romja a hajdani könyvtárnak, melyben, a mint már tudjuk, az ország törvényei, az ország krónikája, a hadi tudomány könyve, Werbőczy első kiadása stb. mind helyet foglaltak.

Ezekén kívül még öt XVI. századi könyv maradt fenn a város levéltárában, a melyeknek leírása a következő:

1. 1512—1514. Lyon.

A digesták, pandecták és institutiók négykötetes lyoni kiadása.

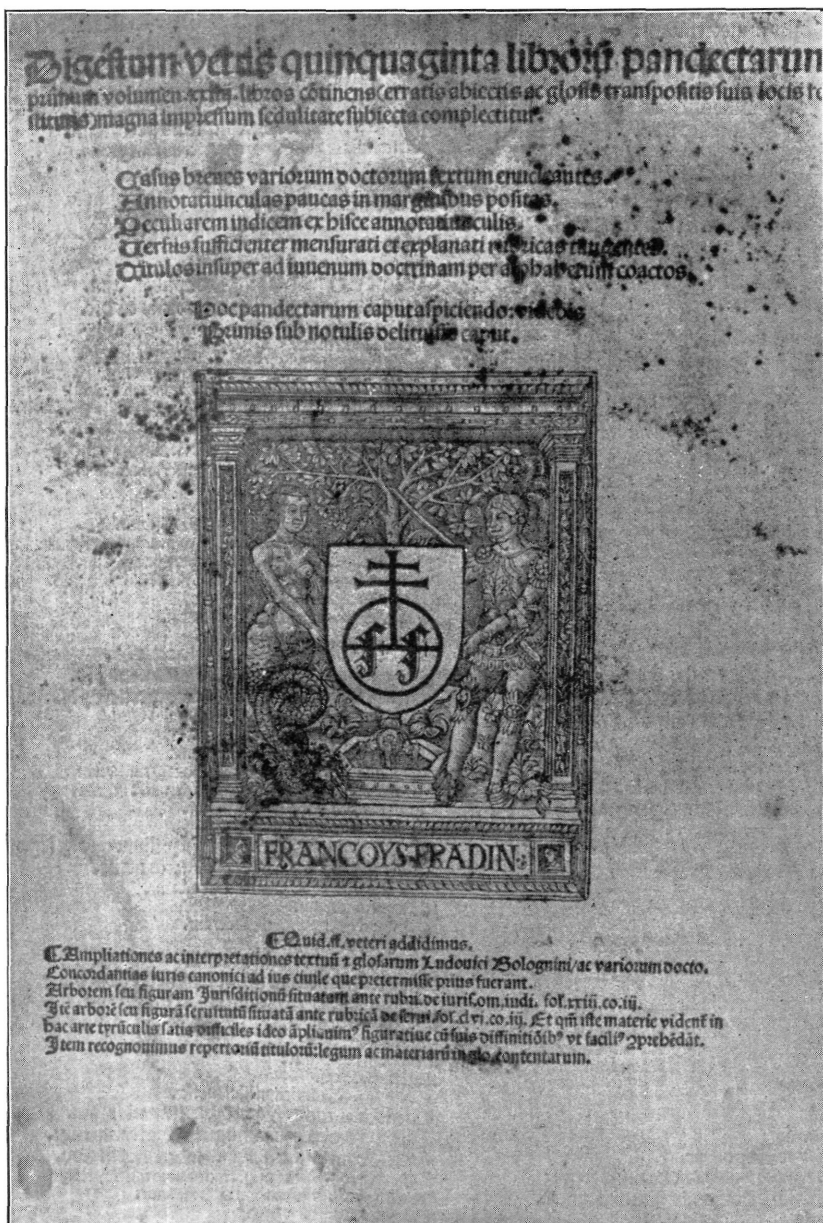
a) A czímlapon: Copiosum argumentum voluminis stb.

Ugyanitt a könyvnyomtató Fradin Ferencznek mesterjegye. Végén: Impressum Lugduni, per Franciscum Fradin, anno Domini millesimo CCCCXIII. die vero XIII. mensis novembris.

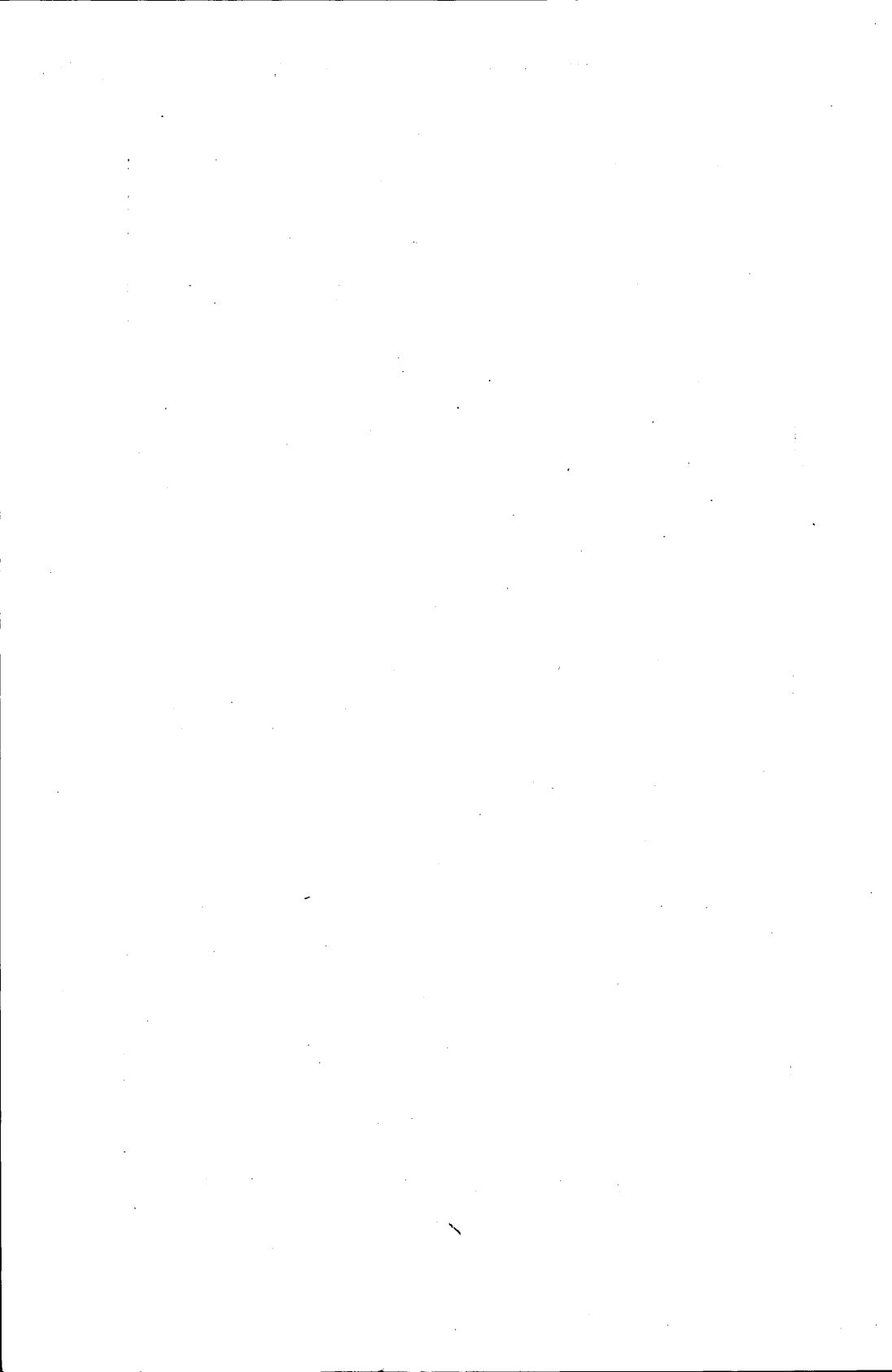
b) Czímlapján: Copiosum argumentum voluminis, Fradin Ferencz mesterjegyével. Végén: Mira sedulitate impressum opera Francisci Fradin Lugduni commerantis anno Domini MCCCCXII. die vero XVIII. decembris. *Ehhez hozzákötve*: 1. Institutionum imperialium argumentum. Nyomatott u. o. anno Domini MCCCCXIII, die vero XXV. mensis februarii. 2. Casus longi super institutis prohemium. Végén: Impressi Lugduni per magistrum Jacobum Mareschal, anno Domini MCCCCXIII, — XVIII januarii.

c) Infortiatum, quod quattvor et decem contiutus libros pandectarum est medium per vigili iurisperorum ac impressoris

¹ V. ö. Hain, I: 283 l. 2235. sz. (Szerk.)

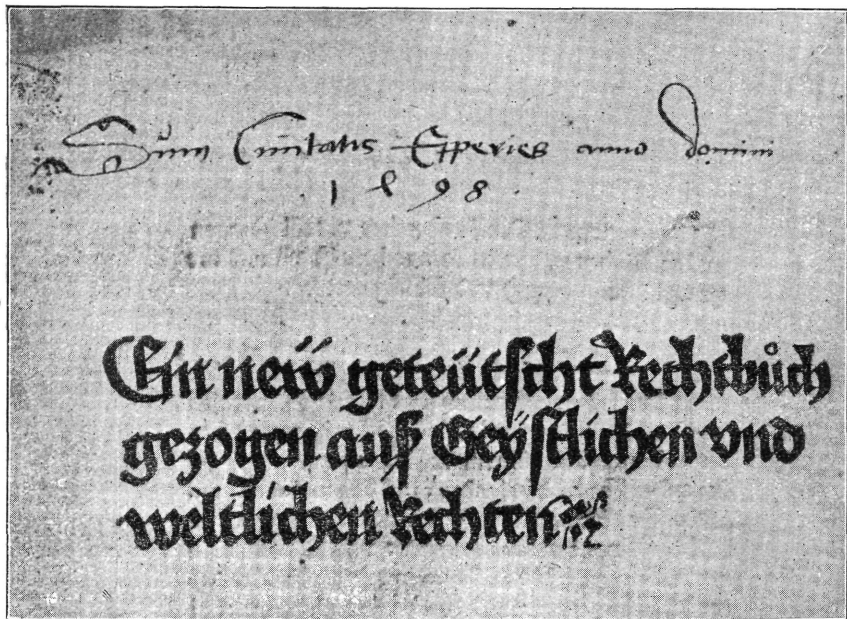

Justinianus : Digestum vetus. Lyon, 1514 című mű címlapja.

cura sculptum hec comprehendit sub notata. Fradin mesterjegyé-
vel. Végén: opera Francisci Fradin impressoris Lugduni com-
morantis, anno Domini millesimo quingentesimo XIII. die vero
XXV. Januarii. Ezután következik abc rendbe szedett index.

d) Digestum vetus quinquaginta librorum pandectarum
primum volumen XXIII. libros continens (erratis abiectis ac glosis
transpositis suis locis restitutis) magna impressum sedulitate su-

3. ábra. Az 1498. előtti Rechtbuch címlapjáról.

biecta complectitur. Fradin mesterjegyével. (Melléklet.) Végén:
Lugduni opera Francisci Fradin, anno a natali Salvatoris
CCCCXIII. supra millesimum, die vero X. may.

A kötetek félig bőrrel bevont fatáblákba vannak kötve; a
csatok a III. kötet egyik csatja kivételével elvesztek.

2. 1536. Frankfurt. (Majna m.)

Justinianischer Instituten, warhaffte dolmetschung. darin der
groszmechtigest Kayser Justinian den ersten grund geschribner
recht hat forgebildet, durch Orth. Tuchsper von Dit. M. D. XXXVI.

Getruckt zu Frankfurt am Meyn, bei Christian Egenolff im jar M. D. XXXVII.

A címlapon ez a feljegyzés: *In usum civitatis Epperiyes*. A kis folio alakú könyv bőrrel bevont fatáblába van kötve, rézcsatjai elvesztek.

3. 1539. Lipcse.

Sachssenspiegel corrigirt auff's New, nach dem Inhalt der Alten, waren, corrigirten exemplarn und Texten. Gedruckt zu Leipzig durch Nicolaum Wolrab anno M. D. XXXIX.

Elöl ez a bejegyzés olvasható: «In usum civitatis Epperiyes». A könyv végén a következő bejegyzés: Dieszes Buch ist der Stat Epperiyes gekaufft im 1550. Jar. Kötése a kis folio alakú könyvnek fatábla bőrrel bevonva, záróréz csatjai elvesztek. A kötés címlapján «*Sachssen spigel*» felirat olvasható, körülötte bibliai jelenetek képe látható.

4. 1561. Lipcse.

Sachssenspiegel, auff's neue obersehen, mit summarii und Additionen. — A könyv utolsó oldalán: Leipzig, bey H. Ernesto Voegelin anno MDLXI.

A kis folio alakú könyv rongált bőrös fatáblába van kötve, rézcsatjai közül egyik elveszett.

5. 1566—71. Frankfurt (Majna m.).

Notariat und Teutsche Rethorie.

Getruckt Franckfort am Meyn, bey Christian Egenolffs Erben M. D. LXXI.

Az összesen 146 lapos könyv a 25. lapig víztől erősen meg van rongálva. Ehhez *hozzákötve*: Formular alterlei Schrifften, Instrumentum und Brieffe stb. Franckfort am Meyn, bei Christian Egenolffs Erben M. D. LXVI.

A kis folio alakú könyv disznóbőrbe van kötve, a kötés maga szintén nedvességtől rongált.

A város bírása és tanácsa ezekből merítette azt a mély és körültekintő jogi tudást, mely a mai kor jogászainak is becsületére válnék. Mindezen XV. és XVI. századi könyveken kívül van a város levéltárában sok XVIII. századi könyv is, köztük pl. unicum is, (így a nagyszombati egyetem könyvnyomdájának 1753-iki könyvraktár jegyzéke) ezeknek ismertetése és leírása azonban már ezen cikk keretén kívül esik.

VIDÉKI KÖNYVTÁRAINK 1909-BEN.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Felügyelősége az 1909-ik évben főnállásának 12-ik évét töltötte be. Kettős feladatának, hogy t. i. az állami segélyezésben részesülő tudományos közgyűjtemények fölött az állami felügyeletet gyakorolja s hogy a múzeumi és könyvtári ügy fejlődését az országban a tudomány és közművelődés érdekeinek megfelelőleg irányítsa, ez évben is igyekezett megfelelni.

E munkásság könyvtári részének eredményeit a Főfelügyelőség évi jelentése és a Múzeumi és Könyvtári Értesítő IV. évfolyamában közölt tájékoztatás alapján a következőkben ismer-tetjük:

A társadalmi tényezők által föntartott tudományos közgyűjtemények közül az 1909-ik évben 77 intézet tartozott az Országos Főfelügyelőség hatáskörébe. Ez intézetek közül 27 volt az önálló nyilvános könyvtár, 38 rendelkezett kisebb méretű nyilvános használatra szánt könyvtár felett, míg a szakkönyvtárak száma 8-at tett.

A Főfelügyelőség hatáskörébe tartozó gyűjtemények szükségleteire, a könyvtári és múzeumi ügy fejlesztésével járó egyéb kiadások fedezetéül az 1909. évi állami költségvetésben 298,660 korona állapított meg a törvényhozás által, mely összegből a rendes kiadásokra 173,160 korona, a rendkívüli kiadásokra pedig 125,500 korona esett.

E javadalmi tételek csupán a Főfelügyelőség szükségleteinek személyi járandóságok rovatánál megállapított 1600 koronával multak fölül az 1908. évi költségvetési javadalmat, ellenben változatlanok maradtak a Főfelügyelőség dologi szükségleteire, a tudományos közgyűjtemények támogatására és az építkezési és beruházási szükségletek fedezésére szolgáló tételek.

Ehhez a javadalomhoz járult az 1908. évben felhasználatlanul maradt 2696 korona 69 fillér, mely összeg részint a Fő-

felügyelőség központi szükségleteinek, részint pedig a tudományos gyűjtemények szükségleteinek fedezetét gyarapította. Ekként 175,856.60 koronát tett ki az összeg, a melyet az Orsz. Főfelügyelőség 1909. évi rendes kiadásai keretében központi szükségleteire és a múzeumi és könyvtári ügy fejlesztésére fordíthatott.

A rendkívüli, átmeneti kiadások 125,500 Kt kitevő összegéből az országos felügyelet alatt lévő könyvtárak építkezéseinek és berendezéseinek segélyére:

1. Az <i>alsókubini</i> Csaplovics-Könyvtár építésére 30,632 K-ról 40,000 K-ra felemelt segély 7. részlete	5,000 K
2. A <i>hódmezővásárhelyi</i> kaszinó épületének múzeumi és könyvtári czélokra való megvételére szükséges 70,000 K államsegélynek első részlete	6,000 «
3. A <i>kecskeméti</i> múzeum és könyvtár átalakítására, berendezésére és felszerelésére adott 10,000 K 2. részlete	5,000 «
4. A <i>komáromi</i> vármegyei könyvtár épületére adott 25,000 K 4. részlete	5,000 «
5. A <i>miskolczi</i> ág. h. ev. egyházi könyvtár építkezésére adott 20,000 K 7-ik részlete	2,000 «
6. A <i>pozsonyi</i> városi könyvtárnak beszerzésekre adott 40,000 K 9. részlete	4,000 «
7. A <i>sárospataki</i> ref. kollégium nagy könyvtárának kiegészítésére adott 10,000 K 2. részlete	3,000 «
Összesen tehát	<u>30,000 K</u>

folyósíttatott.

A Főfelügyelőség a rendelkezésére álló anyagi eszközök felhasználásánál az 1909. évben is az eddigi eljárást követte. A hatáskörébe tartozó tudományos közgyűjteményeknek rendes évi államsegélyek czimén pénzbeli támogatást nyújtott, a vall. és közokt. minisztériumhoz ez iránt tett javaslatban lehetőleg igyekezve az intézetek által eddig nyert évi segélyek összegénél megmaradni, hogy ilykép a segélyt állandósítva, a gyűjtemények rendszeres és folytonos gyarapítását, a mire a rendes

évi segély első sorban hivatva van, lehetővé tegye. A hol azonban a szükség úgy kívánta, ott nemcsak gyarapítás céljaira, hanem a fentartáshoz való hozzájárulás képen is, pl. helyiség bérére, vagy személyi kiadásokra is, kieszközölt megfelelő államssegélyt.

A rendes segélyeken, valamint a rendkívüli, átmeneti kiadásoknál felsorolt építkezési államssegélyek folytatólagos részletein kívül, a Főfelügyelőség a rendelkezésére bocsátott javadalból rendkívüli segélyeket is nyújtott az intézeteknek.

Könyvtári czélokra az 1909. évben 31,000 K rendes segélyt folyósított a minisztérium, még pedig:

1. Az *alsókubini* Csaplovits-Könyvtárnak 700 Kt, 2. az *aradi* Kölcsey-Egyes. Múzeumának 1700 Kt, 3. a *balassagyarmati* Nógrádmegyei Múzeumnak 600 Kt, 4. a *bártfai* Sárosvármegyei Múzeumnak 500 Kt, 5. a *besztercebányai* Városi Múzeumnak 400 Kt, 6. a *békéscsabai* Múzeumnak 300 Kt, 7. a *budapesti* Könyvtáregyesületnek 1500 Kt, 8. a *budapesti* Ráday-Könyvtárnak 800 Kt, 9. a *debreczeni* Reform. főisk. könyvtárnak 1800 Kt, 10. a Szolnokdobokam. Irod., Történelmi és Etnogr. Társaság könyvtárának *Désen* 300 Kt, 11. a *győri* Városi Könyvtárnak 800 Kt, 12. a *gyulai* Múzeumnak 300 Kt, 13. a *gyulafehérvári* Múzeumnak 300 Kt, 14. a *hódmezővásárhelyi* Reform. főgimn. könyvtárának 800 Kt, 15. a Felsőmagyarországi Rákóczi-Múzeumnak *Kassa* 2000 Kt, 16. a *keszthelyi* Balatoni Múzeumnak 300 Kt, 17. a *kézsmárki* ág. h. evang. lyceumi könyvtárnak 800 Kt, 18. a *kiskunhalasi* ev. ref. főgimnázium könyvtárának 600 Kt, 19. a *komáromi* Várm. Könyvtárnak 800 Kt, 20. a *losonci* Városi Közkönyvtárnak 400 Kt, 21. a *löcsei* ág. h. ev. egyház könyvtárának 500 Kt, 22. a *máramarosszigeti* Reform. főiskola könyvtárának 1600 Kt, 23. a Borsodmiskolczi Múzeumnak *Miskolc*zon 800 Kt, 24. a *nagybányai* Városi Múzeumnak 500 Kt, 25. a *nagynyedí* Bethlen-főiskol könyvtárának 800 Kt, 26. a *nagyszombati* Városi Közkönyvtárnak 400 Kt, 27. a Biharmegyei Múzeumnak *Nagyváradon* 200 Kt, 28. a *Nyitra*m. Múzeumnak 500 Kt, 29. a *pápai* Ref. főisk. könyvtárának 1000 Kt, 30. a *pozsonyi* Városi Könyvtárnak 800 Kt, 31. a Gömörmegyei Múzeumnak *Rimaszombat*on 200 Kt, 32. a *selmeczbányai* Városi Könyvtárnak 400 Kt, 33. a *sepsiszentgyörgyi* Székely Nem-

zeti Múzeumnak 400 Kt, 34. a *sümegei* Állami Darnay-Múzeumnak 400 Kt, 35. a *szamosújvári* Örmény Múzeumnak 300 Kt, 36. a *szatmári* Kőlcsey-Kör Múzeumának 400 Kt, 37. a *szászvárosi* ref. Kún-kollegium könyvtárának 700 Kt, 38. a *szegedi* Somogyi Könyvtárnak 1800 Kt, 39. a *szekszárdi* Múzeumnak 200 Kt, 40. a *szombathelyi* Múzeumnak 1000 Kt, 41. a *temesvári* Városi Könyvtárnak 800 Kt, 42. a *váczi* Múzeumnak 300 Kt, 43. a *verseczyi* Múzeum és Könyvtárnak 500 Kt, 44. a *zombori* Városi Könyvtárnak 800 Kt.

A *beszerzésekre* és *rendezésekre* szánt rendes javadalomból az 1909-ik évben a Főfelügyelőség könyvtári czélokra a következő tételeket fordította:

1. A *felsőmagyarországi Rákóczi-múzeum* részére megvásárolta a «Breviarium Grimani» XI. kötetét 213·22 koronáért (az előző köteteket már előbb átengedte a Főfelügyelőség).

2. A *pápai ref. főiskola* metszetgyűjteménye rendezéséért dr. Takács Zoltánnak tiszteletdíja második és utolsó részletekép fizetett 800 koronát.

3. A *pozsonyi városi közkönyvtár* részére megvett Hajnik-könyvtár elszállításának költségeire fizetett 145·60 koronát.

4. A *szegedi Somogyi-Könyvtár* részére felerészben városi hozzájárulással, felerészben a főfelügyelőségi javadalomból megvették néhai dr. Schmidt Sándor műegyetemi tanárnak nagybecsű ásványtani szakkönyvtárát s a vételárnak a Főfelügyelőségre eső 5000 koronányi részéből kifizetett 2000 koronát s fedezte a könyvtár Szegedre történt elszállításának 178·15 koronányi költségét is.

5. A *szekszárdi múzeum* számára már korábban megvett Wosinsky-könyvtár vételárakép fizetett 1500 koronát.

6. A *Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi-könyvtára* számára megvette a «Breviarium Grimani» XI. kötetét 213·22 koronáért.

A *rendezési rovatból* az egyes intézetek szerint felsorolt segélyeken kívül a Főfelügyelőség a M. N. Múzeum könyvtári duplum-anyagának rendezésével megbízott tisztviselő tiszteletdíját is fedezte.

Beszereztettek e javadalomból, de egyelőre még nem osztattak szét a Főfelügyelőség fenhatósága alá tartozó vidéki gyűjtemények között:

1. a régi festészeti műalkotásoknak a Fischer & Francke berlini cég kiadásában megjelenő színes reprodukciói közül a Pol de Mont által szerkesztett: «Les primitifs Néerlandais» című teljes sorozat 1080 korona áron;

2. a Bode által egybeállított «Die italienische Malerei» című sorozat 3., 4., 5. füzete két-két példányban, összesen 648 koronáért;

3. a Friedländer összeállításában megjelenő «Deutsche Malerei» című sorozat 3., 4. füzetei két-két példányban, összesen 432 koronáért;

4. a nagybányai múzeumban elhelyezésre kerülő Schönherr-könyvtár vételárának első részlete fejében kifizetett 1000 korona; végre

5. a Dr. Kertész Kálmánnak diptera-katalogusából 4 példány 220 koronáért.

A gyűjtemények anyagát a fentebb említett vételeken kívül a főfelügyelőség még a vall. és közokt. minisztériumtól s egyes ajándékozóktól nyert ajándékokkal, illetve állami letétekkel gyarapította.

Valamennyi felügyelet alá tartozó intézet megkapta: A Főfelügyelőség 1908. évi működéséről szóló *jelentést*; a *Múzeumi és Könyvtári Értesítő* III. évfolyamát; *Balogh Pál* «A népfajok Magyarországon» című művét a térképfüzetekkel együtt; *Szalay Imre* «Tájékoztató múzeumok és könyvtárak építése és berendezése» című munkáját, végül *dr. Balás Károly* «A népesedés» című művét. Több, kevesebb intézet közt kerültek szétosztásra: *Petrik Géza*: Magyarország bibliographiája, 1712—1860; *Divald Kornél*: Szepes vármegye művészeti emlékei, III. rész; *Varju Elemér*: A losonci Bánffy-család története, I. kötet (Oklevéltár); Kullervo, finn eposzrészlet, fordította *Vikár Béla*; *Vay Péter gróf*: Kelet művészete és műizlése; *Malonyai Dezső*: A magyar nép művészete, II. kötet; *Lotz Károly* falfestményei; Magyarország az 1900. évi párisi világiállításon; *dr. Tellyesniczky Kálmán*: Művészeti bonczolástan.

A *bebutorozásokra és berendezésekre* szolgáló javadalomból a *nagyszombati* könyvtár butorozási költségeinél felmerült hiány fedezésére 307 koronát utalványoztak.

A Főfelügyelőség tagjai az 1909-ik évben is buzgón látogatták a vidéki intézeteket.

Dr. Fejérpataky László orsz. gyűl. felügyelő, Debreczenben, Győrött, Kassán, Kolozsvárott, Komáromban, Nagyenyeden, Pápán, Selmeczbányán, Szatmáron, Szombathelyen, Veszprémben, *dr. Ferenczi Zoltán* orsz. felügyelő pedig Aradon, Besztercebányán, Gyulafehérvárott, Hódmezővásárhelyen, Miskolczon, Nagyenyeden, Szászvároson, Szentesen, Temesvárott látogatta meg a Főfelügyelőség hatáskörébe tartozó könyvtárakat.

Az 1909. évben a Főfelügyelőség ismét rendezett szaktanfolyamot a vidéki tudományos közgyűjtemények vezetőinek kiképzése céljából. A tanfolyam ezuttal a könyvtárak öreinek képzésével foglalkozott s a már idáig rendezett tanfolyamok sorában a tizenegyedik, a könyvtári tanfolyamok sorában pedig a hatodik volt.

A tanfolyamot, mely július hó 5-én kezdődött s július 19-én ért véget, Budapesten, az Orsz. Széchényi-könyvtárban tartották. A tanfolyamot *dr. Fejérpataky László* orsz. felügyelő, az Orsz. Széchényi-könyvtár igazgatója vezette s ő maga 16 órán át a szükséges paleografiai, kézirat- és levéltárkezelési ismeretekből tartott előadásokat, míg az elméleti és gyakorlati könyvtári ismeretek köréből és pedig a könyvtártanból (bibliothekonomia) *dr. Ferenczi Zoltán* egyetemi könyvtárigazgató, orsz. felügyelő, a könyvismerettanból (bibliologia) *Varju Elemér* múzeumi segédőr, a kassai múzeum miniszteri biztosa és a bibliografiából *dr. Gulgás Pál* múzeumi segédőr, egyenként 12 órai időben tartottak előadásokat.

Az Országos Széchényi-könyvtárban, a könyvtár anyagának és hivatali személyzetének bő igénybevétele mellett tartott előadásokat és gyakorlati bemutatásokat eredményesen egészítették ki a könyvtári látogatások, melyek a következő rendben mentek végbe: július 10-ének délutánja az Orsz. Széchényi-könyvtárnak, július 12-ének délutánja a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal könyvtárának, július 13-ika a Tudományegyetem és a M. Tudományos Akadémia könyvtárainak, július 14-ike a Budapesti Könyvtáregyesület budai könyvtárának és a Józsefműegyetem új könyvtári épületének, július 15-ike a Kereskedelmi és Iparkamara és a képviselőház könyvtárainak, július 16-ikának délelőttje pedig a M. kir. Országos Levéltárnak volt szánva. Július 16-án délután a tanfolyam hallgatóiból tizenketten Kolozs-

várta utaztak és ott a tanfolyam vezetőjének és két előadójának társaságában, július 17-én, dr. Erdélyi Pál könyvtárigazgató szakavatott magyarázata mellett alaposan megtekintették az egyetemi és múzeumi új könyvtáráépület elrendezését, legújabb technikai vívmányok szerint történt felszerelését és gazdag anyagának kiválóságait.

A tanfolyam rendes hallgatói a következők voltak:

1. *Ifj. Biás István*, marosvásárhelyi levéltári segéd, a széki gróf Teleki-nemzetség főlevéltárosa; 2. *Brósz Károly*, miskolci felső kereskedelmi iskolai tanár; 3. *Harsányi István* a sárospataki ref. kollégium főkönyvtároshelyettese; 4. *Juhász Ferencz*, az aradi Kölcsey-egyesület könyvtárának segédtitkárja; 5. *Kauffmann Aurél*, állami főreáliskolai tanár, a lőcsei ág. hitv. ev. egyház könyvtárosa; 6. *Maróthy Ernő*, győri városi levéltári segéd; 7. *dr. Rónaky Kálmán*, Baranya vármegye árvaszékének elnökhelyettes ülnöke, a pécsi városi múzeum tb. öre; 8. *Székelly János*, hódmezővásárhelyi könyvtárkezelő, városi irnok; 9. *Tankó Béla*, a szászvárosi ref. Kun-kollégium könyvtárosa; 10. *dr. Vass Antal*, gimnáziumi igazgató, Sáros vármegye bárdfai múzeumának öre.

A felsoroltak, mint a Főfelügyelőség részéről felhívottak, egyenként 100—100 korona anyagi támogatásban részesültek. Közülök azok, kik a kolozsvári kirándulásban résztvettek, a m. kir. Kereskedelemügyi Minisztérium által engedélyezett felárú vasuti jegy váltására jogosító igazolványon kívül még külön 20—20 korona utisegélyt is kaptak az Orsz. Főfelügyelőségtől.

Ezeken kívül a tanfolyamban való részvételre az önként jelentkezők közül engedélyt nyertek a következők:

1. *Danielisz Sándor*, végzett bölcsészethallgató, Budapestről; 2. *Gaberdeen Rezső Lajos*, minorita rendű áldozópap, a rendház könyvtáráinak öre, Aradról; 3. *H. Fekete Péter*, polgári iskolai tanító, Nagyváradról; 4. *Kemény György*, m. kir. központi statisztikai hivatali könyvtártiszt, Budapestről; 5. *Kiss Béla* főgimnáziumi tanár, a kecskeméti ref. főiskola könyvtárára; 6. *dr. Örvényi Béla*, végzett bölcsészethallgató, Budapestről; 7. *Raj Ferencz*, joghallgató Budapestről; 8. *Semsey Gyula*, Torontál vármegye főlevéltárosa, Nagybecskerekéről; 9. *Szász Ferencz*, ref. főiskolai tanár, Marosvásárhelyről; 10. *dr. Tóth Zsig-*

mond, egyetemi tanársegéd, Budapestről; 11. *Varga Antal*, vallás- és közoktatásügyi minisztériumi könyvtári szakdíjnok, Budapestről.

A tanfolyam hallgatóinak száma együttvéve tehát *huszonegy* volt, kik részvételükről, kivánságukra, hivatalos tanusítványt kaptak.

A kézikönyvtár ajándék útján 10, vétel útján pedig 35 művel gyarapodott.

Az alábbiakban közöljük az Országos Főfelügyelőség hatáskörébe tartozó könyvtárak életében előfordult nevezetesebb és közérdeklődésre számot tartható eseményeket:

Bártfán a *Sárosvármegyei Múzeum* öre a polgármesterrel együtt folytatta Bártfa város értékes *levéltárának* 1908-ban megkezdett rendezését s ebben az 1600. éven túl jutottak el. Az 1526—1600-ig terjedő időből közel 15.000 okirat van a levéltárban, az 1600—1711-ig terjedő időből pedig még 10.000 darabnál több vár rendezésre. (Az 1526-ig terjedő anyagot dr. Iványi Béla orsz. levéltári tisztviselő rendezte és lajstromozta 1907-ben.)

A múzeum könyvtárának gyarapodásából említést érdemel Gemmingen-Homberg Gabriella bárónő ajándéka, a ki Berzeviczy Pál hagyatékából 162 darab (1750—1820. körüli időből való) könyvet ajándékozott a múzeumnak.

Budapesten a *Ráday Könyvtár* anyagának 1905-ben megkezdett rendezése az elmúlt évben befejezést nyert. A czédula és a szakkatalogusok elkészültek, a könyvtár régi magyar irodalmi műveinek betűsoros lajstromát az egyházkerület közzétette s csak a hírlapok, a duplumok és a levéltári anyag feldolgozása maradt a folyó évre. A könyvtár októberben nyílt meg a nyilvánosság számára, hivatását azonban csak új helyiségében fogja méltóan betölthetni. Ugyanis az 1911. évben áthelyezik a könyvtárt a theol. akadémiával együtt a ferencvárosi dohánygyár épületének Ráday-utczai szárnyába.

Ejperjesen a *tiszai ág. h. ev. egyházkerület kollégiumának könyvtára* a megfelelőbb elhelyezéshez és az olvasóterem berendezéséhez valamivel közelebb jutott, a mennyiben az építendő kollégiumi főgimnázium terveit a minisztérium elfogadta. A politikai viszonyok azonban egyelőre lehetetlenné teszik az épít-

ЩО МАЮТЬ ЧИНІТИ ДУХОВНІІ

подаючи людямъ твою Наказу.

Въ Предмѣлѣхъ напомнимъ вамъ чѣ-
нїи **Щ**цеки абысте вѣдугъ Апосто-
скон наукн жытїи н ѡбычай вѣшѣ спра-
вовали. Тоѣ тѣды перше сѣбѣжати н за-
хочати маїте, абы презъ добрин счын-
ки просвѣтїлси свѣтъ кашъ предъ чоло-
вїки, н ꙗко лампы на свѣтїлникахъ
поставлїни абысте ѡсвѣчали тѣхъ, ко-
трїн въ тмѣ, нечѣдїниа зостають, жебы
прослѣвилн **О**цї вѣшого нже їстѣ на нѣ-
сїхъ. **В**ыбовѣмъ їсте наствѣпниками
по Апостолахъ, котрымъ Хрѣтосъ Гдѣ
мѡвнлъ, **Ш**ѣдже въ вѣсѣ мїрѣ, пропо-
вѣдѣте Евангелїе. **Д**лѣ того Евангел-
скон наукн наўчайте вѣшїхъ парохїїанъ,
чѣсто въ Црквахъ повѣдаючи слово Бжое,
н молодымъ н малымъ дѣтїмъ вы-
кладяючи тоѣ щосїя вѣрїти н чинїти
покїнно, длѣ ѡрымїанїя жыкотѣ вѣчно-
го, абы про вѣше недбалство душѣ пре-
найдѡ-

❧ (18) ❧

omnia facta sunt: Qui propter
всѡ выша. Нѣсъ рѣди

nos homines, & propter nostram

человѣкъ, и нашего рѣди

salutem, descendit de caelis,

спасѣніѡ, ошѣдшаго съ нѣсъ,

& incarnatus est de Spiritu

и воплощшаго ѡ Дѣѡ

santo, & Maria Virgine, &

ѡта, и Мрѣи Дѣѡ и

homo factus est.

кочеловѣчшаго.

Crucifixus etiam pro nobis

Распѡтаго же за ны при

sub Pontio Pilato, & passus,

Понтѣнстѣ Пѣлатѣ, и страдѣша,

& sepultus est, & resurrexit

и погребѣна, и воскресшаго

tertia die secundum scripturas.

въ третѣи дѣнь по писанѣи.

Et ascendit in caelum, &

и возшѣдшаго на нѣсъ, и

sedet ad dexteram Patris. Et

сѣдѣща ѡдеснѡю Оца. и

iterum venturus est cum gloria,

пакъ грядѣщаго со славою,

judic.

kezés megkezdését. Ilyen körülmények között a könyvtár örének munkássága a cédulakatalogus revidiálására s kiegészítésére és a szaklajstrom elkészítésére szorítkozott. Ez utóbbiból eddig a theologiai résznek rendszeres szaka készült el, a melyben szép számmal találhatók régi magyar nyomtatványok.

Győrött a *Városi Közkönyvtár* anyaga az elmúlt évben az ajándékba kapott Milkovich-Zámory-féle könyvtár anyagával s az államsegélyből és városi javadalomból beszerzésekre fordított s együttvéve 3600 koronát meghaladó összegen szerzett könyvekkel gyarapodott. Az új vételek közül a könyvtár egyik disze a Zittritsch-féle könyvtár, mely egy régi városi polgárcsaládé volt. Ennek 592 darabja között 274 hungarika van. A könyvtár eddig 9000 betűsoros címlappal rendelkezik.

Gyulafehérvárott az *Alsófehérmegyei Történelmi, Régészeti és Természettudományi Egylet múzeumának* gyűjteményei közül a *szakkönyvtárt* régészeti szakmunkákkal gyarapították.

Hódmezővásárhelyt a *református főgimnázium nyilvános könyvtárának* rendezése a múlt év folyamán befejezést nyert. A könyvtári anyag 18 szakcsoportba van osztva s 10.038 művet számlál 15.652 kötetben. Ezenkívül van még a könyvtárban 2300-ra menő kézirat és okmány az 1486. évtől az 1850-es évig, melyek túlnyomó részét (1900 darabot) Csernovits Péter temesi gróf, kir. biztos okmányai (1848-ból) s Bene Lajos kormánybiztos s csongrádmegyei adminisztrátor hivatalos okmányai (1842–48.) teszik.

A könyvtár gyarapodásából nevezetes Imre József orvos ajándéka, ki kolozsvári egyetemi tanárrá lett kinevezve és Hódmezővásárhelyről történt elköltözése alkalmával 135 kötetet adott a könyvtárnak.

Kecskeméten a *Városi Múzeum és Könyvtár* még az elmúlt évben sem volt a nagyközönség szabad használatába adható, a nyilvánosságtétel előkészítése, a gyűjtés és rendezés azonban tovább folyt. A könyvtár gyarapítására a város 2200 koronán felüli összeget áldozott.

Keszthelyen a *Balaton Múzeum-Egyesület* által fentartott Balaton Múzeum 1909-ben ama két külön bérházban, összesen nyolcz szobában s egy hosszú folyosón volt elhelyezve, a melyeket a múzeumi tárgyak szaporodása s a fokozódó látogatottság

követelte helyiségkibővítés folytán nyert. E helyiségek közül a könyvtárnak egy szobája van.

A könyvtár rendezése 1909-ben tetemesen haladt, a megnyiben elkészült a czédula-katalogus, a mely munkálatnál dr. *Keller Oszkár* gazdasági akadémiai asszisztens jó segítségére volt az egyesület vezetőségének.

Késmárkon az *ág. h. ev. ker. lyceum könyvtára* az 1909. évben lett nyilvános könyvtárrá. Az eddigi három teremből álló könyvtárhelyiséget, a melyben az értékes könyvanyagot a nyilvánosság elől elzárva őrizték, az elmúlt évben három teremmel, közöttük egy olvasóteremmel bővítették ki s az 1908-ban kiutalt 3500 korona államsegély igénybevételével megfelelő módon bebútorozták s villanyvilágítással is felszerelték.

A könyvtárban az újabb szépirodalom s tudományos irodalom még egyelőre kevéssé lévén képviselve, a közönség érdeklődése bár lassan, de azért észrevehető módon fokozódva fordul a könyvtár felé. A mult évi gyarapodás legnagyobb részt ajándékba kapott régi theologiai és filologiai művekből állván, szintén nem alkalmas az érdeklődés fokozására, a minek elérése, közönségnek a fentjelzett irányban nyilvánuló igényei kielégítése által, egyelőre a jövő feladata marad.

Kiskunfélegyházán a *Városi Múzeum* örének munkásságát megbénította az a körülmény, hogy a múzeum összes gyűjteményei számára csak egy helyisége volt. E bajon az év vége felé sikerült némiképp segíteni, a mikor a városi tanács a főgimnáziumban feleslegessé vált szolgálakásból három helyiséget engedett át a múzeum céljaira. E helyiségek egyikébe a könyvtárt helyezték el.

Lőcsén az *ág. ev. egyházi könyvtár* számára az 1909. évi államsegélyből egy Globe-Wernicke-rendszerű czédulakatalogust szereztek be és pedig a kassai Felsőmagyarországi Rákóczi-Múzeum könyvtárában igen jól bevált minta alapján. A katalógus szekrényeit egy kassai műasztalosnál rendkívül jutányos áron készítette a vezetőség, úgy, hogy az egész, 12.000 czédulával felszerelt könyvtármutató csak 260 koronába került. Ilykép az előirányzott 500 koronából megtakarított összegen mult századbeli történeti, irodalmi s természettudományi művek voltak beszerezhetők.

A könyvtárnak örvendetes gyarapodásban volt része ajándékozás útján is, mert a Steinhausz-család néhai Steinhausz László műszaki tanácsos hagyatékából 43 becses mérnöki és archeologiai művet 111 darabban ajándékozott a könyvtárnak.

A *Nagybányai Városi Múzeum* az 1904. évben történt megnyitása óta rohamosan szaporodva, küzd már a helyszükével. A vezetőség reméli, hogy a legközelebbi jövőben történő főgimnázium-építésnél a városi előljáróság gondoskodni fog a múzeum jobb elhelyezéséről is s főkép a könyvtáréről, a mely jelenleg olvasószoba nélkül nem fejleszthető nyilvánossá. Ez okból a könyvtár gyarapításánál is, a mire az államsegély legnagyobb részét fordították, a könyvtárnak csupán ezidőszerinti szakkönyvtári jellegét vették figyelembe. A beszerzett szakkönyveken kívül leginkább folyóiratoknak ajándékba kapott évfolyamaival gyarapodott a könyvtár.

A levéltár Temesvári Boldizsárnak Rákóczi György korabeli (1634.) nemesi levelével gyarapodott.

Nagyenyeden a Bethlen-főiskola könyvtáránál említést érdekel, hogy a főiskola előljárósága 1849 koronát fordított a múlt évben a könyvtár karbahozatalára, főleg a még mindig sok füzött mű bekötötésére. A könyvtár ajándékozás és vétel útján a szokottnál is nagyobb mértékben gyarapodott. Az ajándékozók között első helyen járt Gáspár János kollégiumi főgondnok, a ki 194 művet 305 kötetben ajándékozott.

Nagyszombaton a Városi Közkönyvtár és Történeti Emléktár szervezője s kezelője, *Alszeghy János* polg. isk. igazgató, súlyos műtéttel járó betegségen menvén keresztül, a gyűjtemények az év negyedrészen át zárva voltak. Felgyógyulása után a kezelő a könyvtárnak 500 s az emléktárnak 200 darabra menő szaporulatát naplókban, leltárakban, czédulajegyzékekben s irott katalógusokban teljesen feldolgozta.

A *Nyitra vármegyei Múzeum* a múlt év utolsó negyedében adta át könyvtárát a közhasználatnak s a könyvtár katalógusát a vármegye házilag sokszorosította. Az olvasóterem alkalmatlan volta miatt a könyvtár használata kikölcsonzésre szorítkozik.

Pápán a ref. főiskola könyvtára első sorban tudományos könyvtár lévén, forgalma már nem emelkedik oly rohamosan, mint nyilvánossátétele első éveiben. Azonban mind messzebb

vidékről is igénybe veszik azt. Az 1909. évben a 305 napon nyitva volt kis olvasóteremben 1718 látogató 1759 művet használt, a kikölcsönzésekkel együtt pedig összesen 4072 kötetre emelkedett a használat.

A könyvtárnak a főiskolától a helyiségen, fűtésen, szolgáltatáson kívül kapott 2800 korona s az államtól kapott 1000 korona javadalmából 3200 koronát fordítottak beszerzésekre. A beszerzett művek legnagyobb része a vallástörténet, történelem, természettudományok és bölcsészet körébe vág.

Pozsonyban a városi könyvtár végleges elhelyezését biztosító múzeum és közkönyvtár építkezés jelentékeny előhaladást tévén, alapos remény van arra, hogy a könyvtár elhelyezésének tíz év óta vajudó ügye a múzeumi és könyvtári épületre hirdetett az 1910. év október 15-én lejáró pályázat eldőlte után rövid idő alatt oly megoldást fog nyerni, a mely Pozsony város fejlett kulturális életének s a közkönyvtár méltó elhelyezéséhez fűződő kultúrpolitikai érdekeknek mindenkép meg fog felelni. Addig is, míg ez megtörténik, a városi tanács igyekezett a könyvtár helyiségi viszonyain segíteni, a mennyiben *dr. Kumbik Emil* könyvtáros előterjesztésére a primási palota félemeletén újabb három helyiséget engedett át a könyvtárnak s állványokkal, világítással s fűtéssel szerelte fel azokat. A három helyiség legnagyobbikában a Hajnik-könyvtár anyagát, a másik kettőben beházi Bartal Aurélnak 1906 óta ládába zárt könyvadományát helyezték el s vették feldolgozás alá. A Hajnik-könyvtárnak 2000 kötete már szakok szerint rendezve hozzáférhetővé vált.

Rimaszombatban a *Gömörvármegyei Múzeum* régi helyiségeit a ref. egyház az 1909. évben felmondta, miután pedig a múzeum végleges otthonául megvenni és átalakíttatni szándékolta régi leányiskola megszerzésének ügye — az e célra javaslatba hozott 100.000 koronás államsegély elnyerése az 1910. évi költségvetés szentesítéséig nem lévén biztosítva — még függőben van, a múzeum vezetősége kénytelen volt a várostól bérbe venni a majdan múzeumá átalakítandó régi ház egy szárnyát s abban ideiglenesen rendbe hozott egy helyiséget, a hol a múzeum gyűjteményeinek anyagát elraktározták. Így a múzeum most 1909. június hava óta zárva van.

Ily körülmények között a gyűjtemények anyaga csak halasztást

nem szenvedő alkalmi vételekkel és a beérkezett adományokkal gyarapodott. Ez utóbbiak között igen becses az Országgyűlési Tudósítások 72 levele 1836-ból, Loysch Ödön múzeum-igazgató véleménye szerint Kossuth Lajosnak több sajátkezű másolatával. A múzeum nevezetességét képező Tompa-ereklyék Tompa Mihálynak három levelével gazdagodtak.

Sepsiszentgyörgyön a Székely Nemzeti Múzeum új otthonának létesülése a politikai viszonyok miatt nem haladhatott előre, miért is az elmúlt évben kénytelen volt a múzeum a végleges berendezkedés előtt még egy költözködést átélni: a Mikó-kollégiumból át kellett azt vinni az építendő múzeum telke mellett álló épület két kibérelt helyiségébe.

Jelentős esemény az elmúlt évben a múzeum tulajdonjogának végleges tisztázása is. Csik és Udvarhely megyék törvényhatósági bizottságai a múzeum igazgatóválasztmányának memorandumára kimondták, hogy a sepsiszentgyörgyi múzeumot az egész székelység közös kincsházának kívánják tekinteni s azért tulajdonjogukat fentartják s a múzeum gyarapításához s fentartásához hozzájárulnak. E nemes szándékot megvalósítandó, Udvarhely megye külön kezelésben lévő megyei múzeuma egész anyagát engedte át a Székely Nemzeti Múzeumnak, Csik megye pedig évi 500 korona hozzájárulást szavazott meg a múzeum költségeihez, a melyet már 1909. január hó 1-től kezdődőleg ki is utalt. Az udvarhelymegyei múzeum átutalt anyaga közt 569 könyvtári darab volt.

A könyvtár gyarapítására szánt államsegélyből a gyűjtemények feldolgozásához szükséges szakmunkákat szerezték be. A könyvtárnak modern könyvtárrá való fejlesztésére, valamint Siculicák gyűjtésére, mely két nevezetes kulturális feladat teljesítésére a vezetőség nagy hivatást és kedvet érez, nem telt már a javadalomból. A levéltári anyag gyarapítása s általában a székelység historikus korának felderítése érdekében a fejedelmi korban jelentős Bereczkben, Kézdivásárhelyen, a gróf Telekicsalád marosvásárhelyi levéltárában, az Erdélyi Múzeum-Egylet levéltárában, az Orsz. Levéltárban és Brassóban végzett a múzeum vezetősége a székelység XVI—XVIII. századi történetére vonatkozó kutatásokat s a nevezett adatokról másolatokat vett a levéltár számára.

Szamosujvárt az *Örmény Múzeum* az 1909. évben életének nevezetes fordulópontjához ért: a múzeum anyaga a Főfelügyelőségtől nyert butorzási segély és a régi fölszerelés árán beszerzett megfelelő szekrényekbe került s így a múzeum a nyilvánosság számára megnyithatóvá vált. Az ekként fölélesztett érdeklődés megnyilvánulására mutat, hogy Szamosujvár polgármestere a múzeumban helyezte el örökös letétek gyanánt a városnak feltékenyen őrzött kiváltságleveleit, az örmény családok pedig — még az ország távoli vidékeiről is — családi ereklyéiket adták oda a múzeum gyarapítására, élükön a Verzár-családdal, a mely az utolsó örmény püspökkel, Verreresko Sándorral, rokon s a mely család eredeti nemeslevelét ajándékozta oda a múzeumnak.

Vásárlás útján is sikerült egy értékes darabbal szaporítani az örmény emlékek számát. Ez egy négy és fél méter hosszú imatekercs, mely szakértők egybehangzó véleménye szerint a XIV. századból származik. A szép betűkkel írt szöveg Klaji Nerszesz patriárkának a Szentháromsághoz intézett gyönyörű imájával kezdődik s az Isten Anyjához s a főbb szentekhez intézett imákban folytatódik. A szöveget miniatúr festmények díszítik.

Szatmárt a *Kölcsey Kör Könyvtára* az államsegélyből vásárolt 50 könyvön kívül ajándékok útján 775 darabbal gyarapodott.

Szászvárosban a *református Kún-Kollégium könyvtárának* életében az 1909. év nevezetes fordulatot vezetett be, mert ekkor vette kezdetét a kollégium új főgimnáziumi épületének s ebben a modern követelmények szerint berendezhető könyvtárnak, dolgozó és olvasó helyiségeknek építkezése. A könyvtári helyiségek berendezésére a Főfelügyelőség rendkívüli segélyt helyezett kilátásba s így remélhető, hogy ez a nemzetiségek közé ékelt kulturális góczpontban elhelyezett könyvtár fontos missióját az 1910. év nyarára tervezett átköltözés után a kor igényeinek megfelelő eszközökkel fogja szolgálhatni.

A könyvtárt a rendelkezésre álló 872 korona államsegélyből s a kollégium autonom alapjából kiadott 1452 koronából szépirodalmi és népszerűsítő tudományos művekkel gyarapították.

Szegeden a *Somogyi Könyvtár és Városi Múzeum* közös igazgatás alatt álló gyűjteményei közül a nagy forgalmú — átlag naponta 50 olvasó által látogatott — könyvtár legneveze-

tesebb gyarapodása néhai dr. Schmidt Sándornak a város és a Főfelügyelőség által együttesen 10.000 korona áron megszerzett ásványtani szakkönyvtára. A többi gyarapodás az 1800 korona rendes államsegély s a 3000 korona városi javadalmazás terhére eszközölt vásárlásokból s a szép számmal beérkezett ajándékokból származott. Ez utóbbiak közül Czigány János jászberényi ügyvéd gyorsírászati könyvtára s Oltványi Pál prépost könyvtára a legnevezetesebbek, a melyek végrendeleti hagyománykép szálltak a könyvtárra. A gyarapodásnak földolgozott anyaga a törzsállományt 72.636 kötetnyire emelte; a Schmidt-könyvtár anyaga még nincs teljesen földolgozva, a mennyiben idáig csak leltározva van. Az Oltványi-könyvtár még nem volt átvehető.

A könyvtárnál a múlt évben életbelépett új szabályzat értelmében megkezdődött a könyveknek otthoni használatra való kikölcsönzése. E tekintetben szerzett tapasztalatait azonban Tömörkény István igazgató nem találja kedvezőknek.

A kézikönyvtár részére külön, kartotek-rendszerű katalógus készült.

Szekszárdon a Tolnavármegyei Múzeum szervezetén némi módosítást eszközöltek, a mennyiben a múzeum állandó felügyelete céljából egy igazgató-őri állást szervezett a törvényhatóság októberi közgyűlése. Kovách Aladár igazgató-őr a 4000 kötetes könyvtárt szakcsoportokba osztotta s mintegy 1200 kötetet lajstromozott is belőle.

Szombathelyt a Vasvármegyei Kultúregyesület Múzeumában a könyvtár rendezése és katalogizálása tartós munka árán annyira előrehaladt, hogy az év végén már csak egy-két havi munka hiányzott ahhoz, hogy a könyvtár olvasóterme a közönség előtt megnyitassék s a könyvkölcsönzés újra meginduljon.

Temesvárt a Városi Közkönyvtár 37.000 darabon felüli anyagának szakszerű kezelése és használata szempontjából jelentős esemény, hogy a városi tanács tetemes anyagi áldozatok árán lehetővé tette a gyűjtemény szakczimtára 33 nagy ívnyi terjedelmű III. kötetének kiadását. E kötet az 1904. év óta befolyt könyvanyagot, nevezetesen a 25.000 koronás államsegélyen 1908-ban beszerzett műveket tartalmazza. A szakczimtár a III. kötetrel együtt most már 90 nyomtatott ívre terjed.

Munka alatt áll a régi művek külön kötetben kiadandó cím-tározása is.

A könyvtárnak a mult év április eleje óta saját könyvkötő műhelye van, amelyben az év végéig 1030 könyvet kötöttek be.

A *Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeumtársulat* gyűjteményei a régi, szűk múzeumi épületben mind kevésbbé férnek el.

Az évi gyarapodásból 412 darab a szakkönyvtárra esik, a melynek eddig három szaka volt, t. i. régészeti, szépművészeti és néprajzi. A mult évben egy új könyvtári szak felállításához kezdtek, a mely kizárólag a Délmagyarországot illető forrásműveket fogja magában foglalni.

Versecczen a *Városi Múzeum és Könyvtárnál* a legtöbb időt az új otthonban való elhelyezkedés és berendezés vette igénybe. E mellett a gyarapítás is élénken folyt.

A könyvtárnak az év végéig 22.000 darabon felül emelkedett állománya a városi javadalomból és az államsegélyből beszerzett újabb műveken kívül egyebek között a feloszlott Polgári Kaszinónak csekély áron átvett 192 kötetes könyvtárával is gyarapodott. A könyvtár öre évközben az ifjúsági iratokat katalogizálta.

Veszprémben a *Veszprémvármegyei Múzeum-Egyletnek* a serény működéstől nem vette el a kedvét, hogy a már véglegesen megtervezett új múzeumpalota építését a belügyminisztérium megakasztotta azáltal, hogy a vármegye közönségének egy évi 1%-os kulturális pótadót megszavazó határozata megsemmisítette.

A könyvtár 181 kötetnyi vételen kívül számos ajándékkal: régi nyomtatványokkal, 103 az 1848-as időkre vonatkozó okmány-nyal és nyomtatványnyal, 9 drb XVIII. századbéli naptárral és 69 drb harminczas évekbéli divatképpel bővült egyebek között.

Az itt felsorolt könyvtárakon kívül még a budapesti könyvtár-egyesületi, a debreczeni ref. főiskolai, a deési, hódmezővásárhelyi, kiskúnhalasi, komáromi, losonczy, máramarosszigeti, miskolczy, sárospataki és zombori könyvtárak küldték be évi jelentésüket, de a Főfelügyelőség e jelentésekben említésre érdemes mozzanatot nem talált.

Kár, hogy a nyilvánosságra hozott adatok sem a forgalom, sem az anyagi áldozatok nagysága felől nem tájékoztatnak.

A HAZAI RUTÉNEK LEGRÉGIBB NYOMTATVÁNYAI.

DR. SZTRIPSZKY HIADORTÓL.

(Második, befejező közlemény, két szöveggéppel és egy melléklettel.)

III.

5. *KATEKIZMUS a magyarországi oroszok részére.* Nagyszombat, 1726. (?)

Magyar czimet adunk a hazai rutének ötödik könyvének, mivelhogy ezen a czimen kívül róla semmi egyebet se tudunk. A nagyszebeni *Astra* közművelődési társulat könyvtárának katalógusában¹ ugyanis ilyen című könyvről szereztünk tudomást: *Catechismulü pentru neamulü rusescü din Téra unгурéscü.* Sám-băta-mare, 1726. 1 vol. 16°.

Szóról-szóra ez annyit teszen, mint katekizmus a magyarországi rutén nép számára.

Togan Miklós könyvtáros, a katalógus készítője, nyilván nem tudta saját olvasásában adni a rutén könyvnek sem eredeti, sem latin átírású czímmását, azért tehát inkább valakitől mástól készíttetett oláh fordításban adja azt. Oláh szövegűnek ugyanis semmiképen se vehetjük ezt a könyvet, mert hiszen czime szerint rutének számára készült. A könyvet különben szorgos utánjárásunk mellett sem sikerült eddigelé szemügyre venni s így körülményesebb leírását a szebeni könyvtár régen tartó rendezésének befejezéséig nélkülöznünk kell. Lehetségesnek tartjuk ugyan, hogy pontos megvizsgálása után e könyvnek az alább ismertetendő Bizánzi-féle 1727. évi moralissal való azonossága fog majd kitűnni, de ezt egészen határozottan még sem állíthatjuk. Ennek a föltevésnek támogatására nincsen más adatunk annál az egy-nél, hogy Bizánzi püspök a moralisnál egyéb könyvet tudo-

¹ *Catalogulü bibliotecei asociatiunei transilvane pentru literatura română și cultura poporului românü.* De *Nicolău Toganu* bibliotecariü. Sibiiü, 1895. pag. 3.

másunk szerint nem írt, vagy nem iratott. Viszont azonban három dolog is szólhat a mellett, hogy itt a moralistól eltérő, tehát csakugyan külön könyvvel van dolgunk.

Az egyik az a körülmény, hogy a szebeni katalogus szerint 1726-ban jelent meg ez a katekizmus: a Bizáncezi moralisáról pedig bizonyossággal tudjuk, hogy 1727-ben nyomtatódott. A másik az, hogy a katalogus szerint a katekizmus 16-od rétű — ha csak nem téves ez a meghatározás — holott a Bizáncezi könyve 8-ad rétű.

Végül figyelembe kell vennünk azt a bibliográfiai kószá-hírt is, hogy Bizáncezi elődje, De Camelis püspök, a már ismer-tetett 1698. évi katekizmuson kívül egy másik könyvet is írt volna. Szabó Eumén ugyanis azt írja,¹ hogy De Camelis 1692-ben egy *Kazuisztikát* is adott ki a nagyszombati sajtón s ezt minden megjegyzés nélkül *Hodinka* Antal és *Petrof* is átvette.² A dolog már mostan úgy áll, hogy ezt a kazuisztikát eddig soha senki se látta. Se könyvészeti nyoma nincsen és maga a könyv sem található sehol. Úgy véljük tehát, hogy ez a híresztelés az Astra könyv-tárbeli könyvre vonatkozhatik, illetőleg, hogy a teljességgel ismeretlen kazuisztikának hirtelt könyvet a szintén ismeretlen fönti katekizmussal tévesztették azok össze, a kiknek adatát Szabó Eumén fölhasználta. Ez volna tehát a második eshetőség az 1726. évi katekizmus dolgában.

A harmadik eshetőség végül az, hogy az Astra-könyvtár könyve azonos a Bianu-Hodos 190. számú, Nagyszombatban 1726-ban megjelent *oláh* katekizmussal, amely De Camelis fenti rutén könyvéből fordítódott. Ebben az esetben persze a mi könyvünkről az derülne ki, hogy nem is rutén, hanem oláh nyomtatvány; de viszont helytelennek bizonyulna Bianu ama megjegyzése, hogy e nagyszombati oláh könyvnek egy példánya sem ismertes. Erről tényleg azt állítja, hogy De Camelis-nak a magyar-oroszok számára írott katekizmusából fordítódott oláhra: innen a Toganu tévedése. (Lásd *Erdélyi Múzeum* 1910. 317. lap.)

Utánajárni mindenesetre érdemes volna, a felvilágosítás megadásában pedig az Astra könyvtára a legilletékesebb.

¹ Christomatija Ungvár, 1893. 187. l.

² A munkácsi gör. kath. püspökség története. Budapest, 1910. 811. l. és Materiali IV. 28.

VI.

6. *BIZAN CZI GYÖRGY*, *Kratkoje přīpadkov moralnych ůli nra vnych sobranije*. Nagyszombat, 1727, az akadémia betűivel. 8°, czíml. + 4 szl., lev. + 412 számozott oldal + 2 szl. levél.

De Camelis ábéczés kátéja után 28 évig kellett várni a hatodik rutén könyvre. Ezalatt azonban legalább kis részben új, tanultabb nemzedék kezdett növekedni, a melynek műveltsége már latinos volt. 1705 óta ugyanis évenként 4—5 papjelölt Jány pécsváradi apát alapítványából a nagyszombati papnevelőben tanult s így 1730 körül a munkácsi egyházmegyének körülbelül 50—60 kifogástalan képzettségű papja volt. Ezek példája nevelte azután úgyahogy a többit. Azért azonban 1744-ig, a munkácsi theologia megnyitásáig, fenmaradt a kolostori papnevelés továbbra is, csakhogy eléggé szigorú ügyelet alatt.

Az unizált rutének egyházi ügyeinek legfőbb intézését ugyanis most már az egri r. k. püspök vette kezébe, a kinek aztán gondja volt arra, hogy alárendeltje, a csak a laikusok szemében munkácsi püspök, tudatlanokat pappá ne szenteljen. Hogy ennek a szigorú ügyeletnek megfelelhessen, *Bizánczi György* munkácsi püspök (1716—1733) egy eddig hibásan *casuisticának*¹ nevezett erkölcsant állíttatott össze s ezt Nagyszombaton 1727-ben kinyomatta. A fölszentelést kérő papjelöltnek az ebben foglaltakból szigorú vizsgát kellett kiállania. Tehát papvizsgálati kézikönyv volt ez, a melybe az erkölcsant főcíme alatt beleszorított Bizánczi mindenféle a papoknak szükséges tudnivalót: erkölcsant, dogmatikát, egyháztörténetet, egyházszervezettant stb.

Ennek a közgyűjteményeink egyikéből sem ismert könyvnek teljes czime im ez:

Kratkoje | Přīpadkov Moralnych, ůli Nra vnych | Sobranije. | Duchovnym Osobam potreбноje | Imuščeje v sebi nauku o Sakramentach, | o Desjati Božūich Prikazanjach, o Prikazanjach Cerkovnych, i o Naučī Christianskoj, | s Vykladom. Sūmvola, ůli Ispovi- | danija Viry Pravoslavnyja kaftolīče | skija, s Vykladom molītvy: Otče | naš: i Bče Dvo radujsa. | Takožde:

¹ A könyvnek illetén hibás elkeresztelője a Szabó Christomatiája volt. (187. l.)

ī Nauku, s kratkym, ī propra- | vnym Posobijem : kako podobajet
 Junoša, | ili Nevīnjatkov, v Virī Pravoslavnoj | nastavljati, | *soder-*
žaščeje. | Za Blahoslovenijem Prevelebnijjšaho Hdna | **Heorhija**
Hennadija Vizantija | Eppa Sevast: Mukačov.: ī Proč: Nad
 Ljudmi | Vostočnaho Naboženstva, vo krolevstvi U | horskom, i
 jeho Predjilach, | namisnika apostolskoho. | V Ternavi Tūpom
 Akadem(iji): polzy radi Preve- | lebnaho, ī Vsečesnaho klīru
 Uhrorskaho, izdannoje jest ljeta Chva 1727. Mšca Junija dnja k.
 (1. ábra.)

A címlap rövidített magyar értelmé ez: *Erkölcsei eseteknek*
 egyházi személyek számára írt *rövid gyűjteménye*, Bizánczi György
 Gennadius sebastiai és munkácsi püspöknek áldásával. Nagy-
 szombat, az akadémia betüivel, a magyar-orsz klérus haszná-
 latára kiadatott 1727 június 20-án.

8°, címlével + 413 lap + 2 számozatlan levél. Őrszavas
 lapjainak számozása a lap felső külső sarkán czírilletűkkel.
 Ívjelzése a harmadik és negyedik levelen)(2 és)(3, a hatodik
 levéltől kezdve pedig, a hol egyúttal fönt a lapszámozás is kez-
 dődik, A—CCs. Szövegének tükre 12·5, lapszám és ívjelzésekkel
 meg őrszavakkal együtt pedig 13·5 magas, 8·00 cm. széles. Sár-
 gás, vastag, bordázott papirosa vízjegy nélkül. Vignettája mind-
 össze kettő van. Az előszó élén nyomdadiszekből összerakott
 homlokléc, végén pedig fekete négyszögű keretbe foglalt emblema :
 2—2 levélből felnövő virágszirom fölött ^{IHS}_{MRA} betűk töviskoszorúba
 foglaltan, a melynek két oldalán fönt 1—1 többágú ostor, alul
 pedig kalapács és harapófogó van. Ugyanezt az emblemat talál-
 juk az 1699-iki Bukvar címlapján is.¹

¹ Tartalmának menetét — esetlegesen még előkerülő csonka pél-
 dánnyok meghatározására — szakaszonként a következőkben adjuk : A cím-
 levelet követő négy számozatlan levelen előszó a lelkészolvasókhoz, a
 melynek végén a fönt ismertetett keretes vignetta van. Első fejezet: a
 szentségekről, 1—17 lap ; második fejezet: a keresztség szentségéről, 17—
 41 lap ; harmadik fejezet: a bérmlás szentségéről, 41—51 l. ; negyedik
 fejezet: az eucharistia szentségéről, 51—78 l. ; ötödik fejezet: az isteni
 tiszteletről, 79—100 l. ; hatodik fejezet: a bűnbánat szentségéről, 101—142
 lap ; hetedik fejezet: a bérmlásról, 142—153 l. ; nyolcadik fejezet: az
 egyházi rendről (o sakramentji kaplanstva), 153—194 l. ; kilencedik fej.:
 a püspökökről, archimandritákról, szerzetesekről és apáczákról, 194—227 l. ;
 tizedik fejezet: a házasság szentségéről, 227—248 l. ; tizenegyedik fejezet:

Az előszó egyházi (ószláv) nyelv felé hajló fogalmazás, de.

К Р Я Т К О Б
Прѣпѣдковъ Моральныхъ, или Правильныхъ
СОБРАНИЕ

Духовнымъ Осѣбамъ потребно.
 Имѹще къ себѣ Наѣкѹ ѿ Сакраментѹхъ,
 ѿ Десяти Вѣйнѹхъ Прѣказанїа, ѿ Прѣка-
 занїа Црковнаго, и ѿ Наѣци Хртїанскои,
 съ Быкладомъ Сумеола, или Непокн-
 димїа Вѣры Православныа Кадрлнч-
 скїа, съ Быкладомъ Мѣтвы: Оѹе
 ншѹ: и Бѣе. Дво радѹнїа.

Такѹде: и Наѣкѹ, съ краткыма, и припрѣ-
 чнымъ Поговїемъ: како подобитѹ Юноша,
 или Невнїяткоѹ, къ Вѣрїи Православной
 наставляти,

СОДЕРЖАЩЕЕ.

За Блгословенїемъ Преклѣнїишаго Гѣна
 ГЕОРГІА ГЕННАДІА КНЗАНТІА
 ЕППА СЕВАС: Моѹкачѹ: и Прѹ: Нѣ Люми
 Костѹчнаго Накїнїска, въ Кролїкѹхъ Оѹ-
 горскомъ, и ѹго Прѣдѣлахъ,
 НАМѢСНИКА АПОСТОЛСКОГО.

Въ Тернѣвѣ Тѹпѹ Акадїи; пѹзы радїи Преклѣ-
 нїаго, и Всѣнїаго Кларѹ Строрѹскаго, наѣ-
 ної: Аѣтѣ Хѣа аѹкѹ. Мѣа Юнїа днїа к.

1. ábra. A Prěpědkov moralnych sobranije czímlapja.

a keresztény hitről és a hitvallásról, 248—284 l.; tizenkettedik fejezet: a reményről és a Miatyánk meg Üdvözlégymé imádságokról, 285—295 lap; tizenharmadik fejezet: a szeretetről, az isteni és egyházi parancsolatokról és az ezekkel ellenkező bűnökről, 296—355 l.; tizennegyedik fejezet: (Hlava čtirinacataja) a szerződésekről avagy egyezségekről (o kontraktach ili zmo-

maga a könyv kisorosz nyelvű. Ezt az előszó következő passzusa így magyarázza:

Сію ащали Россійстїй Пáстирѣ, дóлжны билї Тупомъ йздати ; пóдъ сóвѣсти тяжестїю ; найпаче же Стаго Замойскаго џустановленїем Собора, да издадутъ ю простимъ язькомъ, виrozumѣнїя ради, повеленїе воспрїяша еже ѓ всего исполняюще оусѣрдїя, къ всѣмъ ѓвще "Гереомъ, — Azaz, a zamojszki zsinat határozatából egyszerű, népies nyelven adatott ki, hogy minden pap megérthesse.

A zamojszki zsinatra való hivatkozáson kívül egyéb adat is arra vall, hogy ezt a könyvet nemcsak magyarországi rutének használatára írták. Пьен pl. az egyházi szervezetről szóló rész, a melyben olyan egyházi hivatalokról van említés, a melyek csak a néhai Lengyelországban voltak, nálunk ellenben nem: officialstvo, auditorstvo, kommisarstvo, prokuratorstvo, jekonomstvo, magistrovsto stb. és még inokynji, azaz apáczák.

Nyelvezete nem a magyar ruténeké, hanem az akkor általános divatos lengyelországi rutén dialektus, a melyben egyetlen hazai rutén tájszó, egyetlen magyar szó sincsen.

Mínthogy pedig a címmlap világosan jelzi, hogy ez a könyv a magyar-rutén papok használatára adatott ki, egészen bizonyos, hogy ez a termék is galicziai rutén pap tolla alól került ki és nem magyarországiéból.

Egy csonka példánya megvan a lemergi Ševčenko-múzeumban, teljes példány pedig, a melyről leírásunkat vettük, Kaminszky Gézának, az ungvári gör. kath. tanítóképző tudós igazgatójának magángyűjteményében.¹ Egy-egy példányát a föntieken kívül Ungváron (püspöki könyvtár) és a munkács-csernekhegyi bazilitáknál láttuk. Igen valószínűen ez az a könyv, a mely nagyon kevésé ismert volta miatt arra a mendemondára adott alkalmat, hogy De Camelis is írt volna egy Kazuisztika című könyvet és hogy ez 1692-ben jelent volna meg, mint a hogy erről föntebb is megemlékeztünk.

vach), 355—362 l.: tizenötödik fejezet; az egyházi büntetésekről 362—394 lap; tizenhatodik fejezet: a keresztény tudományról, 394—412.

¹ Ez e sorok megírása után a M. Nemzeti Múzeum birtokába került.

V.

7. OLSAVSZKY MÁNUEL *Elementa puerilis institutionis in lingua latina.*

Kolozsvár, 1746. jezsuita nyomda, 8°. 46. l.

Bizanczi Moralisa után tizenkilencz esztendőre, 1746-ban megjelent a hetedik rutén nyomtatvány is. Eddigelé magát a könyvet nem ismerte senki sem, de még csak könyvészeti, vagy egyéb irodalmi nyoma se maradt. Munkácsi püspök írta ezt is és pedig közöttük a legtevékenyebbik: Olsavszky Mánuel. A latin betűkkel irt tót-lengyel-ruténnyelvű kéziratok és egyéb nyomtatványok colligatumába bujtatott könyvecskére dr. Todoreszku Gyula úr budapesti bibliofil gyűjteményében akadtam rá, a ki azt valamelyik északmagyarországi tót falucskában találta. Ez az eddigelé egyetlen példányban ismert egyszerű iskolás könyv ugy könyvészeti, mint hazai művelődéstörténeti nézőpontból eléggé érdekes termék.

A munkácsi püspökök tőlük telhetőleg igyekeztek unizált papságukat művelődésre vezetni, hogy így megszabaduljanak a felsőséget gyakorló egri püspök örökös zaklatásaitól és úntalan dorgálásától, a mely szerint a munkácsi megye papjai csupa tudatlanok.

A két előd, De Camelis és Bizanczi, már előkészítette az utat. Ez azonban voltaképen nem volt egyéb, mint a házépítésnek a tetőtől való megkezdése. A rutén papság igen nagy része ugyanis továbbra is csak olyan műveletlen maradt, mint a milyen a nagy reformok előtt volt. Csak épen hogy irni-olvasni tudott a nagy többség, iskolai képzettsége azonban semmi. Az ilyeneknek hiába irták a püspökök azokat a fent ismertetett 3—400 oldalas tudós könyveket: hasznuk belőlük nem igen volt.

Olsavszky 1744-ben állított ugyan Munkácson papképző iskolát, de ez igen szerény intézet vala. Csak két osztályból állott. Az elsöben ószláv írásra-olvasásra fogták a tanulókat, sokszor felnötteket, sőt nös papokat is, meg egy kis számtanra. A másodikban katekizmust tanítottak és némi erkölcostant.¹ Enyiből állott a theologia!

¹ Zsatkovics K. G. Kath. Szemle 1910. évf.

Ámde honnan vegyen belé tanulókat? Iskolájuk a ruténeknek az ő idejében mindössze kettő volt: a munkácsi és nagy-károlyi. Itt igazán alulról, a legelejáról kellett kezdeni az építést. Olsavszky tehát e miatt igen ügyesen két dolgot kapcsolt egybe: a már kész papoknak olyan-amilyen pótló tanfolyamot tartatott és a jövőre számára való gondoskodással már *elemi iskolai oktatással* foglalkozott.

Ebből a kettős célból állította össze *Elementa*-ját két nyelven t. i. latinul és ruténul. A könyvecske eleje az ábécét tartalmazza, másik része pedig a hittan főrészeit és a számokat egytől millióig, de mindvégig párhuzamos szöveggel: egy sor latin s alatta ugyanazon szöveg rutén nyelven. A két nyelv azonos szerkezete miatt így tehát tulajdonképpen két könyvet állított össze Olsavszky: a rutént a betűk megtanítására, a latint pedig a továbbképzésre, a mely felső iskolák látogatására képe-sített. Egyik felét tehát a rutén köznépek szánta, másikat pedig a papjelölteknek.

Teljes czímmását a 2. sz. ábrán közöljük.

A czím rutén szövegének jelentése: Az írástudomány kezdetei gyermekeknek a latin nyelvben való oktatására. Istenfélő *Olsavszky Mihály Manuel* rosseni, munkácsi és máramarosi püspök úrnak, apostoli vikárius és császári tanácsosnak rendeletére és költségén nyomatott a kolozsvári typographiában, az Úrnak 1746-dik esztendejében.

Nem érdektelen azonban az *Elementa* könyvészeti része sem. Minden eddigi rutén könyv ugyanis a nagyszombati jezsuita sajtón jelent meg, a melyet rutén betűkkel épen De Camelis sürgetésére Kolonics Lipót szerelt fel. Miért kellett tehát Olsavszky-nak Kolozsvárra fordulni az *Elementa* nyomtatása céljából?

Vélekedésünk szerint azért történt ez, mert Nagyszombaton már nem voltak többé czirill (rutén) betűk az Olsavszky idejében. A Bizanczi moralisa (1727) óta Nagyszombaton se rutén, se más féle nyelvű czirillbetűs könyv többé nem jelent meg, ami már maga is arra vall, hogy ezekkel a betűkkel valami történt. Nem is volt már itt rájuk szükség, hiszen a rutének valamennyien áttértek a katolikus vallásra: katolizáló szolgálukat 1698—1727 között már megtették.

Annál inkább volt rájuk azonban szükség Kolozsváron.

Az 1700-ban unizált oláhok ugyanis új hitükben 1746 táján erősen ingadozni kezdtek. Vissza akartak térni az orthodoxiára.

**ELEMENTA
PUERILIS INSTITUTIONIS
IN LINGVA LATINA.**

НАУЧНО ПИСМЕНЪ

**ДѢТЯМЪ КЪ НАСТАВЛЕНІЮ НА Латинско-
мъ языкѣ.**

Покрѣпленіемъ, и наслѣдомъ.

БГОЛЮБИВАГО КУР.

МНХАЙЛА МАНУИЛА ОЛШАВСКОУ
Слѣпа Росинскаго, Мѣсч. и Мара
москвскаго на ЛЮДИ ВОСТОЧНАГО НАВО-
СИНСКА во Оугрѣ, Викаріа Аптаска-
го, и Цркскаго СОВѢТНИКА.

Напечатано въ Коложварскоу Типогра-
фїи, лѣта ГАНДЪ АУМЪ.

Claudiopoli Typis Academ. Soc. JESU
per Andream Feij Annô 1746.

2. ábra. Olsavszky Elementájának czimlapja.

A Baranyi-féle katekizmus (1703) sorsából pedig úgy látszik okúltak a jezsuiták s többé nem nyomtattak ezen az egyen

kívül egyetlen könyvet sem latin betűkkel az oláhoknak. Ezek ugyanis nagyon megszokták a czirillbetűket s éltek is velük szakadatlan egészen 1860-ig. A vallási forrongás épen 1746-ban olyan nagy mértéket öltött, hogy annak lecsillapítására Mária Teréziai király biztosként Olsavszky munkácsi püspököt küldötte ki. Ő tehát ebből az alkalomból Kolozsvárt is megfordult. Az oláh irodalmi igények kielégítésére lett volna ugyan módjuk a kolozsvári jezsuitáknak, hiszen 1703 körül a régi gyulafehérvári oláh nyomdát magukhoz hozatták Kolozsvárra. Ezt azonban 1744-ben a balázsfalvi görög katolikus püspökségnek ajándékozták oda. Most tehát ezeknek pótlásáról úgy gondoskodhattak, hogy a már amúgy is húsz év óta használatban nem levő czirill betűket elhozatták Nagyszombatból Kolozsvárra, egyik rendházból a másikba, a hol rájuk nagyon is nagy volt a szükség.

Ezt a nézetet azzal tudjuk igazolni, hogy az Elementa betűi tökéletesen azonosak a nagyszombati könyvtermékek betűivel, amint ezt a 18-dik lapról vett hasonmás mutatja (l. melléklet). E mellett szól az is, hogy Olsavszky könyve 1746-ban jelent meg, tehát két évvel a kolozsvári betűknek Balázsfalvára történt ajándékozása után. Esetleg visszamaradt betűkészlettel sem nyomtathatták az Elementát, mert a balázsfalvi nyomtatványok betűtipusa nagyon elűt ettől. Figyelembe véve tehát Olsavszky-nak épen 1746. évi erdélyi szereplését, valószínűvé válik az a föltevés, hogy az Elementa a Nagyszombatról Kolozsvárra szállított patkós betűkkel nyomtatódott.

VI.

8. *Magyar-orosz ábéczés könyv.* }
 9. *Magyar-orosz katekizmus.* } (Nagykároly, 1754—1755.)

Olsavszky Mánuelnek az a törekvése, hogy hiveit a nyomasztó szellemi sötétségből könyvek, iskolázás által kiemelje, nem merült ki az Elementa kiadásával. Fölvilágosítást czélozó buzgóságában intézményessé kívánta tenni annak eszközét s ezért abban fáradozott, hogy nyomdát állíthasson.

Saját egyházmegyei nyomdának Munkácson, a püspöki székhelyen való felállítására kettős ok mozgatta Olsavszkyt. Az egyik az, hogy papjainak és a templomoknak új, unitus szellemű kézi

és szerkönyveket adhasson, mert ezek még mindig csak a régiiek voltak: a galicziai rutén- és oroszországi muszka szkizmatikus egyház termékei. A másik pedig az volt, hogy a köznépet iskolák útján rendszeresen nevelje.

Az első ok már az unió terjedésének első szakaszában 1671-ben ébreszti föl Malachovszky püspökjelöltben azt a gondolatot, hogy a munkácsi egyházmegye számára czirillbetűs sajtót kellene állítani. Sajnos, törekvéséből semmi sem lett. A nagy-szombati nyomdát fölszerelte ugyan Kolonics a rutének számára szükséges betűkkel, de ez igen alkalmatlan volt a nagy távolság miatt. Ezenkívül pedig 1727 és 1746 között alighanem Kolozsvárra vitték azokat.

Az erélyes Olsavszky azonban más úton próbálta meg a nyomdaállítás kérdésének megoldását és pedig három ízben is: 1755, 1761 és 1765. években. Első kísérletében kitűnő támogató erőhöz jutott az ideális gondolkozású Károlyi Ferencz grófban. Károlyit ugyanis sikerült rávennie Olsavszynak, hogy Nagykarolyban saját költségén nyomdát állítson. A nyomtatási szabadalomlevél kieszközléseért 1754-ben Bécsbe küldött folyamodványában egyenesen azzal indokolja szándékát, hogy birtokán és annak környékén, Szatmár, Hajdú, Szabolcs stb. vármegyékben nagyon sok görög katolikus vallású pap és jobbágy lakik, a kiknek szükségére könyveket kellene nyomtatni, mert nagy tudatlanságban élnek, a papok pedig a templomi könyvek hiányát nagyon érzik. A kérvény szerkesztésében Rác Demeternek, a gróf uradalmi igazgatójának, kezejárását sejtjük, a ki maga is görög katolikus volt és hite iránt érzett szeretetének nagyon sokszor adá bizonyosságát.¹

A nagykarolyi nyomda 1754. novemberében meg is kezdte működését.² Azonban gazda nélkül csinálták a számadást: a nyomtatási szabadalom még nem érkezett le s Pap István nyomdász a feloszlott lőcsei Brewer-nyomda betűivel mégis hozzáfogott a legelső könyvek munkájához, *magyar-orosz ábécének és*

¹ Ugyanazét, a ki Károlyi segítségével a máriapócsi bazilita kolostort építette, ennek ezer hold földadományt eszközölt ki és a ki a munkácsi kolostort is leégése után 1771-ben ujja építette.

² Éble Gábor, egy magyar nyomda a XVIII. században. Budapest, 1891. 12. 1.

katekizmusnak a nyomtatásához. Az új nyomda ezen zsengeit azonban csakhamar csapás érte. A fényi római kath. plébános, Gerstocker Antal, ugyanis haragját kivált Rácز Demeter ellen fordítván, tiltakozott a görög szertartású könyveknek királyi engedély nélkül való nyomtatása ellen, mivel hogy «az egri püspök így akarja s úgy végezte s úgy is kell lennie».¹ A dolgot gróf Barkóczi Ferencz egri püspöknek feljelentette, aki nem is késett Rácз Demetert és Szaploneczay Jánost, nagykárolyi udvari kapitányt levelében megdorgálni s a további nyomtatást betiltani. A nyomda e miatt a gróf kérvényének elintézéséig, majdnem egy esztendeig szünetelni volt kénytelen. Az engedély aztán 1755 október 27-én meg is adatott. Ebben kikötötte a királynő, hogy «a görög szertartásnak nyelvén, vagy bármily más nyelven nyomtatandó könyveket jóváhagyás végett Egerbe kell küldeni». Így aztán 1755 decemberében nagynehezen megkezdették, illetőleg folytatták a magyar-orosz ábéczés könyvek nyomtatását.

Miféle könyvek lehettek ezek? Leírásukat adni nem tudjuk. Nem maradt reánk belőlük egyetlen példány sem. De hogy nem orosz, illetőleg nem rutén nyelvűek voltak, hanem magyar könyvek, arra nézve két bizonyosságunk is van.

Károlyi gróf ugyanis a szabadalom elnyerése után tárgyalásokat indított meg Olsavszkyval, hogy az új nyomdát *czirillbetűkkel* is fölszerelhesse és hogy a rutén nyelvben jártas nyomdászt szerezzen. Olsavszky 1755. december 15-én arról értesíté a grófit, hogy utánjárásai következtében egy nyomdász Lembergől már ajánlkozik is; 1757. okt. 1-én pedig azt írja, hogy a görög katolikus szerkönyvek nyomtatásához szükséges czirillbetűk megszerzésére a kolozsvári jezsuita páterekhez fordult. Ezek a betűk időközben, úgy látszik még Kolozsváron, tűz által elpusztultak, a miről Károlynak 1757. decz. 15-én Olsavszkyhoz írott leveléből értesülünk.² A püspök és gróf tehát másutt próbálkoztak a czirillbetűk szerzésében, mert 1758. május 26-án Olsavszky azt írja a grófnak, hogy a műszereket már várja Leleszről, de czirillbetűi még mindig nincsenek: kéri tehát a

¹ U. o. 14. l.

² U. o. 28. l.

grófot, hogy ezeket sürgesse meg. A vallásos könyvek nyomtatásának megkezdésére 400 rénus forintja már készen van, de ha szükséges, többel is kész segíteni.

Ha tehát nem czirillbetűsök valának ezek az ábéczés könyvek és egykorú följegyzések mégis magyar-oroszoknak emlegetik őket, vajjon akkor hát mifélék lehettek?

Erre a kérdésre az a kis, 64 lapos könyvecske adja meg a választ, a melynek czíme a következő: *Imadsagos könyvetske a Magyar Oroszok lelki használatára.*¹ Kassán, Ellinger István Ts. K. priv. Könyvnyomtató költségével. 1825.

Tartalma pedig napközi és a szent liturgia alatt való imádságok, kánonok, ódák, kondákok, ikoszok: szóval csupa olyan buzgalmi foglalatú könyv, mint a milyennel ma is élnek az Alföld északi peremén lakó magyar anyanyelvű görög katolikusok. Orosz szöveg benne az az alig húsz, a könyvben csak czímek gyanánt elszórt szó, a mely a liturgikus cselekményeknek a pap által való végzését jelenti. Egyébként elejétől végig magyar könyv. A czímben levő *magyar-orosz* kifejezés tehát nyilván a vallásra vonatkozik, illetőleg a szertartás kivatalos ósláv nyelvére. Mai nyelven azt jelenti, hogy görög szertartásúaknak s nem azt, hogy oroszul beszélők számára nyomtatódott. Ilyeneknek «lelki hasznokra» magyar könyvet kézre adni nem lehet. Ez egyúttal azonban annak is bizonyosága, hogy a magyar anyanyelvű görög katolikusok lelkiszükségletét már 1825-ben is magyar liturgikus dolgokkal próbálták kielégíteni.

Mivel a Károlyi nyomdának még 1758-ban sem voltak czirillbetűi — a mint hogy a gróf közbejött halála miatt ilyenek soha nem is szereztettek be — az egykor valósággal létezett² nagykárolyi magyar-orosz ábczék és katekizmusok pedig még 1754-ben nyomtatódtak, világos dolog, hogy ezek is csak a féle magyar nyelvű könyvecskék lehettek, mint a milyen az Ellinger-féle magyar-orosz imádságos könyvecske.

Hogy pedig a hazai *rutén* könyvek lajstromába mégis föl-vettük, annak az az oka, hogy föltehető, miszerint nem csupán

¹ 12-edrét, czíml. + 3—64. l. Őrszavas szövegének ivjelzése A₂—C 7. Tükre 7 × 13. Petrik nem említi s a Nemzeti Múzeumban sincs meg.

² Éble Gábor a nagykárolyi sajtó termékeinek sorozatát épen ezekkel kezdi meg.

magyar volt a szövegük. Legalább is az *Elementa* példája nyomán is arra lehet gondolni, hogy párhuzamosan rutén-magyar volt az. Erre még későbbi időkből is van példánk. Ilyen ugyanis a Győrben 1801-ben megjelent *Georgievits* Áron-fele görög-magyar kettős nyelvű *Kis Kátekizmus* is.

A nagykárolyi nyomda egyébként sem rutén, sem több magyar nyelvű könyvet nem termelt a görög katolikusok számára. Legfőbb oka ennek az a hosszú küzdelem volt, a melyet az egri püspökség, fenhatóságának épségben maradásáért a munkácsi püspökök egész sorozatával 1708-tól egész 1775-ig, a munkácsi egyházmegye önállóságának hivatalos elismeréséig folytatott. Az egri latin főpapok joghatósági féltékenysége hosszú ideig megakasztotta a hazai rutén könyvtermelést.

Olsavszky azonban nem hagyott fel a nyomdaalapítás gondolatával. Még 1752-ben tett jelentést a királynőnek arról, hogyan lehetne a szűkös fölszerelésű gör. kath. templomokat könyvekkel ellátni. A nyomda felállítására is vállalkozott, ha legalább 4—5000 forint állana e célra rendelkezésére. Károlyi segítségével akarta ezt elérni, de ebben nem csak a gróf halála akadályozta őt meg. Hasztalanul erőlködött a kolozsvári jezsuitasajtó czirillbetűinek megszerzésében és épen olyan eredménytelen volt az a fáradsága is, a melylyel a leleszi prépost útján igyekezett a már meglevő nyomdához czirillbetűket szerezni. Az ellenséges érzelmű egri latin egyház, ügylátszik meghiúsította törekvéseit.

Olsavszkyt 1765-ben újabb remények biztatták kedvencz eszméjének megvalósításában. Sikerült ugyanis Schönborn Ervin grófot, a munkácsi Rákóczi-uradalom hitbizományos urát, tervének megnyerni. A gróf folyamodványát be is nyújtotta Mária Teréziához, a kitől Munkácsra nyomdaállítási szabadalmat kért és azt, hogy sajtóját *szláv*, német, magyar, latin és oláh betűkkel is fölszerelhesse. A véleményezésre fölkért Esterházy egri püspök azonban a szabadalom megadása ellen nyilatkozott.¹ Eger tehát ismét győzött Munkács fölött és az energikus Olsavszky-nak 1767-ben bekövetkezett halála véglegesen megszüntette a nyomdaállítás folytonos kísérletezéseit. A munkácsi egyházmegye nem tudott saját nyomdát állítani egészen az 1863-ik évig, a

¹ Hodinka i. m. 813.

mikor is Jaeger Károly sajtója megindította az újabb kor modern könyvtermelését.

VII.

10. <i>Bukvar</i>	} (Bécs, 1770. Kurzboeck J. (? l.)
11. <i>Sbornik</i>	
12. (? ?)	

Czirillbetűs nyomtatványokkal három nép élt hazánkban: rutének, szerbek és oláhok. Sajtójuk azonban csak az oláhoknak volt és pedig már 1544 óta szakadatlan, a mi Erdély politikai külön voltának és fejedelmei protestáns irányú kulturtörekvéseinek tulajdonítandó. A ruténeknek és szerbeknek fejedelmi pártfogóik nem voltak s e miatt a XVIII. század végéig hazai földön czirillbetűs nyomdát minden erőlködésük mellett sem tudtak állítani. A rutének nyomdaállítási törekvéseit már megmutattuk; nézzük meg már mostan, mire jutottak a szerbek.

Az 1690-ben hazánkba telepedett szerbek már 1706-ban törekedtek nyomdaállítására Černovič Arzénnek I. Józsefhez intézett folyamodásában. Kérésüket 1721 és 1729. években hasztalanul újítták meg. A kormány eleinte ügyet sem vetett reájuk, később pedig a nagyszombati jezsuita nyomdára utasította a kérelmezőket. 1751-ben végre — ugylátszik, a nagyszombati sajtó czirillbetűinek Kolozsvárra történt elszállítása miatt — meghallgatta a kérést s a szerbek engedélyt kaptak, hogy Karlóczán saját egyházi nyomdát állíthassanak. A censura-viszonyok azonban, valamint a katolikus hierarchia ingerültsége nem engedték meg, hogy szándékuk valóra váljék.¹

Ámbár szláv nyomdának működése — mint Kolonics példája mutatja — nem volt épen lehetetlen dolog, mindazonáltal voltak akadályai annak, hogy ilyen sajtó csakugyan fel is állíttassék. Úgy a szerb, mint a rutén nép egyazon szertartású lévén, teljesen azonos szövegű és azonos (ószláv) nyelvű templomi könyvekkel is él, a melyek csak egy-két szóban térnek el egymástól. Ennélfogva a tervezett nyomdának mindkettőjük részére kellett volna nyomtatnia a templomi könyveket. Csakhogy a szerbek görög keleti nem egyesültek, a rutének pedig görög kath. egyesültek: egy malomban két molnárnak örölnie bajos!

¹ *Kulakovskij*, Načalo školy u Serbov v XVIII. vjekje. Spetersburg. 1903. 42.

A nemrég egyesült ruténeket nagyon is szem előtt tartotta a katolikus egyház s az erdélyi oláhoknak 1746. évi hitbéli ingadozása ugyan óvatossá tette emezt. Ezért volt aztán az, hogy a mikor a kormány a tervezett közös nyomda iránt a püspököket megkérdezte, a primás, a csanádi, egri, váczai, nyitrai, pécsi, váradi és a *munkácsi* püspök egyhangúlag ellene nyilatkoztak.¹

Czirillbetűs nyomdát nem sikerült tehát állítaniok e hazában, se ruténekek, sem pedig a szerbeknek. Az «összbirodalom» középpontjának ez végtére mégis megadatott. Trattnernek 1766. évi sikertelen ajánkozása után négy évvel megnyílt az első önálló szláv nyomda Bécsben: Kurzboeck, a bécsi egyetem nyomdásza 1770. februárius 14-én húsz évre kizárólagos szabadságot kapott szláv könyvek nyomtatására.

Bécsbe fordultak tehát ezentúl irodalmi igényeikkel úgy a szerbek, mint a rutének. Kurzboeck nyomdájában mindjárt a legelső évben két könyv jelent meg a rutének vallási szükségleteire: egy *Bukvar* ábéczés könyv és egy *Sbornik* című imádságos és énekes könyv. Mindkettőnek szerzője ismét csak munkácsi püspök: ezuttal *Bradács János*.

A munkácsi püspökség 1646-ban Rómával hitbéli egységre lépven, ennek föltételül hármat kötött ki: 1. a görög ritus változatlan fentartását, 2. a papság jogi elismerését, 3. szabad püspökválasztást. Róma azonban a harmadik pontot kezdettől fogva nem tartotta be. A munkácsi egyházmegyét — minthogy szabályszerűleg soha sem volt megalapítva — nem létezőnek tekintette s az egri latin püspök joghatósága alá osztotta be. Az unióból folyó ezen megaláztatás 66 évig tartó, már érintett elkeseredett küzdelemnek lett megindítója Munkács és Eger között, a melynek végre is azzal vetett véget Mária Terézia, hogy Rómában kieszközölte a munkácsi egyházmegye szabályszerű alapítását (canonisatio) és Egertől való teljes függetlenségét.

Ennek a canonisationak egyik előkészítője volt Bradács János, Munkácsnak névleges püspöke s ebbeli munkájában sokszor fordult meg Bécsben. Ez adott neki alkalmat a fenti két munka kinyomatására. Ezeknek leírását azonban nem adhatjuk, mert hatóságilag elégették őket.

Az elkészült könyvek első 100—100 példányát saját aján-

¹ Hodinka i. m. 812.

dékaként megküldette Mária Terézia a munkácsi, váradi és kőrösi püspököknek. Az utóbbi azonban, Bozsicskovics, jelentést tett a helytartósághoz, hogy a könyvek katolikus-ellenesek, mert a keleti egyház speciális szentjeinek tiszteletét foglalják magukban, a filioque hiányzik a hitvallásban és effélék. A királynő tanácskozásra összehívta a három püspököt Bécsbe s bár itt Bradács teljesen igazolta magát, a királynő elrendelte, hogy a könyveket meg kell semmisíteni. Bradács a *már forgalomba bocsátott* ábéczés és imádságos könyveket összeszedette s megjelenésük után *három évvel* Kassára küldette. A hagyomány úgy tudja, hogy itt elégették őket. Azonban még így is megmarad annak a lehetősége, hogy belőlük egy-két példány Kassa vidékén még rejtekezik valahol. Legalább is az ábéczés könyvért érdemes volna kutatni Felsőmagyarországon.

Hodinka Antal azt állítja,¹ hogy 1770-ben Kurzboeck sajtóján még egy harmadik czirillbetűs könyv is jelent volna meg Bradács püspök közreműködésével az egyesültek, azaz nyilvánvalóan a rutének számára. Minthogy azonban erről semmit sem szól többet és se címét, se tárgyát nem nevezi meg, dolgozatunkba csakis a sorszám kedvéért vettük fel.

VIII.

13. MÁRAMAROSI URBARIVM *rutén népi nyelven.* (Bécs, 1770—1772 között. Kurzboeck.) 24 levél és táblázatok.

Kurzboeck sajtója alól minden nyomtatói megnevezés nélkül olyan füzet került ki, a mely sem irodalmi, sem vallási czélokra nem szolgált s mégis nagy kelendőségnek örvendett legalább is Máramaros vármegyében. A címe *Urbarium*. Hivatalos emberek írták, a hatóság rendeletére terjesztették el kötelességből a jobbágyok szolgálmányait paragrafusokkal szabályozó intézkedéseket, a melyek minden, e hazában élő s így rutén nyelven is megjelentek.

Ezt, az eddigelé *egyetlen* példányban ismert nyomtatványt Petrof Elek fedezte fel az Országos levéltárban és a XVIII. századnak e népnyelvi emlékét bő magyarázatokkal egész terjedel-

¹ I. m. 814. l.

mében újra kiadta.¹ A vastag szálás papirosra nyomtatott urbariumnak papírnagysága 22×35 , szövegtükre pedig 14×23 cm. A szabályzatokat tartalmazó szöveg 24 levélből áll, a melyhez színes papírborítékba foglalt, nyomtatott fejezetekkel ellátott üres tabellalapok vannak csatolva. Őrszavas lapjainak levéljelzése a páratlan leveleken fut és pedig: az I. levelen, \bar{A} , a 3. $\bar{A}B$, az 5, $\bar{A}r$ és így tovább, a 21-en \bar{B} . A szolgálmányokat szabályozó szöveg 9 pontra oszlik, épen úgy, mint a többi nyelveken kiadottakéban, a melyekkel egyébiránt kisebb eltérésektől eltekintve, mondatról-mondatra teljesen megegyezik.

A nyomtató műhely és a nyomtatás helye nincsen rajta, de mindenesetre a bécsi Kurzboeck nyomtatta. Erre vall a Kurzboeck czirill-betűivel való azonosság, meg az, hogy akkoriban a kormánynak más szlávbetűs nyomda nem állott rendelkezésére.

Hogy mikor jelenhetett meg az urbarium, erre nézve csupán egyetlen támasztékunk van. Az urbarium nyelvezete ugyanis teljességgel a máramarosi nyelvjárás sajátosságait tükrözi. Már pedig Máramarosban az úrbéri összeírásokra vonatkozó rendeletet 1772 szeptember 30-án hirdették ki, illetőleg maguk az összeírások ebben az esztendőben kezdődtek.² Tekintetbe véve pedig azt, hogy a Kurzboeck nyomdája 1770-ben kezdett czirillbetűs nyomtatványokat készíteni, a fenti urbarium csakis 1770 és 1772 között nyomtatódhatott. A szöveg összeírója, a czirillbetűkre való tekintet miatt, községenkint mindenesetre a helybeli kántor vagy pap lehetett, mert a rutén nyelven kívül csakis ezek ismerték a czirillbetűket. Erre vall a Zsatkovics Kálmántól közölt s ugyancsak Máramarosból való keletsényi kéziratós urbarium is.³

IX.

Összegezve immár az elmondottakat, megállapíthatjuk, hogy majdnem két évszázadnak az az irodalmi termése, a mely-

¹ Materialy dlja istoriji Ugorskoj Rusi, V. Pervyj pečatnyj pamjanyk ugorusskavo narjeóija *Urbar*. Speterburg 1908. 4 + 139. l.

² Acsádi I. A magyar jobbágyság története. Budapest, 1906. 356.

³ Unio naptára (rutén), Ungvár, 1911. 109.

lyel a ruténség a hazai közművelődés munkájában részt vett, össze-vissza 12—13 nyomtatvány.

A Régi Magyar Könyvtár adalékát teszi belőle az első 4 darab és pedig ketteje ezeknek egy eddig ismeretlen nyomdából, a körtvéyesiből. A 13 termékből 4 bécsi, 9 pedig hazai nyomtatvány és pedig 2 körtvéyesi, 4 nagyszombati, 1 kolozsvári és 2 nagykarolyi. Ha ezeket tartalmuk szerint is tekintjük, azt látjuk, hogy azokból 4 könyv tisztán rituális, 5 ábczés katekizmus, 3 papoknak való kézi könyv és 1 urbarium.

A R. M. K. adalékul is szolgáló 4 rutén könyv önkéntelenül is arra csábít, hogy ezt a ruténnel egy vallású, közös ószláv szertartású és jórészt azonos etnoszú hazai oláhok hasonló termékeivel vessük egybe. Az oláhok szellemi művelődését 1544-től 1711-ig hat erdélyi és két magyar királyi városnak 10—12 sajtója szolgálta, a melyek összesen 45 könyvet termeltek ez idő alatt. És pedig nem csupán liturgikus könyvek ezek, hanem az eddigi kizárólagos ószláv liturgikus nyelvvel szemben oláh nyelvű bibliák, postillák, vitairatok. Ugyanezen idő alatt a két oláh fejedelemség, vagyis a mai egész Románia, mindössze 40—45 oláhnyelvű könyvet termelt s azok is jórészt liturgikus és pedig szláv nyelvű szerkönyvek. A ruténnel ezzel szemben ugyanabból az időből mindössze négy könyvük van!

Ha ennek történeti okát keressük, úgy ezt csakis abban találhatjuk, hogy a hazai oláhságot a nyugateurópai műveltség áramlatai hamarabb és áthatóbban érintették, mint a ruténséget. Erdélyben ugyanis a vallásújítás mozgalmi azonnal megpróbálták az oláhokat is a nyugati gondolkodás körébe vonni. A ruténnel ezzel szemben a nyugati áramlatok elsejéből nem éreztek meg semmit sem. A protestántizmus egyetlen lelket sem tudott közülök magának megnyerni. Pedig írásbeli nyoma is maradt annak, hogy a reformáció hatását pl. a máramarosi ruténnel megéreztek: a nyágovai oktató evangéliumban, melynek postillái tele vannak protestáns eszmékkel. Ezen az egyen kívül azonban egyéb protestáns nyom a ruténnel között nincs.

Hogy a protestántizmusnak a ruténnel között semmi hatása sem maradt, ezt rendszerint azzal szokás magyarázni, hogy a ruténnel eléggé értvén templomi ószláv nyelvüket, nem valának

rátalva a reformácziónak az anyanyelvet hirdető eszméire és ezek befogadására. Szerintünk azonban ennek mélyebben járók az okai. Az t. i., hogy a protestáns Erdély fejedelmei nem foglalkoztak a perifériákon élő rutének vallási ügyeivel, pedig bizonyára érdekükben volt, hogy ezt a királypárti magyarság és Erdély között lévő területet a maguk részére megnyerjék. A Rákóczi-birtok révén ezt úgy látszik, biztosítottak is gondolták. Mikor a XVII. század első harmadában megindul az a nyugoti áramlat, a mely a ruténeket katalizálni akarja, Erdélynek munkácsi exponense, Balling várkapitány, a protestáns Erdély érdekében erőszakkal iparkodik elfojtani az unionális törekvéseket. Most észrevették az erdélyiek, hogy mennyire érdekük ellen való léssen az, ha a rutének vallásilag egyesülni fognak a katolikusokkal, vagyis katolikus vallásuk által királypártiakká válnak. A rutén köznép azonban semmit sem tudott az egyesülési törekvésekről, a melyet 1649-ben nélküle és ellenére tisztán csak a papok cselekedtek meg. A protestáns Erdély most már, az 1649. évi részleges unió megtörténte óta, tényleg segítségére sietett a ruténeknek abban, hogy ne térjenek át a katolikus hitre. Minden erejével támogatta azokat, a kik — mint például az ugcasaiak, máramarosiak — Rómával még nem egyesültek. Csakhogy a fejedelmi pártfogás már későn jött: az uniót királyi szóval, sőt katonai karhatalommal Máramarosban is sikerült elfogadtatni. Máramaros rutén népe véglegesen épen azokban az 1730-as években lett katolikus, a mikor a mindegyre gyöngülő Erdély véglegesen elbukott és szélső függelékét Máramarost, politikailag is Magyarországhoz csatolták.

A ruténség ezóta, a katolikus egyház istápolásával, a hazai közmívelődésben könyvekkel is kezd szerepelni: ime a fenti 12 könyv közül csak kettő az orthodox egyház terméke, ellenben 10 az újabb, katolikus időkben keletkezett. Hogy az oláhok 145 évvel hamarabb kezdték a ruténeknél művelődni, jól meglátászik a két nemzetiség régi könyvtermelésének 4:45-höz való számarányában is.

TÁRCZA.

JELENTÉS

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYV-
TÁRA ÁLLAPOTÁRÓL AZ 1911. ÉV MÁSODIK NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga ebben az évnegyedben köteles példányokban 3710 drb, ajándék útján 1540 drb, csere útján 50 drb, vétel útján 238 drb, hivatalos kiadvány czimén 6 drb, összesen 5544 drb nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezenfelül kötelespéldány gyanánt beérkezett alapszabály 311 drb, egyházi körlevél 10 drb, falragasz 2693 drb, gyászjelentés 2607 drb, hivatalos irat 86 drb, falragasz 2693 drb, perirat 4 drb, szinlap 1917 drb, zárszámadás 1262 drb, különféle 832 drb, összesen 10.102 drb apró nyomtatvány. Vételre 2650.40 koronát és 172.90 márkát fordítottunk.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a nyomtatványi osztály anyagát: Alsófehérmegyei Tört. Rég. és Természettudományi Egyesület (Gyulafehérvár), Balogh Ferencz (Debreczen, 3 drb), Bencsai Gida, Bevilacqua Béla (3 drb), Bosnyák-hercz. országos kormány (3 drb), Burzenländer sächsisches Museum (Brassó), Columbia University (New-York), The J. Crerar library (Chicago), Csiki Ernő (4 drb), Egri Egyházmegyei Irodalmi Egyesület, Erdélyi Múzeum Egyesület (Kolozsvár), Erdélyi Nemzeti Múzeum Könyvtára (Kolozsvár), Feleky Károly (New-York, 2 drb), Földvály Elemér (Genève), Grünhut Jenő (3 drb), Gulyás Pál, Gyárfás Tihamér (Brassó), Hispania society of America (New-York), Igazságügyminiszterium, Képviselőházi iroda (6 drb), Kongl. Universitäts-bibliothek (Uppsala, 2 drb), Kön. Hof- u. Staatsbibliothek (München), Lazar Viktor (Bukarest), Madarassy László (6 drb), Madarász Gyula (4 drb), M. kir. közp. statisztikai hivatal (2 drb), Magyar Könyvszemle szerkesztősége, Magyar Mérnök- és Építész-Egylet, Magyar Tudományos Akadémia (6 drb), Magyar vegyészek orsz. kongresszusa, Magyarországi Kárpát-Egyesület (Igló, 2 drb), Márton Lajos (4 drb), Matica Srpská (Újvidék), Musée Guimet (Páris, 3 drb), Museum des Königreichs

Böhmen (Prag), Múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősége, Múzeumok és könyvtárak orsz. tanácsa, Pannonhalmi főapátsági főisk. igazgatósága, Persián Kálmán (Kolozsvár), Petrov A. (St.-Petersburg), Phys.-medizinische Gesellschaft (Würzburg), Piukovits József, Pivány Jenő (Philadelphia), Rendőrfőkapitányság, Roth Gyula (New-York), Ságth József, Statist. Zentral-Kommission (Wien), Stefánia-gyermekkórház Egyesület, Svoronos C. M. (Athènes, 2 drb), Szendrei János (2 drb), Téglás Géza, Towarzystwo przyjaciot nauk (Pozsian), University college library (London), Váczi Múzeum-Egyesület (9 drb), Vécsey Tamás, Veszprémmegyei Múzeum-Egylet (Veszprém), Wladár Róbert, Zarándy A. Gáspár (Garamkövesd).

Az itt felsorolt ajándékozókön kívül külön kell kiemelnünk a következőket: Tóth Margit (Csejte), a ki 716 drbbal gyarapította osztályunk gyűjteményét és a Fővárosi könyvtárt, a melynek adományából 715 drb vált be. E két könyvadomány feldolgozása fokozottabban vette igénybe a könyvtár személyzetét.

A vételek közt nevezetesebb szerzemények: 1. Comenius J. A. Orbis sensualium trilinguis. Coronae, 1703. (40 korona.) 2. Calvin J. Az keresztyéni religióra való tanítás. Hanovia, 1624. (120 korona.) 3. Milosai István. Az mennyei tudomány szerint való irtóvány. Debreczen, 1617. (100 korona.) 4. Cynosura juris-positorum. Leutschoviae, 1687. Hozzáköteve: Articuli 1681. Sopronii conclusi és Articuli 1687. Posonienses. 5. Károli S. A mi Urunk Jézus Krisztusnak új testamentoma. Amsterdam, 1687. (100 korona.)

A könyvtár helyiségeiben a lefolyt negyedévben 9870 egyen 20.758 kötet nyomtatványt használt, kölcsön útján pedig 400 egyen 1011 kötetet.

A mult negyedévben 1751 munkát osztályoztunk, a melyekről összesen 2400 czédula készült. Kötés alá készítettünk 424 művet 596 kötetben.

A kötelezpéldányok átvételére berendezett helyiségbe ez idő alatt 1017 csomag érkezett, ugyaninnen 484 levelet expedialtunk, a miből 1021 reklamálás volt.

Az 1897: XLI. t.-cikk intézkedései ellen vétő nyomdatulajdonosokkal szemben a törvényes eljárást 26 esetben indítottuk meg.

II.

A *hírlaptár* gyarapodása a lefolyt évnegyedben csakis kötelezpéldányok útján történt. És pedig: nyomdai kimutatással érkezett, a törvényszabta csomagokban, 277 évfolyam 16.936 száma; számonként pedig 77 évf. 6693 száma, összesen 354 évf. 23.629 sz.

A könyvtár helyiségében 715 olvasó 1417 kötetet használt, házonkívül 11 olvasó 104 kötetet; összesen 726 olvasó 1521 kötetet.

Átnéztük 454 évf. 17.143 számát — bele nem számítva a Nemzeti Casino régebbi, feldolgozás alatt levő ajándékát. — Czéduláztunk 45 évfolyamot, közte 5 új lapot.

A nyomdai kimutatással érkezett kötelezpéldányokat első ízben a növedéknaplóba jegyeztük, minden alkalommal pedig külön nyilvántartó czédulákra. A számonként érkezetteket hetenként beosztattuk a betürendben tartott teljes anyagba.

III.

A *kézirattár* az 1911. év második negyedében ajándék útján 6 újkori kézirattal, 1 irodalmi levéllel és 2 irodalmi analektával, örök letét útján 10 újkori kézirattal, 490 irodalmi levéllel és 17 irodalmi analektával, vétel útján 39 újkori kézirattal, 1219 irodalmi levéllel, 34 irodalmi analektával, 1 zenei kézirat-tal, 1 zenei levéllel, 151 Petőfi-ereklyével és 1 fényképpel, át-tétel útján 2 zenei levéllel, összesen 1982 darabbal gyarapodott. Vételre összesen 11.071 koronát, 5000 márkát, 10 font és 13 shillinget fordítottunk.

Ajándékozók voltak a budapesti kir. Törvényszék, Jeszenszky István, Lonovics Gyula és Tóth Margit.

E rendkívüli szaporodás nagy száma arányban áll annak értékével. Sikerült megszerezni Gyulai Pál irodalmi hagyatékát, mely az újkori magyar irodalomtörténetre nézve megbecsülhetetlen értékű. A Petőfi-ereklyék is e gyűjteményből kerültek elő, benne Szendrey Julia több rendkívül érdekes levele, Szendrey Ignác gazdasági munkái, Petőfi Zoltán levelei s több más adalék a Petőfi- és Szendrey-család történetéhez. Gyűjteményünkben van Gyulai Pál több munkájának eredeti kézírata, Gyulai családi és baráti levelezése, elhunyt és élő jeleseink sok bizalmas levele, az egész írói kör teljes képe, melynek e nagy író és ember volt a központja. Nem kisebb becsesüléssel bírnak Vörösmarty ifjúkori munkái eredeti kéziratban s Madách Imre — részben kiadatlan — levelei Szontagh Pálhoz, melyek mind Gyulai birtokában voltak. E gyűjtemény mellett a szerzett anyag legbecsesebb darabja Liszt Faust-szimfóniája, a mester sajátkezű kéziratában. Az irodalmi levelek közül kiemeljük Pyrker László egy levelét, melyet halálos ágyán írt, akkor is irodalmi tervekkel foglalkozva, s értékes a Vörösmarty Mihály árváira vonatkozó hivatalos iratcsomó, mely a budapesti kir. törvényszék ajándékából jutott a kézirattár birtokába.

Másfelől nagyfontosságú a Lonovics József volt kalocsai

érsek hagyatéka, melyet az érsek rokona, Lonovics Gyula, örök letéteményképen helyezett el könyvtárunkba. A nagyterjedelmű gyűjtemény a kiváló egyházfejedelem egész pályájára, írói és főpásztori működésére teljes világot vet.

A kéziratár személynete a szokatlan nagy szerzemény földolgozását munkába vette, de teljesen nem tudott elkészülni vele. E mellett a szomolnoki műkedvelő szintársulat könyvtárának — mely régebbi szerzemény még nem nyert végleges elhelyezést — rendezésén és katalogusán dolgozott.

A lefolyt évnegyedben kikölcsönöztünk 14 esetben 43 kéziratot és 61 kutató használt 193 kéziratot, 203 irodalmi levelet és 10 irodalmi anekdotát.

IV.

A *levéltár* a lefolyt évnegyedben vétel útján 72 drb, ajándék útján 139 drb, letét útján 2 drb, összesen 213 drb irattal gyarapodott.

A letéteményezett levéltárak száma nem növekedett, a régebbi levéltárak közül a Görgey-levéltár nyert kiegészítést 283 drb, XVII—XIX. századi és a Szily-levéltár 3 drb XV—XVIII. századi irattal, melyeket Görgey Albert, illetve Szily Kálmán téteményeztek le.

Ajándékaikkal Banovits Kajetán, Bécsy Dezső, Z. Czigány János, Feleky Károly, Géber Antal és a Fővárosi könyvtár gyarapították a levéltár anyagát.

Vételre 1055 koronát és 2075 márkát fordítottunk.

A törzsgyűjtemény gyarapodásából 21 drb esik a középkori, 183 drb az újabbkori, 3 drb az 1848/49-es iratok és 4 drb a címereslevelek csoportjára.

A negyedév gyarapodásai közül kiemelendő különösen az 1492. évi közjegyzői okirat, a mely Beatrix királynénak Ulászló magyar királylyal kötött házassága ügyére vonatkozik s a melyben a királyné a közte és Ulászló között a házasság ügyében folytatott tárgyalásokról, a házasság megkötéséről, Ulászló királynak általa történt segélyezéseiről, Ulászló vonakodásáról öt feleségül elismerni, rendkívüli részletességgel nyilatkozik. A nevezetes oklevél a Phillips-féle kéziratok londoni árverésén került Jacques Rosenthal müncheni antikvárius kezébe és tőle a Múzeum birtokába.

A címereslevelek csoportja a következő darabokkal gyarapodott 1. 1610. május 17. Gyulafejérvár. Báthory Gábor címereslevele Zsegedi Kálmár Demeter részére. (Mellékelve külön a címekép rajza) 2 drb. — 2. 1620. május 10. Bécs. II. Ferdinánd címereslevele Bessenyei István és Ferencz részére. —

3. 1623. augusztus 24. Bécs. II. Ferdinánd címereslevele Banovich Ádám részére. — 4. Nyitra vármegye vizsgálati jegyzőkönyve Virágh János és György nemessége ügyében. — 5. 1910. jan. 14. Kivonat Nyitra vármegye jegyzőkönyvéből 1731-ből Banovics István nemességét illetőleg. — 6. 1910. január 14. Kivonat az 1754/55. évi vágújhelyi járásbeli opus investigationis nobilium című könyvből Banovich István nemességét illetőleg.

A lefolyt negyedben 135 kutató 28.503 drb iratot használt. Kikölcsönözöttetett 7 térítvényen 418 drb irat.

A negyedévi szerzeményeket feldolgoztuk. Folytattuk az Ocskay-iratok, továbbá a Türr-gyűjtemény rendezését, mely utóbbi részletes jegyzéke a befejezéshez közel áll. A letéteményezett levéltárak kiegészítése gyanánt beküldött anyag a következőkép oszlik meg: *Görgey-levéltár* 4 drb XVII., 259 drb XVIII. és 20 drb XIX. századi irat, összesen 283 drb, *Szily-levéltár* 1 drb XV. századi másolat, 1 drb XVI. és 1 drb XVII. századi irat, összesen 3 drb.

SZAKIRODALOM.

Morel, Eugène. *La librairie publique.* Páris, 1910. A. Colin. 8-r. 322 l. Ára 3 Fr. 50 c.

Szerző e kis könyv két fejezetében foglalja össze rövidebben s némileg rendszeresebb alakban azokat az eszméket és megfigyeléseket, melyeket Bibliothèques czimen harmadéve kiadott két vaskos kötetében¹ egybegyűjtött cikkei tartalmaznak. A hét fejezetre oszló mű első fejezete librairies et bibliothèques czimen a modern ember könyvtári szükségleteit elemzi s az arra az eredményre jut, hogy e szükségleteket a közadókból fentartott angol-amerikai *free public library* típusa elégíti ki. Mint-hogy az új intézmény új nevet is kíván, elveti a bibliothèque szót, mely a renaissance óta kiszorította a használatból a régi librairie szó eredeti jelentését s helyébe ez utóbbit ajánlja, a mely most könyvkereskedés jelentésben használatos. Keresztül tudja-e vinni ezt az erőszakos visszaváltoztatását egy ma is élő szó jelentésének: legalább is oly kétséges, mint általában azon eszmék megvalósítása, a melyekért e sok temperamentummal irt könyvben küzd.

A második fejezetben példák czimén a külföld szabad- és népkönyvtári intézményeit ismerteti fejlődésük főmozzanataiban s néhány jellegzetes példa kapcsán. A fősúlyt az angol és amerikai törekvésekre veti. Bővebben szól a német viszonyokról is, de nem méltányolja eléggé és többször rosszul is ismeri az elért eredményeket.

A harmadik fejezetben a könyvesház — e kifejezést ajánlom a *free public library* magyar egyenértékésének — nevelő hatását vizsgálja s mint a szabad kutatás legfőbb szerszámát dicsőíti. Ezzel szembe helyezi a mai franciaországi könyvtárak készleteit és szervezetét, de jóval szelidebb hangon ítélkezik, mint főművében, melyet épen tónusáért a szakkörök érthető felháborodással fogadtak.

Az ötödik fejezetben a könyvesház létjogát fejtegeti s azt a nehéz kérdést igyekezik megoldani, hogy mit is tegyünk e

¹ V. ö. Magyar Könyvszemle 1909. évf. 273—276. l.

könyvesházakba. A fősúlyt a gyakorlati élet kézikönyveire, a hirlapokra és időszak kiadványokra, főleg a népszerűsítő folyóiratokra helyezi. A regényolvasás veszedelmét elismeri, de azokat a törekvéseket, melyek történeti és kritikai művek beszerzésével akarják a hatást ellensúlyozni, mint célra nem vezetőket, elítéli. A kivezető utat abban látja, hogy a szépirodalmat megválogatva adjuk az olvasóknak, de ha értéktelen műveket kérnek, azokat is szerezzük be a számukra, nehogy elfordulva az intézettől, olyan helyeken szerezzék be szellemi táplálékukat, a hol a reklám és üzleti érdek *csakis* e káros és selejtes termékeket tartja raktáron.

A hatodik fejezet a kivitel módzatait: ingyenes és olvasó-dijas könyvesházakat, szervezetüket, felszerelésüket, működésüket s a kezelő személyzetet tárgyalja. Végül a hetedik fejezetben a megvalósításnak azon eshetőségeit mérlegeli, melyeket szerző hazájában célravezetőknek ítél.

A könyv első sorban azoknak ajánlható, a kik Morel előbb említett főművét még nem ismerik. Sok helyes gondolattal ismerkedhetnek meg belőle, de sok túlzással is. Emezeket kellő értékükre kell leszállítani, amazokat pedig jobban kimélyíteni s egyéb idevágó szakmunkák alapján kiegészíteni, ha megvalósításukhoz akarunk fogni.

Dr. Gulyás Pál.

Friese, Karl: *Geschichte der kgl. Universitäts-Bibliothek zu Berlin.* Berlin, 1910. Georg Reomer. 8-r. 4, 165 l. Ára 3 M. 60 pf.

A berlini egyetem fennállásának százéves fordulója alkalmából megjelent könyvtártörténeti monográfia érdekes világot vet az ilyen intézmények fejlődésmenetére. A berlini egyetemi könyvtár jóval később keletkezett, mint maga az egyetem, mivel a főiskola alapítói szemében a régi és gazdag királyi könyvtár mellett egy külön egyetemi könyvgyűjtemény felállítása hosszú ideig nélkülözhetőnek tetszett. S csakugyan az egyetem fennállása két első tizedében (1810—1830) a királyi könyvtár látta el a hallgatók könyvszükségletét a beiratkozásnál lefizetendő egy tallérnyi könyvtárilleték ellenében. A diákság azonban úgy ellepte a királyi könyvtárt, hogy ez a tudományos kutatást is károsan befolyásolta, miért is Wilken főkönyvtáros már 1828/29-ben hangoztatta illetékes helyen egy külön is egyetemi könyvtár felállítását, a mihez az egyetemi tanács is hozzájárult. A tervezet szerint egy helybeli használatra szánt kis könyvtárról lett volna szó, melyet a kir. könyvtár főkönyvtárosának ellenőrzésével külön őr kezelt volna. A minisztérium 1829. április havában elvben hozzájárult a tervhez s Wilkent fölkerlte részletes tervezet kidolgozására. A tanács azonban időközben meg-

változtatta nézetét, a kisméretű könyvtárt, mint szegényletes és czélra nem vezető intézményt állította oda, tiltakozott az ellen, hogy az egyetem épületében helyeztessék el s azt tanácsolta, hogy a kir. könyvtár épületében szorítsanak számára teret. Így is történt s 1831-ben a kir. könyvtárban elkülönítve, de annak fenhatósága alatt létre is jött az új intézet. Anyagát elsősorban a kir. könyvtár kettős példányaiból, a brandenburgi kerület köteleles nyomdatermékeiből s a diákok által fűtésre és világításra fizetett összegből kihalított 500 tallér évi javadalom terhére eszközölt vásárlásokból állították össze. A könyveket házi használatra adták ki, mivel olvasótermük még nem volt. — Állománya eleinte 1668 kötet volt, miért is a tanács Wilken beadványára, melyben a megnyitás tárgyában kért intézkedést, még csak nem is válaszolt.

A forgalom ily körülmények közt eleinte igen szűk keretek közt — napi 20—30 kötet — mozgott. Mindazonáltal a könyvtár egyre fejlődött alkalmi vételek s nagyobb adományok útján, úgy hogy a helyiség csakhamar szűknek bizonyult s e könyvtár új elhelyezéséről kellett gondoskodni. A könyvtárt tényleg 1839-ben át is vitték a Hársak alatti 76. sz. magánházba, az ú. n. Adler-féle terembe, ahol egyúttal egy 12 személyre berendezett olvasóteremhez is jutott. 1853-ban az addig már 40.000 kötetre felszaporodott könyvtár ismét helyiséget változtatott s a Galamb-utca 23. sz. házba került. Innen 1874-ben vitték át a Dorottya-utca 9. sz. a. emelt külön könyvtári épületbe, ahol 72 személyes olvasóterem fölött is rendelkeztek. A helyszűke azonban itt is csakhamar érezhetővé vált, úgy hogy a szomszédos házat is meg kellett szavazni a könyvraktárak részére. 1910-ben azután a könyvtár ismét egy fedél alá került a királyi könyvtárral, de attól teljesen elkülönítve.

Mint önálló egyetemi intézmény 1874 óta működik, tevékenységét az 1890-ben kibocsátott rendelet szabályozza. A használat csakis a jelenlegi s volt egyetemi hallgatókra terjed ki, a kik egyetemi igazolványuk alapján vihetik haza a könyveket. Ugy a forgalom, mint az anyagi javadalmazás és a személyzet is szép fejlődésnek indult. 1874-ben könyvbeszerzésre 10.500 Márka volt előirányozva, 1907-ben pedig már 29.000 Márka, a mihez még 20.000 Márka rendkívüli gyarapítási segély járult. Jelenleg 8 könyvtárosi, 4 irodatiszti és 9 szolgai állás van a könyvtárban. Állománya 227.778 könyvtári kötet, 220.787 egyetemi irat és 40.842 iskolai irat. 1909-ben 68.778 kötetet olvastak otthon, 63.441 egyén fordult meg az olvasóteremben. Érdekes, hogy míg 1905-ben az olvasásra kért könyvek 15·6%-a nem volt meg a könyvtárban, 1904-ben ez a negatív statisztika már csak 8·9%-ot tett.

Staerk Antonio O. S. B.: *Les manuscrits latins du Ve au XVIIIe siècle conservés à la bibliothèque impériale de Saint-Petersbourg.* Szent-Pétervár, 1910. Franz Krois. 2 köt. 2-r. XXIV, 320 l., 41 tábla; XXXII, 101 tábla. Ára 100 fr.

A szentpétervári császári könyvtár kéziratgyűjteménye a régi, egész az V. sz-ig visszanyúló, szöveg- és külső kiállítás szempontjából egyaránt becses latin kéziratok hosszú sorával dicsekedhetik. E kéziratok javarésze Dubrovsky Péternek az orosz kormány által megvásárolt gyűjteményével került 1805-ben a császári könyvtárba.

E kéziratok valamikor a híres Saint-Germain des Prés-i apátság tulajdonában voltak. 1791-ben lopatta el őket Dubrovsky Péter, akkori orosz követségi titkár Párisban a könyvtárt pusztító tűzvész alkalmával. A lopás Poirier egy följegyzése szerint¹ úgy történt, hogy a kéziratokat kifejtették eredeti kötésükből s másokkal helyettesítve vissza rakták a polczokra. Így pl. a 205. sz. kézirat kötése eredetileg egy VIII. sz. szent Ambrust takart, míg a lopás után egy jelentéktelen prédikációs gyűjtemény került a táblákba. E könyvtár akkori állapotában a saintmauri benzés kongregáció alkotása volt. A IX. sz. óta őrzött törzanyaghoz az idők folyamán több magános és néhány apátság könyvtára is került, ez utóbbiak közt a corbiei apátság 400 kötetből álló kodexgyűjteménye. E remek gyűjtemény legszebb darabjai most a császári ház könyvtárában őriztetnek.² E becses anyagot kiegészítik Zaluski András és József grófok gyűjteményei, melyek Varsó bevétele után, 1795-ben kerültek Szent-Pétervárra; a jezsuita atyák egykori polotzki akadémiájától 1831-ben beszerzett kéziratok; a varsói közkönyvtárból 1834-ben átszállított kodexek és a Suchtelen gróftól 1836-ban megszerzett gyűjtemény.

Don Antonio Staerk angolországi benzés szerzetes, jelen munka szerzője, e diszes mű első kötetében 141. latin kézirat leíró katalógusát adja, még pedig latin nyelven. Minden egyes darabnál közli jelenlegi jelzetét, az eredetére vonatkozó adatokat, felsorolja a reá vonatkozó eddigi irodalmat, melynek főbb

¹ Delisle Le cabinet des manuscrits de la bibliothèque nationale. II: 488.

² Érdekes, hogy az orosz kormány miként honorálta Dubrowsky «érdemeit». A czár udvari tanácsossá, a császári könyvtár egyik órévé nevezte ki ingyen lakással, 1200 rubel évi fizetéssel és 3000 rubel évi járadékkal. Ez utóbbit 1812-ben, a mikor állásáról leköszönt, 4000 rubelre emelték fel s halála esetén öt túlélő nővéreire is kiterjesztették. Ezenkívül 38.000 rubel készpénzt is kapott s temetési költségeire 2800 rubelt folyósítottak. Dubrowsky mint a Szent-Anna-rend gyémánt keresztjének tulajdonosa halt meg 1816-ban. V. ö. Delisle. i. h. 52. l.

passzusait jegyzetek alakjában újból lenyomatja s a kodex terjedelmére, méreteire, írásmódorára s keletkezési korára vonatkozó adatokat. A részletes leírás során a kódexek bő tartalmi ismertetését, sőt a legfontosabb darabok teljes szövegét is kapjuk. A képek tárgyról, festésmódjáról stb. azonban semmi közelebbit nem mond, hanem csak jelzi őket ilyen formán: titulus cum pictura.

Ez az első kötet egy czimképet és 40 táblát tartalmaz, melyek a legfontosabb kodexek egy-egy szöveglapját reprodukálják jól sikerült autotípiákban. A kéziratok theologiai érdekűek. Számos, részben igen fontos szentírástörödek s az egyházatyák műveinek igen tekintélyes sora van itt feldolgozva, melyek a kritikai kiadások készítéséhez becses adalékokat szolgáltatnak.

A második kötet száz képes táblából áll, melyek túlnyomó része szintén kizárólag paleografiai érdekű, de azért akadnak köztük a miniatura történéseit érdeklő táblák is. Ilyenek például a XI. és XII. táblákon látható szimbolikus ábrázolások egy VII. sz.-i meroving-kodexből; a XVI. tábla, mely a VII–VIII. sz.-ból való Sancti Basilii Magni regula czímlapjának kettős portálját reprodukálja; a XIX. táblán látható szent Jeromos arczképe a VIII. századból; a XXI. és XXIII. táblán látható százsz inicziálás lapok a VIII. sz.-ból; a XLII. és XLIII. tábla; a XLVII. táblán látható IX. századi miniatur, mely sz. Mátét ábrázolja; az L. táblán lévő kezdőbetűk, a LIII. és LIV. táblán lévő keretrajz és inicziálás, a LXI, LXII, LXXV. lapokon látható kezdőbetűk, a LXXVII. táblán reprodukált evangelista stb. Kár, hogy e táblákhoz magyarázó szöveg, mely az ábrák színezését is leírná, nincs csatolva.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Deutsche Literaturzeitung. XXXII. évfolyam, 16. sz. (1911. ápr. 22.): K. *Schottenloher*, Die Entwicklung der Buchdruckerkunst in Franken bis 1530. (K. Haebler). — **17. szám** (április 29.): K. J. *Endemann*, Die Reichsgräfllich von Hochbergsche Majoratsbibliothek in den ersten drei Jahrhunderten ihres Bestehens. 1609—1909. — **18. szám** (május 6.) J. *Luther*, Die Titeleinfassungen der Reformationszeit. Lief. 1 u. 2. (O. Clemen.) — **19. szám** (május 13.): A. *Gudeman*, Imagines philologorum (A. Klotz). — **20. szám** (május 20.): L. D. *Petit*, Bibliographie der Middellandsche taal-en letterkunde. 2. deel. (J. W. Muller). — **22. szám** (junius 3.): P. *Heitz*, Unbekannte Ausgaben geistlicher und weltlicher Lieder, Volksbücher und eines alten ABC-Büchleins, gedruckt von T. Berger. (A. Kopp.) — **24. szám** (junius 24.): G. *Leidinger*, Katalog der Wittelsbacher-Ausstellung im Fürstensaale der kgl. Hof- u. Staatsbibliothek.

La bibliofilia. XIII. évfolyam, 1. szám (1911. április): Enrico *Celami*, La biblioteca Angelica. — A. *d'Inghuem*, Bibliographie chinoise et japonaise. — Leo S. *Olschki*, Quelques manuscrits fort précieux. (Folytatólagos közlemény.) — Luigi *Zambra*, Corriere d'Ungheria. — Gardner *Teall*, American notes. — A. *Valgimigli*, English courier. — *Notizie*: Prezzi dei autografi in Inghilterra e in America. — La mostra classica alla Biblioteca Mediceo-Laurenziana di Firenze. — Preziosi cimeli distrutti dall'incendio del Campidoglio in Albany. — Un cimelio artistico-bibliografico. — Per la Biblioteca Ambrosiana di Milano. — La bibbia di Gutenberg pagata 250.500 lire. — Un manoscritto del secolo XIII. — La nona riunione della Società Bibliografica Italiana. — Un nuovo repertorio per gli amatori di stampe. — **2—3. szám** (május—junius): Enrico *Celami*, La biblioteca Angelica. (Befejező közlemény.) — G. *Castellani*, Note tipografiche Fanesi: Giacomo Moscardi di Verona. — Carlo *Frati*, Bolletino bibliografico Marciano. (Folytatólagos közlemény.) — A. *Valgimigli*, English courier. — A. *Balsamo*, Pubblicazioni di carattere bibliografico e intorno alla storia dell'arte tipografica. — *Notizie*: Le vicende di un prezioso manoscritto e per la tutela del patrimonio bibliografico italiano. — La bibbia di Re Giacomo I. — Un centenario inglese. — Gli scritti vinciani. — Una lettera inedita di Goethe. — Manoscritti di Swinburne. — La più antica carta topografica. — La nuova Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze. — Il «Libro dei martiri» di Fox all'asta per 200.000 lire. — La libreria antiquaria di Jacques Rosenthal di Monaco. — *Allandó rovat*: Vendite pubbliche.

Revue des bibliothèques. XXI. évfolyam, 1—3. szám (1911. január—márczius): A. *Morel-Fatio*, Cing recueils de pièces espagnoles de la Bibliothèque de l'Université de Paris et de la Bibliothèque nationale. — Paul *Legendre*, Lectures tironiennes. Études des Miscellanea Tironiana de W. Schmitz (Vat. lat. Reg. 846). — *Bibliographie*: Henry Lemaître, Histoire du dépôt légal. I. France (G. Lepreux). Paul Durrieu, Les «très belles heures de Notre-Dame» du duc Jean de Berry (A. Boinet). Joseph Brassine, Catalogue des manuscrits légués à la Bibliothèque de l'Université de Liège par le baron A. Wittert. (A. B.) E. Petzet u. O. Glanning. Deutsche Schrifttafeln des IX. bis XVI. Jahrhunderts aus Handschriften der K. Hof- und Staatsbibliothek in München. I. (A. B.) H. Vaganay, Les Amours de P. Ronsard (A. B.). H. Labande, Recueil des lettres de l'empereur Charles Quint qui sont conservées dans les archives du palais de Monaco (R. S.). Ch. Michel et P. Peters, Évangiles apocryphes. I. (Marcel Laurent.) *Állandó rovatok*: Périodiques. — Sociétés savantes. — Chronique des bibliothèques: France. Allemagne. Angleterre. Autriche. Espagne. Italie. Pays-Bas. Portugal. Russie. Suède. — Catalogues de libraires. — *Melléklet*: Collection de Cangé. Table des noms cités.

Rivista delle biblioteche e degli archivi. XXI. évfolyam, 1—3. sz. (1910. január—márczius): A. Fr. *Giachetti*, Contributo alla storia del volgarizzamento del sec. XIV. delle vite parallele di Plutarco. — O. *Viola*, Le biblioteche del mezzogiorno. — E. *Filippini*, Un ignoto codice miscellaneo contenente poesie di Bartolomeo Dotti, D. Giuseppe Pagani ed altri. — C. *Mazzi*, Le gioie della Corte Medicea nel 1566. (Vége.) — A. M. *Amelli* O. S. B., Indice dei codici manoscritti della Biblioteca Ambrosiana. (Folytatás.) — *Notizie*: Bibliothecine per le scuole elementari. — R. Biblioteca Governativa di Cremona. — Les joyaux de l'Arsenal. — Recherches historiques et documents sur Avignon etc. — Bolletino mensile della Nazionale di Parigi. — Pro cultura. — Alcune ricerche storiche sull' Ufficio e la Professione di ragioniere a Firenze al tempo della Repubblica. — Bibliografia degli Incunabuli. — 4—5. sz. (április—május): G. *Biagi*, Nel mondo dei libri. — Gina *Mazzoni*, Bibliothecine gratuite per le scuole elementari di Firenze. — A. M. *Amelli*, O. S. B., Indice dei codici manoscritti della Biblioteca Ambrosiana. (Folytatás.) — *Notizie*: Esposizione internazionale di Torino. — La Casa editrice Ettore Vrani. — Historie della mia fuga delle prigioni della repubblica di Venezia, scritta di Giacomo Casanova di Seingalt. — Raffaele Luigi, Maffeo Vegio. — Olschki L. S., Manuscripts sur vélin. — Schmeidler B., Italienische Geschichtsschreiber. — Visconti F., Letterati viaggiatori nel secolo XVIII. — Delisle L., Instructions pour la mise et maintien en ordre des livres d'une bibliothèque. — Monnet C., Projet de bibliographie Lamartinienne française-italienne. — Bibliothèque nationale, Suisse. — 6—7. szám (junius—julus): G. *Baccini*, Giuseppe Giusti, il conte L. Guglielmo de Cambray Digny e il poeta Lorenzo Lorenzini. — Rosa *Borghini*, La letteratura tedesca e l'Antologia di G. P. Vieusseux. — *Libri nuovi*: F. E. Vassalli, Di talune clausole con riferimento al «dies mortis»

nel legato e nella stipulazione. M. H. Morgan, A bibliography of Persius. Bibliographical contributions. A. Balsamo, Catalogo dei manoscritti della biblioteca di Piacenza. I. H. Brugmans en O. Oppermann, Atlas der nederlandsche palaeographie (E. Rostugno). — 8—10. szám (augusztus—október): R. Borghini, La letteratura tedesca e l'Antologia di G. P. Vieusseux. (Folytatás.) — C. Mazzi, Un documento di Benedetto Dei. — E. Casanova, Il primo congresso internazionale degli archivisti e dei bibliotecari in Bruxelles. — G. Biagi, Un po' di commento alla relazione Casanova. — G. Biagi, Due lettere di Leopoldo principe di Toscana. — M. Amelli, Indice dei codici manoscritti della Biblioteca Ambrosiana. (Folytatás.) — *Notizie*: Le modificazioni all' Editto di stampa. — Assedi e battaglie memorabile dai tempi più remoti al 476 d. Cr. — Avviso di concorso. — 11—12. szám (november—december): L. Frati, Una miscellanea umanistica in volgare. — Rosa Borghini, La letteratura tedesca e l'Antologia di G. P. Vieusseux. (Folytatás.) — G. Baccini, Cessione dell' «Archivio storico italiano» alla deputazione di storia patria. (1. gen. 1865.) — M. Amelli, Indice dei codici manoscritti della Biblioteca Ambrosiana. (Vége.)

The library journal. XXXVI. kötet 3. szám (1911. márczius). Frederic W. Jenkins, The rise and distribution of literature. — Helen E. Hames, Two aids in library work. — Samuel H. Ranck, The public library as a factor in civic development. — Isadore G Mudge, Some reference books of 1910. — Carnegie library gifts 1910. — Net fiction. — Ida I. Duff, Child welfare exhibit. — *Reviews*: (C. Dana, Advertising C. S. H. R.) C. Evans, American bibliography. (W. E.) Mendelssohn's South-African bibliography. G. A. Stephen, Die moderne Grossbuchbinderei. (F. W.) A. S. Osborn, Questioned documents. (A. C. Tillon.) — 4. szám (április): Georgia G. Ralph, Child welfare exhibit in retrospect. — Caroline Burnite, The standard selection of children's books. — Harry Farr, Library work with children. — J. I. Wyer, Outside the walls. — C. G. Leland, Class-room libraries in New-York. — *Children's work* in Youngstown, Ohio. — E. D. Greenman, The bibliographic work of the library of the United States Bureau of education. — Julia T. Rankin, Story hour in Carnegie Library of Atlanta. — Fanny D. Fish, What the Y. W. C. A. library means in Brooklyn. — W. A. Perry, The association boy. — Clinton Rogers Woodruff, Municipal periodical literature. — N. M. Russ, California reading list. — J. I. Wyer, Net fiction and the libraries. — C. K. B., Sam Walter Foss. — J. D., Work of the public library in Bergen, Norway. — J. D., The bogsamlingsbladet and danish library work. — The new California free library law. — J. C. Dana, On the establishment of a library. — Bi-state library meeting at Atlantic City, march 9—11, 1911. — New-York state teachers association, library section, Rochester N. Y., Dec. 28, 1910. — Arthur Guiterman, The book line. — *Reviews*: Catalogue of the Allan A. Brown collection of music in the Boston Public Library. XI. 1. (E. M. J.) H. T. Kennedy, Suggestive list of children's books for a small library. (C. W. Herbert.) — 5. szám (május): *The new building of*

the New-York public library. — John S. *Billings*, The New-York public library. — W. Dawson *Johnston*, The library resources of New-York City and their increas. — *The New-York* state library fire. — *Ohio* state librarianship. — Marie H. *Milliken*, Library clubs for boys and girls. — *Indiana* library legislation. — *Ontario* library legislation. — 6. szám (június): Arthur E. *Bostwick*, Two tendencies of american library work. — *Samuel H. Ranck*, The relation of the public library to technical education. — David C. *Barrow*, The library as a form of extension work. — George E. *Scroggie*, Library publicity. — *Dedication* of the New-York public library. — Harry Miller *Lydenberg*, Moving the New York public library. — The *Hoe* sale. — *Dwight* church library sold. — Oscar *Leonard*, Branch library uses. — *Alabama* legislation on libraries. — *Massachusetts* library legislation. — *Reviews*: Aid for social workers. (E. G. Routzahn.) H. G. T. Cannons, Bibliography of library economy. (I. G. Mudge.) Catalogue of the Allen A. Brown collection of Music. II. 2. (E. M. J.) D. Cuthbertson, 33 years' adventures in bookland. (T. W. K.) L. Delisle, Instructions pour la rédaction d'un catalogue de manuscrits. (F. Weitenkampf.) G. Lepreux, Gallia typographica. (F. W.) I. B. Reynolds, Civic bibliography of Greater New York. (J. I. W.) American and english genealogies in the library of congress. (I. G. Mudge.) — *Allandó rovatok*: Editorials. — American library institute. — American library association. — State library associations. — State library commissions. — Library Clubs. — Library schools and training classes. — Library economy and history. — Gifts and bequests. — Librarians. — Bibliography. — Notes and queries. — Humors and blunders. — Library calender.

The library world. XIII. kötet 58. szám (1911. április): Joseph *Pomfret*, Reading circles. — *Modern* american library economy. — Henry A. *Sharp*, Notes on section II. of the Library Association examination syllabus. — *A week-end* impression of open-access. — *Proofcorrecting* marks and signs. — *St. Louis* public library. — 59. szám (május): *The new* innocents abroad. — Henry A. *Sharp*, Notes on section II. of the Library Association examination syllabus. (Folytatás.) — 60. szám (június): L. Stanley *Jast*, Classification and discovery. — Walter S. C. *Rae*, Access to files of current periodicals in reading rooms. — *Professional* literature. — George T. *Shaw*, The L. A. examinations. — A. Kirby *Gill*, The annual report. — *Manual* of library bookbinding. — James Duff *Brown*, The shy enquirer. — S. A. *Pitt*, Procedure in obtaining extension of rating power for public library purposes. — *Why hold* Library Association monthly meetings? — R. A. *Peddie*, National bibliographies. — Henry A. *Sharp*, Notes on section II. of the Library Association examination syllabus. (Folytatás.) — *International* librarianship. — *Allandó rovatok*: M 900 + X 050. — *Reviews*. — Some new books. — Library reports. — Recent library bulletins. — Library associations.

Zeitschrift der Bücherfreunde. *Uj folyam*, III. évfolyam, 1. szám (1911. április): Johannes *Schinnerer*, Deutsche Buchkünstler der gegen-

wart III. — Erich *Ebstein*, Jacob Philadelphia in seinen Beziehungen zu Goethe, Lichtenberg und Schiller. — Ernst *Schur*, Die Bücher und das Publikum. — 2. *szám* (május): Rosa *Schapiro*, Otto Spukters Lithographie auf das Jahr 1848. — Gr. Carl von *Klinckowstroem*, Die Gusmão-Flugblätter von 1709. — Robert *Priebsch*, Unbekannte Briefe von Fritz Jacobi, Ottilie von Goethe, E. M. Arndt, K. Immermann und Th. Storm. — Heinr. *Falkenberg*, Die Listen der besten Bücher. — Rudolf *Göhler*, Gutzkows Ehrenwort in Sachen der deutschen Schillerstiftung. — Oskar *Loewenstein*, Die deutsche Kunstbuchbinderei und ihre Vertretung in Brüssel durch Paul Kersten. — Kurt *Wolff*, Fritz Schlossers Bibliothek. — Flodard Frhr. v. *Biedermann*, Fraktur und Antiqua. — Anton *Schubert*, Ein Prachteinband von 1851. — 3. *szám* (június): Adolf *Schmidt*, Die Ablassbriefe für Neuhausen bei Worms 1461 und 1462. — Adolf *Mutzhorn*, Ein ungedrucktes Gedicht von G. A. Bürger. — Paul *Margis*, Carl Georg von *Maassen* und Hans von *Müller*, Ein anonymes pornographisches Werk von E. T. A. Hoffmann? — *Besuchskarten* von Selma Geibel.

Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXVIII. *évfolyam*, 4. *szám* (1911. április): G. H. *Müller*, Die Quellen der Costerlegende. — *Literaturberichte und Anzeigen*: Allgemein zugängliche Bibliotheken, Lesehallen und Museen. (Hy.) J. von Pflugk-Harttung, Kunstgewerbe der Renaissance. I. (J. Luther.) A. F. Aude, Bibliographie critique et raisonnée des Ana français et étrangers. (W. Ahrens.) — 5. *szám* (május): G. H. *Müller*, Die Quellen der Costerlegende. (Befejezés.) — M. *Senf*, Die Wittenberger Buchbinder im 16. Jahrhundert. — K. *Ernst*, Eine Studienreise durch die Bibliotheken Spaniens und Portugals im Auftrag der Inkunabel-Kommission. — 6. *szám* (június): O. *Clemen*, Zur Geschichte der Zwickauer Ratsschulbibliothek. — K. *Haebler*, Zur Druckergeschichte von Valencia. — A. *Spagnolo*, Abbreviature nel minuscolo veronese. Corrigenda. — Von der *Lederkommission* der V. D. B. — P. *Schwenke*, Eine «Reichsbibliothek». — Preussischer *Erlaß* über die Anstellung von Bibliothekssekretären und Bibliothekssekretärinnen. — *Literaturberichte und Anzeigen*: Wilhelm Freih. von Weckbecker, Museen und Bibliotheken unter verwaltungstechnischem Gesichtspunkte. (Frankfurter.) H. G. T. Cannon, Bibliography of library economy. (P. S.) Katalog der kgl. Ernst August-Fideikommiss-Bibliothek in Gmunden. I. 1. — *Allandó rovatok*: Kleine Mitteilungen. — Umschau und neue Nachrichten. — A. Hortschansky, Aufsätze zum Bibliotheks- und Buchwesen. — Antiquariats-Kataloge. — Bücherauktionen. — Personalnachrichten.

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1911. ÉV II. NEGYEDÉBEN.

Összeállította: HORVÁTH IGNÁCZ. †.

BIBLIOGRAPHIA, Társadalomgazdaságtani. V. évfolyam. 1900. Január-december. Cöthen, 1910. Dünnhaupt Pál ny. 8-r. 1—512 l. (Közgazdasági Szemle melléklete.)

BIEBER GYULA. Negyedik pótfüzet a magyar kir. közigazgatási bíróság könyvtárának 1906. évi czímjegyzékéhez. Az 1909. évben beszerzett könyvek. Budapest, 1910. M. kir. állami ny. 8-r. 39 l.

BÜCHERVERZEICHNIS der Bibliothek der Buchdrucker und Schriftgiesser Pressburgs. Pozsony, 1910. Eder István ny. Kis 8-r. 39 l.

CATALOGO della biblioteca sociale del club alpino Fiumano secondo lo stato del 31 dicembre 1910. Fiume, 1911. Mohovich Emőd ny. Haránt 8-r. 16 l.

CATALOGUS manuscriptorum bibliothecae reg. scient. universitatis Budapestinensis. Tomus II. Pars III—IV. Budapest, 1907. 1910. M. kir. egyetemi ny. 8-r. VI., 848; 280 l.

CZÍMJEGYZÉKE, A kaposvári m. kir. állami főgimnázium ifjúsági könyvtárának —. (Az 1909—10. tanév végén.) Kaposvár, 1910. Hagelman Károly ny. 8-r. 50, 2 l.

GULYÁS PÁL. Könyvészeti tanulmányok. I. Budapest, 1911. Szerző kiadása. (Ramschburg bizománya és Stephaneum nyomása.) 36 l.

GULYÁS PÁL. Népkönyvtári czímjegyzék. A népkönyvtárak és kisebb közkönyvtárak részére ajánlható művek magyarázatos jegyzéke. Budapest, 1910. A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa kiadása. (Athenaeum ny.) 596, 1 l. Ára 5 K.

GYARAFODÁS, Könyvtári, 1911. márczius 1-től május 1-ig. Budapest, 1911. Pesti könyvnyomda r.-t. 8-r. 13 l. (A budapesti kereskedelmi-és iparkamara könyvtára. 2. sz. 1911—II.)

JEGYZÉKE, A csornai iparos társaskör könyvtárának —. 1911. Csorna, 1911. Csornai nyomdaváll. 8-r. 20 l.

JEGYZÉKE, A debreczeni kereskedelmi csarnok szépirodalmi könyvtárának IV. sz. betűsoros —. Debreczen, 1910. Hoffmann és Kronovitz ny. 8-r. 48 l.

JEGYZÉKE, A homonnai kaszinóegyesület könyvtárának —. Szeged, 1911. Várnay L. ny. 8-r. 31 l.

JEGYZÉKE, Magyarországi könyvnyomdászok és betűöntők szakegyesülete aradi csoportjának könyvtári — és igazolványa. Arad, 1911. Corvin-ny. Kis 8-r. 29 l. Ára 20 fill.

JEGYZÉKE, A nyiregyházai casino könyvtárának —. Nyiregyháza, 1911. Jóba Elek ny. Kis 8-r. 100 l.

KAÁN GÉZA. (Józsefvárosi kör.) Könyvtári pótgjegyzék 1911. évben. Budapest, 1911. Szent László ny. 8-r. 13 l.

KATALOG der Bibliothek des Militärwissenschaftlichen Vereines in Nagyvárad, 1911. A nagyváradi katonai tudományos egyeslet könyvtárának czímjegyzéke. Nagyvárad 1911. Neuman Vilmos ny. 8-r. 55 l.

KATALOG (Zweiter) der Heltauer Schul- und Lesebibliothek (mit Auschluss der Lehrerbibliothek), 1910. Nagyszeben, 1910. Krafft V. ny. 8-r. 27 l.

KATALOGUS, Könyvtári. A magyar kir. kereskedelmi múzeum nyilv. közgazdasági szakkönyvtárának címjegyzéke. Hatodik kiadás. 1911. Márczius hó. Budapest, 1911. Pesti könyvnyomda r.-t. 8-r. XI., 199 l.

KATALOGUSA, A magyar királyi pénzügyministerium könyvtárának —. Kiadja a m. kir. pénzügyministerium. Budapest, 1910. M. kir. állami ny. Nagy 8-r. XI. 338 l.

KÖNYV-JEGYZÉK (a kőbányai casinóban) az 1911-ik évben beszerzett művekről. Budapest, 1911. Első kőbányai ny. 8-r. 4 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A kaposvári iparos ifjúság önképző egyletének alapszabályai, könyvtárszabályai és —. Kaposvár, 1911. Hagelman Károly ny. 8-r. 47 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A kolozsvári m. kir. esendőr altiszti olvasókör —. Kolozsvár, 1911. Lepage Lajos ny. Kis 8-r. 20 l.

(PÓTJEGYZÉK.) 1910-ben a kaszinói könyvtár szaporodása. Sopron, 1911. Romwalter Alfréd ny. 8-r. 259—272, 2 l.

PÓT-KÖNYVJEGYZÉKE, A dobsinai olvasóegyesület —. Terjed 1910-ig. Dobsina, 1910. Schmidt Géza ny. 8-r. 8 l.

PROGRAMMJA, A községi nyilvános könyvtár részletes pályázati —. Budapest, 1911. Budapest székesfővárosi házi ny. Nagy 8-r. 21 l. Egy helyszínrajzzal.

PROGRAMMJA, A községi nyilvános könyvtár és közművelődési intézet részletes pályázati —. Második *némileg* módosított kiadás. Budapest, 1911. Budapest, székesfővárosi házi ny. Nagy 8-r. 21 l. Egy helyszínrajzzal.

SUPPLEMENTO (2°) al Catalogo del circolo letterario di Fiume. Fiume, 1911. Mohovich Emőd ny. 8-r. 22 l.

SZABÓ ERVIN. A modern könyvtárépítés némely elvéről, tekintettel a főváros terveire. Előadás kilencz képpel. Budapest, 1911. Budapest székesfővárosi házi ny. Nagy 8-r. 18 l. Ára 1 K. (Különnyomat a «Városi Szemle» 1911. febr. számából.)

TARTALOMJEGYZÉKE, A diósgyőri m. kir. vas- és aczélgyári «Jószerecsse» dal- és önképzőkör könyvtárának —. Összeállítatott: 1910. december hóban. Miskolcz, 1910. László-könyvnyomda. 8-r. 48 l.

VÁRADI JÓZSEF. A «Gyöngyösi kereskedelmi csarnok» könyvtárának új, teljes (1910. év végéig) betűsoros jegyzéke. Összeállította: — könyv- és levéltárnok. Gyöngyös, 1910. Steinitz Gábor ny. 8-r. 88 l. Ára 60 fill.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Változás a Magyar Könyvszemle szerkesztésében. *Kolányi Ferencz* pápai prelátus úr, a ki folyóiratunkat 1902. óta szerkesztette, megválván a M. N. Múzeumnál viselt állásától, a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr szeptember hó 12-én 87.895. sz. rendeletével könyvtárunk hivatalos lapjának szerkesztésével dr. *Gulyás Pál* nemz. múzeumi segéd-
őrt méltóztatott megbizni.

Horváth Ignác †. A Magyar Nemzeti Múzeumot, első sorban a könyvtári osztályt, súlyos veszteség érte egyik legrégebb, munkáséletű tisztviselőjének, Horváth Ignác múzeumi igazgatóőrnek 1911. aug. 17-én, tragikus körülmények közt történt elhunytával. A megboldogult 1851. január 21-én született Tatán, papi pályára készült előbb a szent Benedek-rendiek pannonhalmi iskolájában, azután mint világi növendékpap az esztergomi szemináriumban, majd kilépván az egyházi rendből, egyideig a kincstári jogügyek igazgatóságánál, a budapesti egyetemi könyvtárnál s végül 1876. szeptember óta a múzeumi könyvtárban volt napidíjas gyakornok. Időközben a tudomány egyetem bölcsészeti karára is beiratkozott s 1881-ben befejezván tanulmányait, 1882 május 27-én a Széchényi grófi család ajánlatára múzeumi segéddé nevezték ki. Segédőrré 1886-ban, őrré 1898-ban s igazgatóőrré 1910-ben lépett elő. A munkaszerető tisztviselő mintaképe volt, a ki fáradhatatlan buzgalommal, jeles gyakorlati ismeretekről tanuskodva s a legszigorúbb pontossággal töltötte be a számára kijelölt ügykört. 1898 óta ő vezette a kötelezpéldányok nyilvántartására berendezett irodát s minden lehető megtett, hogy a mennyire könyvészeti segédeszközeink elégtelensége mellett lehetséges, ellenőrizze a nyomdatulajdonosokat az 1897: XLI. t.-cz.-ben előírt kötelezettségük teljesítésében. Ugyancsak nagy jártassága könyvtárunk szakrendszerében s könyvkészletében mintegy predestinálták őt az ötvenkint szokásos könyvtári revízió vezetésére, melyet három ízben biztak reá az ügy előnyére. A legutolsó revíziót épen az idén vezette, de már a munkálatok lezárásában s a végső jelentés elkészítésében megakadályozta őt a halál. Gyakorlati képzettsége szélesebb körben elterjedvén, több a múzeumon kívül álló intézet is reá bízta könyvtára szakszerű ellenvezetését, cím- és szakkatalogusai elkészítését. Így 1884-ben a kézsmárki ág. h. ev. liceum könyvtárának, 1891-ben az Országos Magyar Gazdasági Egyesület könyvtárának egyik rendezője volt, az

igazságügyi minisztérium szakkönyvtárát pedig 1889-ben egymaga rendezte és látta el a szükséges katalógusokkal. De nemcsak gyakorlati téren, hanem a szakirodalomban is szorgalmas munkásnak bizonyult. 1881-től 1891-ig folyóiratunk függelékében ő állította össze a *Magyarországi könyvészetet*, 1904-től haláláig *A magyarországi bibliografiai irodalom* negyedéves lajstromait, s végül a *Hazai hírlapirodalom* 1901—1909. éveiről szóló jegyzékekben a folyóiratokra vonatkozó fejezetet. Legjelentősebb munkája e nemben: A budapesti kir. m. tud. egyetem bölcsészeti karának bibliografiája, mely 1896-ban jelent meg egy ötödfélszáz lapra terjedő vaskos kötetben. De nemcsak a modern, hanem a régi nyomtatványok leírása terén is jelentős munkásságot fejtett ki. Ilyenmű munkálatai közül első helyen említjük meg *A M. N. Múzeum Könyvtárának ősnymtatványai* cz. kötetét, mely a múzeumi könyvtár katalógusainak sorát nyitotta meg s áttekinthetőségével, pontosságával az ilyenmű hazai kiadványok közt jelentős szerepet tölt be. A katalógus elkészülte után beszerzett bölcsőkori nyomtatványokról szóló pótlékát folyóiratunk 1900. folyama hozta. E nagyobb dolgozatok mellett a Magyar Könyvszemlének szinte mindegyik évfolyama hozott tollából többé-kevésbé jelentős adalékokat akár régi magyar irodalmunkhoz, akár a magyar könyvtártörténehez s néha szakirodalmi rovatunkat is fölkereste a bibliografiai törekvéseket átértő, sok jóindulatról tanúszkodó ismertetéseivel. Emlékét kegyelettel őrizzük!

Tóth Árpád †. Munkásélete delén, 52 éves korában dőlt ki f. é. május hó 13-án a M. N. Múzeum tisztviselői sorából *Tóth Árpád*, az intézet titkára, akit, mint a Magyar Könyvszemle pénztárosát szorosabb kötelek kapcsoltak folyóiratunkhoz. Az a példaszzerű köteleességű és pontosság, mely egész munkásságát jellemezte, ezen a téren is érvényesült s tette értékessé közreműködését. Fájlalva korai halálát, kérjük a Mindenhatót, adja meg lelkének az örök nyugalmat.

Emőkei Emich Gusztáv †. A magyar bibliofilek kis csapatának egyik vezető alakja, Emich Gusztáv udvari tanácsos, immár nincsen az élők sorában. A megboldogult egyik legelőkelőbb könyvkereskedőnk és könyvnyomtatónk, id. Emich Gusztáv, Petőfi kiadója fiaként született 1843-ban Pesten. Gondos neveltetésben részesült, több évet töltött a tengerészeti akadémián, hosszabb ideig járta a külföldi egyetemeket s hogy az atyjától majdan átveendő üzlet technikai rejtélyeivel is megismerkedjék a betűszedés mesterségét is elsajátította. Az atya üzletéből kialakult Athenaeum irodalmi és nyomdai r. t.-nak haláláig volt az igazgatója s e derék intézetnek nyomdászati fejlődésére, kiadói tevékenységének felvirágoztatására nagy hatást gyakorolt. Kulturális szempontból legjelentősebb tette e téren az egykoronás teljes Petőfi-kiadás s Madách drámái költeményének, Az ember tragédiájának népies kiadása volt. Mint könyvgyűjtő páratlan áldozatkészséggel és szerencsével gyűjtötte úgy a hazai vonatkozású, mint a külföldi miniatűr kéziratosokat és ritka könyveket. Hazafias áldozatkészségének adta tanújelét, a midőn 1905-ben a tulajdonában volt Corvin-kodexet öt más, hazai vonatkozású kézírtal egyútt 20.000 koronáért átengedte a Nemzeti Múzeumnak,

mert kétségtelen, hogy az árverés hevében e becses emlékek vételára jóval magasabbra szökött volna. Külföldi vonatkozású kéziratait és ritka könyveit a bécsi Gilhofer czég árverezte el az egész művelt világ érdeklődése és részvéte mellett. Mint a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsának egyik buzgó tagja, a könyv útján terjesztett közművelődés szolgálatából is kivette a maga részét. Áldás poraira!

Változások a M. N. Múzeum könyvtára tisztviselői karában. *Kollányi Ferencz* m. n. múzeumi igazgatóőr nagyváradi kanonokká neveztetvén ki, július 1-ével megvált a M. N. Múzeum Széchenyi Orsz. Könyvtárában viselt állásától. Kollányi Ferencz a Széckényi család ajánlatára 1892-ben került mint őr a Nemzeti Múzeum kötelékébe s 1902-ben igazgatóórré lépett elő. Itt kifejtett fáradhatatlan munkásságának maradandó irodalmi emléke a könyvtár százéves története, melynek első kötete 1905-ben látott napvilágot. Amily nehezünkre esik Kollányitól, mint az intézet egyik legkiválóbb tagjától megválni, szintoly örömmel látjuk őt abban a díszes állásban, melyet az egyház és tudomány szolgálatában kifejtett jelentős munkásságával oly méltón kiérdemelt.

Dr. *Sulica Szilárd* gyakornokot a nmélt. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr július hó 18-án segédórré méltóztatott kinevezni.

A magyar emigráció egy emléke. A Magyar Nemzeti Múzeum újabb szerzeményei között van egy eléggé testes kötet a következő címmel: «Rövid magyar történet kérdésekkel és feleletekkel. Guyon Mária és Victor tanítványaim számára szerkesztém Damaskusban 185^{1/2}. Pap János» (könyvtári jegye: 1975. Qu. Hung.). A szerzőről Szalczér Sándor «A magyar emigránsok Törökországban» (Pécs, 1893) című könyvében olvashatni: Honvédfőhadnagy volt Bem erdélyi seregében s a szabadságharc leverése után Törökországba bujdosott. Itt Szulejmán név alatt beállt a török hadseregbe, de megmaradva keresztény hitében, mint Kmetty és Guyon: 1861-ben Olaszországban állt be a magyar emigránsok közé. A kiegyezés után búcsút mondvá a kalandoknak, hazájába tért s hivatalt vállalt. Szerette elbeszélni viszontagságos életét s az ő elbeszéléseiből írta meg Szalczér említett könyvét. E könyvben olvassuk (154. l.), hogy Guyon tábornok — török nevén Khorsid pasa — Pap Jánost választotta segédtisztül. A következő szavakat intézte hozzá: «... hadsegédemnek kívántam; jöllehet inkább *magyar* nevelőre volna szükségem gyermekeim mellé». Hogy Pap János nevelőnek is meg akart felelni, annak bizonyossága ez a könyv, mely 1910-ben került a múzeum birtokába.

A magyarok történetét elég részletesen mondja el, lángoló gyűlölettel a Habsburg-ház iránt, melynek el nem mulaszt kifejezést adni minden lépten-nyomon. A történelem az 1848 márcziusi események tárgyalásánál szélesedik ki. Itt Szilágyi Sándor «A magyar szabadságharc vezérférfiai», 1850-ben névtelenül megjelent munkáját használja forrásul s innen írja ki a vezérférfiak élénk, népszerű, de nem mindig megbízható jellemzését. Innen veszi Görgői elleni gyűlöletét, bár ez amúgy is természetes Guyon segédtisztjétől, mert a tábornok tudvalevőleg mindig Görgői ellensége és Kossuth

lelkes hive volt. Pap János egy «Görgei átka» című igen selejtes költeményt is mellékelte művéhez, mely alá a Vörösmarty nevét írja. Elbeszélésebe különben más költeményeket is beleszó Petőfitől, Sárosy Gyulától stb., nyilván, hogy fiatal növendékeit jobban föllekessze. Közül több magán- és hivatalos levelet is, melyeket szintén Szilágyi művéből írt ki.

Munkája emlékiratszerűvé lesz az erdélyi hadjárat tárgyalásánál. 1849 február 6-án csatlakozott Bemhez Ihász őrnagy zászlóaljával, hol mint őrmester szolgált. Élénken írja le a piskii csatát, a hol életveszedelemben forgott, mikor bajtársaival együtt átgázolt a félig befagyott vizen sűrű golyózáporban. Nem tagadja, hogy őket is elragadta a harc vadsága, mert bizony leszúrták a kegyelmet kérő osztrák katonát is: «sokkal több dolgunk volt, mint hogy foglyokkal bajoskodjunk». Elbeszéli aztán Bem csodálatos gyors hadjáratát, a melylyel hatalmába kerítette Erdélyt. Nagy nélkülözésen mentek át; egyszer négy nap négy éjjel nem aludtak s Pap János boldognak érzi magát, hogy feje alá teheti borjúját, köpenyébe takarózhat s elalhatik a hóban. Ott látja az öreg Bemet, a mint tábori tűz mellett melegszik a közlegényekkel egysorban. Hajnalra megered a csendes havazás s Pap Jánost is egészen betakarja fehér lepellel, mire fölkel. Akkor nevezik ki hadnaggyá.

Az egész könyv kétségkívül jó olvasmány lehetett arra, hogy valakit lelkes magyarrá neveljen. De a sors nem úgy akarta. Guyon Richard igazi típusa volt a nemes kalandornak, a kit nem az anyagi vágyak, hanem a lelkesedés s a dicsőség vágya visz keresztül az egész világon. Az angol főúr ifjú korában Portugáliába megy, majd az osztrák hadseregbe lép. Magyar asszonyt vett feleségül s lett a szabadságharc egyik legbátrabb, legmerészebb bajnoka, hogy végül mint Khorsid pasa török földbe térjen örök nyugalomra. Holta után családja Párisba költözött s Guyon Victor, Pap János egyik tanítványa, újra hazát cserélve, francia katonai szolgálatba lépett. V. J.

Újabb adat Székely István Krónikájának 1558-iki kiadásáról. Hogy *Székely* Krónikájának 1559-iki krakkói kiadásán [RMK. I. 38.] kívül egy 1558-iki ugyanottani első kiadása is volt, arról a Magyar Könyvszemle f. é. 53-ik lapján 442. sz. a. közölt adalékon kívül bizonyosságot tesz *Szenczi Molnár Albert* is, ki «Nova Grammatica Ungarica... Hanovice. 1610.» című művének «Epistola Dedicatoriá»-jában, hol a 13-ik lapon erről az általa legrégebb magyar könyvnek tartott, de ma már egy példányban sem ismeretes kiadásról így emlékezik meg: «*Omnium librorū quos adhuc cōquirere potui, vetustissimus est, Chronicon mundi, Ungaricē scriptū à Stephano Székely; editū Cracovia in Polonia Anno 1558.*» A *Szenczi Molnár* által *Székely* Krónikájából vett idézetek közül az elsőknek szövege eltér az 1559-iki kiadásétól, a mennyiben István királynak a 14-ik lapon 48. sorszám alatt említett neve — «48. *Stephanus Rex.*» — az 1559-iki kiadás idézett 150-ik levelének b lapján *nem fordul elő*; ott a névsor 47. sorszám alatt *Geiza*-val végződik [«47. *Geiza*]. Az 1559-iki kiadásból hiányzó «48. *Stephanus Rex*» szavakat nem *Szenczi Molnár* töltötte be az idézetbe, mert ő, ha az idézetbe valamit magyarázatul betoldott, azt szegletes záró-

jel közé tette, mint pl. a 17-ik lapon az *«Esvan kiraly»* szavakat. A *Szenczi Molnártól* idézett részletek, melyek közül a második és harmadik a 15—18. lapokon található, az 1559-iki kiadásban is ugyanazon lapokon található. [A második idézésnél azonban a *«fol. 124.»* helyett *«fol. 142.»* olvasandó]. Megjegyzem végül, hogy *Sándor István* nemcsak az említettem [Keszemle. 1911. 53. l.], németből magyarra fordított művének előbeszédében szól az 1558-iki kiadásról, hanem *Magyar Könyvesházának* 2-ik lapján is. Ezek az adatok *Szabó Károly* figyelmét kikerülték.

Harsányi István.

Az országos levéltár új épületéről a Századok szeptemberi füzetében hosszabb közleményt olvashatunk. A közlemény szerint az új palota, melynek vázlatterveit Pecz Samu, műegyetemi tanár készítette, a Várban, a Bécsi kapu-téren fog épülni 3,200.000 K költséggel. A monumentális épület három részre tagozódik: középpütt lesz a hivatalok magában foglaló rész, két oldalt a levéltári raktárak, melyek 12 embermagasságú emeletre vannak tervezve. A raktárak belső oszlopai s minden második földem vasbetonból, az irattári állványok pedig kovácsolt vasból készülének. A hivatali részben a félemeletre a 12 m. hosszú, 7 m. széles felülről világított dolgozó terem, az első emeletre a főlevéltáros hivatalos helyiségei, a kézikönyvtár és két levéltáros dolgozószobája, a második emeletre egy levéltáros és öt allelvéltáros részére egy-egy szoba és a vizsgálatok terme, a harmadik emeletre pedig három allelvéltáros és a gyakornokok hivatalos helyisége jön. Hogy ez a rangsorszerinti elhelyezés a tényleges követelményeknek meg fog-e felelni, azt a jövő fogja megmutatni. A román stílusban tervezett épület dunai főhomlokzata faragott terméskőből, a mellékhomlokzatok és a külön álló igazgatósági épület façadejai pedig jobbminőségű téglából készülnek.

Mit olvas a magyar nép? Erre a kérdésre érdekes felelet az az összeállítás, melyet lapunk szerkesztője közöl a *Múzeumi és Könyvtári Értesítő* f. é. 2—3. füzetében megjelent tanulmányában. Az adatokat a szerző a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa fenhatósága alá tartozó népkönyvtárak 1909. évi forgalmi kimutatásaiból merítette és csoportosította. A jelentéstételre köteles 552 könyvtár közül 263 erre a kérdésre csupán általánosságban mozgó választ adott s beérte a legkedveltebb írók felsorolásával, 185 könyvtár ellenben minden név mellé a kölcsönzések számát is kitette.

Az első csoportba tartozó 263 könyvtár közül 232 Jókai Mórt vallja legkedvesebb írójának, a második a sorban, de a vallomások számát tekintve, messze az első mögött Mikszáth Kálmán 145 szavazattal, a harmadik Benedek Elek, a kire 134 szó esett, míg a negyedik idegen szerző: Jules Verne, a kire 104 könyvtár szavazott. Száznál kevesebb könyvtár sorolja legkedveltebb írói közé Gárdonyi Gézárt (84 könyvtár), Gaal Mózes (77), Vas Gerebent (66), Rákosi Viktort és Jenőt¹ (50), Herczeg Ferenczet (39),

¹ Szétválasztani bajos a rájuk vonatkozó adatokat, mert a legtöbb könyvtárkezelő nem teszi ki a keresztnevet.

Eötvös Józsefet és Károlyt (35) és Jósikát (32). Örvendetes jelenség Beniczkyné (37 eset), Marlitt (16 eset), May Károly (3 eset) és Ohnet (9 eset) háttérbe szorulása, a mi ez írók fokozatos kiküszöbölésében leli magyarázatát Annál elszomorítóbb jelenség, hogy költőinket alig olvassák: Aranyt 19, Petőfit 16, Tompát pedig csak 5 könyvtár tartotta érdemesnek a megemlítésre s talán ezek is inkább honoris causa tették!

Bármily érdekesek is azonban ezek az adatok, az írók tényleges kedveltségéről képet nem adhatnak, mert a nevek pusztá felsorolása nem sejteti velünk, hogy hol kezdődik minden egyes jelentéstartó név a népszerűség fogalma. A kérdésnek ezt az oldalát világítja meg az a 185 könyvtár, mely a legolvasottabb szerzők lajstromán az egyes írókra vonatkozó kölcsönzések számát is feltünteti. A legolvasottabb író ebben a csoportban is Jókai, akit 161 könyvtár említ föl. Műveiből e 161 könyvtárban összesen 19.937 kötetet olvastak; a legtöbbet, 1911 kötetet, a hódmezővásárhelyi közkönyvtárban. Minthogy e könyvtárban a szépirodalmi olvasmányok összege 11.123 kötetre rugott, Jókaira egymagára a szépirodalmi forgalom 17°/o-a jut. Vannak azonban könyvtárak, melyek forgalmában Jókai még nagyobb százalékkal szerepel. Így Ódombóvárt a szépirodalmi olvasmányok 25°/o-a, Temesvár-Erzsébetvárosban 37^o5^o/o-a, Petrilla-Deákban 50°/o-a s Besztercebányán 55^o1^o/o-a írható Jókai javára. Mikszáth 111 könyvtárban szerepel, de a kölcsönzések végösszege csupán 6176 kötetre rüg. Legtöbbet a pécsi központi könyvtárban olvastak tőle, 620 kötetet, a mi az egész szépirodalmi forgalom 13°/o-ának felel meg. Benedek Elek csak 91 könyvtár jegyzékében szerepel, de az olvasott kötetek számát tekintve, túlszáz Mikszáthon s így tulajdonképen Jókai után ő következik. Az ő művei 8662 kötetel szerepelnek e 91 könyvtár forgalmában. A maximumot: 839 kötetet a kismányai könyvtár érte el, a mi e könyvtár szépirodalmi forgalmának 31^o5^o/o-át teszi. Mikszáthot, az olvasók számát tekintve, majd hogy eléri, bár csak 75 könyvtár említi meg. Jules Verne, a kire e könyvtárak forgalmában 5260 kötet jut. A legtöbbet a hódmezővásárhelyiek olvasták: összesen 890 esetben, a mi az ottani forgalom 8°/o-át képviseli. Ha a közkedveltség megállapításánál nem a szavazatok számát, hanem az illető íróra eső kikölcsönzések mennyiségét vesszük irányadóul, akkor ötödik helyre Gaal Mózeset kell tennünk, a kitől 51 könyvtárban 3717 kötetet olvastak (százon felül volt a kikölcsönzések száma 6 könyvtárban, a legtöbb 1013 kötet Kismányán), a hatodik hely Gárdonyi Gézáé illeti meg, a ki 65 könyvtárban 2550 kötetel szerepel (százon felül volt a kikölcsönzések száma 6 könyvtárban, a legtöbb 182 kötet Temesvár-Erzsébetvárosban); a hetedik Beniczkyné B. Lenkét, a ki csak 13 könyvtár jegyzékében szerepel ugyan, de sajnos, 2298 kötetel (százon felül állt a kikölcsönzések száma 7 könyvtárban, a legtöbb: 1295 kötet Hódmezővásárhelyt); a nyolcadik helyre, de Beniczkynével majdnem egy vonalba kerül Vas Gereben, a kitől 52 könyvtárban 2278 kötetet olvastak (százon felüli kölcsönzések száma 5, a legtöbb 413 Pécsen); kilencedik a sorban a két Rákosi, a kiknek műveit 37 könyvtárban 1417-szer vették igénybe (százon felüli esetek száma 4,

a legtöbb, valamennyi Rákosi Viktortól, 308 kötet Nagykanizsán, míg Rákosi Jenőnek Galántán volt a legtöbb olvasója: 50, a mi igen szép szám, ha meggondoljuk, hogy egyetlen munka: A kis Kelemen története útján éretett el) és a tizedik helyen áll Herczeg Ferencz, akinek művei 18 könyvtárban 1325 kötetes forgalmat értek el (százon felül állt a kölcsönzések száma 5 könyvtárban, a legtöbb: 283 kötet Pécssett). Érdekes, hogy br. Jósika Miklós, noha 20 könyvtár kedvelt írói közt szerepel, csupán 748 kötetes forgalmat volt képes elérni. Nem kevésbbé figyelemre méltó a kikölcsönzéseknek az a viszonylag elég jelentős száma, melyet egyik-másik könyvtárban a kevésbbé általánosan kedvelt írókra nézve is kimutatnak. Így pl. Baksay novellás kötetei Lajtaujfalun 59-szer, Tatabányán 36-szor és Békés-Bélmegyeren 21-szer voltak kézben; Dickens Bicskén 75 kötetnyi forgalmat ért el, Tolsztoj és Csehov a kistapolcsányi kimutatásban 30—30 kötettel szerepelnek; Abonyi Lajosról Pécssett 316, Bicskén 100 kötetnyi forgalmat mutatnak ki; Bársony István csupán négy könyvtár kimutatásában szerepel, de ez 202 kötetnyi forgalmat jelent; két legnagyobb költőnk közül Arany 12 könyvtárban 357 kötetnyi (a legtöbb 142 kötet Dettán), Petőfi 9 könyvtárban 324 kötetnyi (a legtöbb 55 kötet Csongorban) forgalmat képvisel.

Az ismeretterjesztő olvasmányokat illetőleg kérdőiveink igen szűkszavúak. Az a pár adat, a mely ebbe a körbe vág, azt a föltevést igazolja, hogy elsősorban a hazai történelem (s ebből is főleg: két korszak a kuruczkor és a szabadságharcz), azután meg az útleírások érdeklik a mi népünket. Ime a rendelkezésünkre álló adatok: Brankovics: A magyar szabadságharcz története Pápán 46-szor, Krizbán 8-szor kölcsönöztetett ki: Brózik földrajzi műveit Baksán 48-szor vették igénybe; Erdői útleírásait a felsőbalástyai tanyai nép (Szeged) 19-szer használta; Endrődi Magyar hölgyek életrajzai Kisszerdahelyen 5 kikölcsönzést ért; Gracza műveit Csongorban 48-szor olvasták; Szalay-Baróti műve Békés-Kamutkerten 22 kötetnyi, a Szilágyi Sándor-féle Talpason 7 kötetnyi forgalmatt adott; Szterényi Hugót Erdéviken 18 esetben, Szivos Bélát Szerepen 11 esetben, Smiles-t Egyházasszecsődön 8 esetben s Thaly Kálmánt Kézdi-Vásárhelyen 15 esetben olvasták.

Valósággal revelációkép hat a kecskemét-gáttéri vándorkönyvtár könyvjegyzéke, melyet a kezelő, id. Kovács József, az egyes könyvek 1909-iki használati eseteinek pontos feltüntetésével ellátva terjesztett a Tanács elé. Minthogy ez a jegyzék a szinmagyar földművelő nép lelki világának valósággal tipikus dokumentuma, egypár adatát a következőkben ismertetjük: A kikölcsönzések zöme: 65 kötet a Jó könyvek című vállalat hét kötetére esik; ez után jó Móka bácsi Legszebb magyar meséinek két kötete, mely 46 kötetnyi forgalmat képvisel, Böngérfi Tündér Ilonája (24), Jókai: A magyar nemzet története (17), Nagy Miklós: Kossuth Lajos és Radó V.: Magyar népmondák (11—11), Baróti: Ezer év, Boldogháza, Falk: Erzsébet királyné, Jakab: Marosszéki történetek, Jókai: A janicsárok, Jósika: II. Rákóczi, Petőfi: Költemények (10—10), András a szolgalegény,

Arany: Az első lopás, Benedek: A magyar népköltés, Garai: Szent László, Gárdonyi: Az én falum, Göre Gábor, Gáspár: 40.000 mérföld, Gauss: A búrok földjén, Nagy M.: Az uralkodó család, Radó V.: Gróf Benyovszky, Sziklay: Hany Istók története, Tóth Sándor: A kuruczkirály (9—9), Abonyi L.: Magduska öröksége, De Amicis: A szív, Böngérfi: Az állhatatlan herczeg, Brankovics: Szabadságharcz, Gaal: Kujak A. keleti utazása, Benardin de St. Pierre: Pál és Virginia, Hoffmann: Mindenki a maga szerencséjének a kovácsa, Mayne R. Vilmos: A hajósinas, Radó: Robinson Crusoe, Szabó J.: A falu őrangyala, Szalay: A tatárjárás, Twain: Koldus és királyfi, Verne: A bundák hazája, Vörösmarty költeményei (8—8), Beniczkyné: Az első nyom, Csulak: Székelyföldön, Defoe: Robinson, Gaál: Szent István, Holyoake: Segíts magadon, Jókai: Népvilág, Kines István; Tanulmányos történetek, Markó F.: Amerika fölfedezése, Radó: Ezeregy éjszaka, Sajó A.: A császár kenyere, Tábori: Gábor Áron, Verne: Utazás a holdba (7—7 esettel). Az ismeretterjesztő művekre érdekes adatok még a következők: Bornemisza: Hasznos madarak védelme (2), Borovszky: A honfoglalás története (4), Braidwood: Anyák tanácsadója (4), Csiky: Mithologia (3), Csánki: Rajzok Mátyás korából (5), A magyar emigráció (2), Endrődi: Századunk irodalma (1), Erődi: A szentföldön (5), Gaal M.: Mária Terézia (6), II. Lajos (2), Gracza: Márcz. 15. (2), Gyulai: Vörösmarty élete (3), Hanusz: A magyar haza (2), A magyar Alföld (1), Dél-Európából (5), Hensch: Szántás-vetés, Herman: A madarak haszna (1—1), Kane, a sarkutazó (4), Kardos: Magyar szépirodalom tört. (1), Lázár: A népvándorlás (3), Kálmán király (1), Márki: Dósa György (5), Molnár: Szőlőmívelés (1), Monostori: Szarvasmarhatenyésztés (2), Oláh: Az ember és az egészség (3), Sebestyén: Az Árpádok története (4), Szegfi: A világ csodái (4). Ellenben szomorú tünet, hogy a helyes gazdálkodásra vonatkozó könyvek legtöbbjét egyetlen egyszer sem vették igénybe.

Ez adatok egy része egyik könyvomatásunk buzgóságából a napi sajtót is bejárta. A hozzáfűzött kommentárok közül a magyar néplélek nem ismerését tanúsító tájékozatlanságával mulatságosan kiválik a *Világé*, mely népünk izlésbeli hátramaradottságán sopánkodik, a miért Jókait, Mikszáthot, Verne-t kedveli s nem Anatole France-ot, Stendhált, Balzac-ot vagy Flaubert-t olvassa a magyar olvasóközönség, helyesebben a magyar paraszt, mert hiszen ebből a sorból kerül ki a népkönyvtárak olvasóközönségének a zöme. Ezzel szemben leszögezzük a mezőtúri népkönyvtár kezelőjének 1910. évi jelentésében kifejezre juttatott panaszát, a mely szerint az ottani közönség annyira bizalmatlan minden új iránt, hogy az újrakötetett kedvelt könyveit sem akarja kézbevenni, mert okoskodásuk szerint csak az a jó, a mit sokan olvasnak s a min meg is látszik ennek a nyoma! Különbösen is egészen holtbizonyos, hogy a *Világ* által felsorolt francia szerzőket, a kiknek igaz átértése, tehát élvezése is a kultúrával telített szellemi választottak privilégiuma marad, a francia nép sem olvassa valami nagyon s így népszerűtlenségükről a mi népünk kulturai fejletlenségére következtetni legalább is elhamarkodott dolog.

Observer.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdák nál 1911. január—szept. hónapokban.

Budapesten.

- Adler Ármin.
VIII., Rákóczi-tér 17.
Adler Árminné Szerdahelyi Erzsébet.
VIII., Rákóczi-tér 17.
Bata János.
VI., Csengery-utca 74.
**Bauer Lajos.
VII., Vörösmarty-utca 14.
Breiner Elemér.
IV., Irányi-utca 19.
**Bruckner Gyula.
I., Attila-utca 13.
Büchler Henrik.
VI., Felsőerdősor 29.
**Einzig Mór.
VIII., Luther-utca 2.
Élet irodalmi és nyomdai rt.
I., Fehérvári-út 17.
**Faludi Sándor.
V., Lipót-körút 12.
Fesztinger Béla.
VI., Szondy-utca 14.
Goldberger Arnold.
VIII., Népszínház-utca 17.
**Guttman Ignáczné Jelenik Gizella.
VI., Dessewffy-utca 7.
György József.
VIII., Népszínház-utca 25.
Heller Ignácz és Heller Mór.
VII., Izabella-utca 34.
**Klein Samu.
VI., Dávid-utca 41.
Krausz Jakab és Haán Albertné.
VI., Csengery-utca 86.
**Kuderna Ede.
I., Attila-utca 13.
Marbach Henrik és Marbach Bernát.
I., Orlay-utca 2.
Molnár Irén.
V., Nádor-utca 74.
Morva Rezsóné Hőgye Mária.
VIII., Tisza Kálmán-tér 26.
Nagy Mór.
VII., Hársfa-utca 59/b.
Rákosi József és Kohn Hermin.
VIII., Aggteleki-utca 10.
**Reiner Lajos.
IV., Irányi-utca 19.
Reisz Jenő és Neumann Lipót.
VII., Síp-utca 24.
**Rosenzweig Ignácz.
I., Mészöly-utca 4.
Schwartz Mór, Bardócz Sándor és
Vida Henrik.
VI., Dalszínház-utca 10.
**Thalia (T. Faludi Gábor).
V., Csáky-utca 12.
Thalia műint. rt. (Üzv. Somogyi Lipót).
V., Csáky-utca 12.
Waldmann Adolf és Elsass Debora.
VII., Izabella-utca 33.
Weisz Adolf.
IX., Ráday-utca 26.
Werler Péter.
I., Attila-utca 13.

Vidéken.

- Balassagyarmat.
Schlesinger Samu.
Balatonfüred.
Fränckl Adolf.
Békéscsaba.
Staffel János.
Csáktornya.
**Hernstein és Gut.
Füzeggyarmat.
**Lipschitz Lipót.
Kecskemét
Kecskeméti Ujság ny. v.
(Tul. Dr. Réti Gyula.)
Léva.
**Mercur ny.
Nagyszombat.
Elbet testvérek.
**Winter Zsigmond (T.
Winter Katalin és Pol-
lák Arnold.)
Winter Zsigmond. (T. Pol-
lák Arnold.)
Nagyvárad.
**Helyfi László.
Helyfi László utóda Gutt-
mann M.
Tarsoly Béla.
Nyíregyháza.
Feldman és Burger.
Oraviczabánya.
**Wunder Károly.
Pécs.
Függetlenség ny. rt. (Bérló
Döme Anzeim).
Tóth Antal.
Polgár.
Csohány Mártonné.
**Szabó Fülöp.
Pozsony.
**Back Bernát.
Neuleid Lipót.
Quittner Jakab.
Siklós.
Cserni és Krenhardt.
Szolnok.
**Hercz Zsigmond.
Ujvidék.
**Bradvanovics Koszta,
Klicin Mita és Dr. Kna-
szojevics György.
Bradvanovics Koszta.
**Miletics Szvetozár (T.
Krufa József és Popovics
Milán).
Fuchs Oszkár és társa.
Zólyom,
Waldmann Zsigmond.

Az egy *-gal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve. A két **-gal jelöltek megszűntek.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois.

Directeur: M. le dr. Paul Gulyás.

Quatre livraisons par an; prix du volume
6 couronnes = 6 francs = 5 marcs.

Nouvelle série. XIX. volume. III-e
livraison. Juillet—Septembre 1911.

SOMMAIRE.

	Page
Étienne Kereszty. Les manuscrits de François Liszt au Musée Nat. Hongrois	193
Dr. Paul Gulyás. La bibliothèque publique de New-York et son nouveau palais. (Avec 4 vignettes dans le texte.)	205
Dr. Béla Iványi. L'écriture et les livres à Eperjes au XV—XVI. s. (Deuxième partie, avec 3 vignettes et 1 planche.)	215
Nos bibliothèques de province en 1909.	227
Dr. Hiador Sztripszky. Les plus anciens monuments typographiques des Ruthènes de Hongrie. (Fin, avec deux vignettes et 1 planche.)	243
Indicateur officiel. La Bibliothèque Széchényi du Musée Nat. Hongrois dans le II. trimestre de 1911	263
Littérature. E. Morel: La librairie publique. Par le <i>dr. Paul Gulyás</i> . — K. Friese: Geschichte der kgl. Universitäts-Bibliothek zu Berlin. Par Σ . — A. Staerk: Les manuscrits latins à la bibliothèque imp. de St. Petersbourg. Par Σ .	268
Revue des périodiques étrangers	273
Ignace Horváth †. La littérature bibliographique hongroise dans le II. trimestre de 1911	278
Notices. Changement dans la rédaction de la Magyar Könyvszemle. — Ignace Horváth †. — Árpád Tóth †. — Gustave Emich de Emöke †. — Changements dans le personnel de la bibliothèque du Musée Nat. Hongrois. — Un monument de l'émigration hongroise. (<i>E. V.</i>) — Un renseignement nouveau sur l'édition de 1558 de la Chronique d'Étienne Székely. (<i>Étienne Harsányi</i>). — Le nouvel édifice des archives nationales. — Les lectures du peuple hongrois. (<i>Observer</i> .)	280
Changements dans l'état des imprimeries hongroises. Janvier—septembre 1911	288
II. Supplement. La presse périodique hongroise en 1910. I. Les journaux hongrois. II. Les journaux étrangers. Par <i>Étienne Kereszty</i> . III. Les revues. Par le <i>dr. Guillaume Fitos</i> . Appendice. Statistique des journaux et des revues en langue hongroise d'après M. <i>Joseph Szinnyei</i> aîné	1—91

Siège de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle*
Budapest, Musée National Hongrois.

A MAGYAR KÖNYVSZEMLE ÚJ FOLYAMA.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlönye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Elsősorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az évi gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és különleges bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi könyvészeti irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben, több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvtárosi forgalomban 8 korona; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő czimere a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, *IV., Ferencziek-tere 2.* A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—18. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezentúl is a *Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához* küldendők.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai időszaki sajtó 1910-ben. I. A magyar hírlapirodalom, Kereszty Istvántól. II. A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok, Dr. Fitos Vilmostól. Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája.* Ára 1 kor. 50 fillér.